

9.
Kranjčić

Zvijezda jutarnja

Glas
Koncila

9. Susret hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«

Zvijezda jutarnja

Izdavač:
Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Za izdavača:
Tanja Baran

Nakladnik:
Glas Koncila

Za nakladnika:
Ivan Miklenić

Uredničko vijeće:
Tanja Baran, Vladimir Lončarević, Ivan Miklenić,
Martina Valec Rebić, Marina Vidović Krušić

Urednik:
Vladimir Lončarević

Lektorice:
Martina Valec Rebić i Danijela Zagorec

Korektorica:
Tanja Baran

Naslovnica i ilustracije:
Zlatica Živković

Grafičko oblikovanje:
Danijel Lončar

Naklada: 500 primjeraka

Tisak: Tiskara Zelina

ISBN: 978-953-241-501-8

*CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000979053.*

Zvijezda jutarnja

9. Susret hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić«

Križevci, 2017.

Križevci
prosinac, 2017.

Glas
Koncila

Sadržaj

Riječ izdavača

Tanja Baran: Majci Božjoj u književne pohode 7

Nagrađeni autori i radovi

11

Riječ urednika

Vladimir Lončarević: »Književnost za cijeli narod i njezina vrela« 13

Oda maslačku (Poezija)

Dražen Bos: Večna ljubav 19

Nada Bošković: Ti slavna, ti lepa, ti draga 20

Zdenka Čavić: Molitva 21

Goran Gatalica: Zafalni himnuš Majčici Božji Bistričkoj 22

Pejo Karlović: Susret s Bogom 24

Denis Kožljan: Zvono daje sinja 25

Ljiljana Lukačević: Samo žene 26

Zdenka Malnar: Tumačenje šutnje 28

Mirjana Mikulec: Stara hiža 29

Vlasta Molinar: Oda maslačku 30

Josip Sanko Rabar: Ples 31

Sonja Tomić: Vapaj kane hrvatske 32

Nježno srce u kamenom okviru (Kratka priča)

Tomislav Milohanić: Hlapac i vrah 37

Jelka Pavišić: Nježno srce u kamenom okviru 40

Snježana Tišljarić: 17. 7. 2017. 45

Bistričke sličice bleščeče (Putopis)	
Biserka Goleš Glasnović: Hlibivka	51
Nives Opačić: Sakristanu svih istarskih crkava	55
Slavica Sarkotić: Bistričke sličice bleščeče	59
Tomislav Šovagović: Vrpolje(nje) prehodanom susvitom	62
Pjevanje je za zaljubljene (Esej)	
Zdravko Gavran: Duša i duh	69
Vjekoslava Jurdana: <i>Cantare amantes est</i> – Pjevanje je za zaljubljene	74
Ružica Martinović-Vlahović: Marija svjetlosti puna	79
Anita Peričić i Denis Peričić: Marija u očima Isusovim	84
Gora preobraženja (Monodrama)	
Nedjeljka Andrić-Novinc: Gora preobraženja – putovnica za Nebo	89
Željko Bajza: Blaženstvo vekivečno	98
Ljiljana Lukačević: Susret sa svjetlom	106
Tomislav Šovagović: Tišina budnoga tišlera	112
Bilješke o autorima	119
Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda	129
Sudionici (autori) 9. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«	133

Riječ izdavača

Majci Božjoj u književne pohode

Majko, Djevice sveta,
Srce Tvog Božanskog Sina nada mnom plače
Iz Njegovih Presvetih rana krv je potekla jače
Blage Njegove oči žalosno gledaju na me,
Jer ja sam uvrijedio Njega.
Majko, Djevice Sveta
Ne smijem k Tebi oči ja podići svoje,
K Tebi Djevice djevica, prečisti biseru neba
K Tebi najljepšoj od svih što ikada rodi
ih zemlja,
Jer lukavnim grijehom sam svojim
Ražalio sveto Ti srce.
Majko, Djevice Sveta,
Ti si predobra Majka.
Zato molim sad Tebe:
Preporuč mi svome me Sinu
Nek jadniku grijeha mi prosti,
Nek milosno pogleda na me,
Kad mnogo je trpio za me,
Kad mnogo je ljubio mene.
Majko, Djevice Sveta,
Moli svog božanskog Sina
Za mene grešnika jadnog.

Tim je svojim stihovima, poštovani čitatelji, Blaženu Djevicu Mariju počastio dvadesetogodišnji Stjepan Kranjčić (5. 12. 1918. – 10. 4. 1968.). Pjesmu »Majko, Djevice sveta« objavio je u svojim bogoslovskim danima 1938. godine u 5. broju 11. godišta časopisa »Naša Gospa Lurdska« u Zagrebu.¹ Uoči 100. godišnjice rođenja i 50. godišnjice Kranjčićeve smrti, obljetnica kojih ćemo se svečano spominjati tijekom sljedeće 2018. godine, organizator Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« ovu je devetu svečanost hrvatske duhovne književne riječi odlučio posvetiti baš Majci Božjoj, toj vječnoj inspiraciji umjetnika svih vrsta, onda i pisaca, književnika. Literati su se odazvali u velikom broju. Na ovaj jedini nacionalni natječaj za književnost kršćanskoga nadahnuća, koji je u rodnom gradu trećega hrvatskog sveca Marka Križevčanina bio otvoren od 15. svibnja do svetkovine Velike Gospe 15. kolovoza 2017., javio se 141 autor s 200 radova (113 pjesama, 52 kratke priče, 16 eseja, 13 putopisa i 6 monodrama). Svoje je radove na prosudbu stručnom ocjenjivačkom povjerenstvu poslalo 30 autora koji se dosad nisu javljali na natječaj, što upućuje na to da je književnost nadahnuta kršćanskim vrijednostima inspiracija i izazov i novim književnim generacijama. Umjetnici riječi svoje su kratke književne forme, a smjeli su prijaviti samo jedan rad u svakom žanru, slali iz svih krajeva Lijepe Naše, ali i iz Bosne i Hercegovine, Njemačke, Italije, Slovenije, Srbije i prvi put iz Australije. Tema *Blažena Djevicu Marija* bila je tek predložena tema, nije bila uvjet javljanja na natječaj. Pa su neki pisci svoj umjetnički izričaj pronašli u našoj bogatoj mariologiji, a neki su nadahnuće potražili u nekim drugim tematskim kršćanskim ciklusima. Neki su pisali na hrvatskom standardnom jeziku, neki na hrvatskim narječjima, kriterij je bio književnoestetski. Prosudba je bila povjerena trojici najistaknutijih suvremenih kritičara književnih djela kršćanskoga nadahnuća u Hrvatskoj: dr. sc. Vladimiru Lončareviću kao predsjedniku Stručnog ocjenjivačkog suda, književniku mr. sc. Božidar Petraču i svećeniku i književniku Dragi Bosnaru. Oni svojim ocjenama »Književni Kranjčić«, kako je od milja prozvan ovaj natječaj sa za-

---

¹ Ta je pjesma, kao i sve ostale pronađene Kranjčićeve pjesme, priče i teološke meditacije u časopisu »Naša Gospa Lurdska«, objavljena 2009. godine u knjizi književnosti Stjepana Kranjčića »Zašto me pozvao Gospod?« Urednik izdanja je Vladimir Lončarević, izdavač Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«, a nakladnik Glas Koncila. Ta knjiga ima i svoj zvučni dodatak, dva CD-a na kojem poznati hrvatski spikeri i glumci interpretiraju cjelokupnu Kranjčićevu književnost. Urednica toga zvučnog izdanja knjige »Zašto me pozvao Gospod?« je Tanja Baran, a sunakladnik Hrvatski katolički radio.

vršnom svečanošću, prate od prve godine na čemu organizatori srdačno zahvaljuju. Za objavu su u zborniku, ne znajući identitet autora djela koja čitaju, izabrali 27 radova (12 pjesama, 3 kratke priče, 4 putopisa, 4 eseja i 4 monodrame), 9 radova za javnu izvedbu, a 15 radova, po tri u svakom žanru, za nagradu na završnici 9. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« u subotu 2. prosinca 2017. u Križevcima, uoči 99. godišnjice rođenja dr. Stjepana Kranjčića, po kojemu natječaj i Susret od samih početaka nose ime. Zborniku je ime »Zvijezda jutarnja«, baš onako kako se u Litanijama lauretanskim slavi Blaženu Djevicu Mariju, ali i baš onako kako je svoju čitanku iz hrvatskoga jezika u izdanju »Alfe« nazvala Nada Babić, članica Stručnog ocjenjivačkog suda Susreta hrvatskoga dječjega duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«, koji se u Križevcima održava sedmi put. Taj nacionalni natječaj za dječje duhovno literarno (poezija, proza, igrokazi) i likovno stvaralaštvo, i to za učenike osnovnih škola, sedmi je put otvoren od 15. listopada do 15. prosinca 2017., a tema predložena sudionicima »Dječjeg Kranjčića«, kako je pak on od milja prozvan, vrlo je bliska onoj odraslih stvaratelja: *majka / Majka*. Za organizaciju se, uz Udrugu za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«, brine Osnovna škola Ljudevita Modeca, a završna svečanost s predstavljanjem zbornika najuspjelijih dječjih radova te javnom dodjelom nagrada bit će uz Dan grada Križevaca u subotu 21. travnja 2018.

Novost je 9. »Književnog Kranjčića« da je pokroviteljstvo ovoga festivala kršćanske književne riječi prvi put prihvatilo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Ostali su pokrovitelji i podupiratelji tradicionalni, već dobro poznati: križevačke župe sv. Ane te BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina, Grad Križevci, Grad Zagreb. Pokrovitelji novčanih nagrada su Hrvatska kapucinska provincija, Glas Koncila, Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog, Hrvatska karmelska provincija i Hrvatska dominikanska provincija, a doprinos Susretu daju Radnik d. d., KTC d. d., Zadruga Žumber, Pučko otvoreno učilište Križevci i Turistička zajednica Križevci. Zahvalne riječi organizatori upućuju svima, posebice nakladniku ovoga zbornika Glasu Koncila, koji je nakladnik svih izdanja Udruge »Dr. Stjepan Kranjčić« u deset godina postojanja, koliko baš ove 2017. godine slavi udruga koju je na djelovanje duhovno nadahnuo križevački župnik na glasu svetosti i pisac Stjepan Kranjčić.

Deseti je rođendan Udruge »Dr. Stjepan Kranjčić«, ide se prema desetom rođendanu Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva

»Stjepan Kranjčić«. Želja je da deseta kršćansko-književna proslava bude u Križevcima u subotu 1. prosinca 2018. Poziv je otvoren već sada – dobro došli!

dr. sc. Tanja Baran
predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana
»Dr. Stjepan Kranjčić«

Nagrađeni autori i radovi

na 9. Susretu hrvatskoga duhovnoga
književnoga stvaralaštva
»Stjepan Kranjčić« 2017.

POEZIJA (*Pokrovitelj: Hrvatska kapucinska provincija*)

1. nagrada – **Goran Gatalica** (Zagreb):
Zafalni himnuš Majčici Božji Bistričkoj
2. nagrada – **Nada Bošković** (Samobor):
Ti slavna, ti lepa, ti draga
3. nagrada – **Ljiljana Lukačević** (Ivanec):
Samo žene

KRATKA PRIČA (*Pokrovitelj: Glas Koncila*)

1. nagrada – **Jelka Pavišić** (Velika Gorica):
Nježno srce u kamenom okviru
2. nagrada – **Tomislav Milohanić** (Poreč):
Hlapac i vrah
3. nagrada – **Snježana Tišljarić** (Ždala):
17. 7. 2017.

PUTOPIS (*Pokrovitelj: Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog*)

1. nagrada – **Nives Opačić** (Zagreb):
Sakristanu svih istarskih crkava
2. nagrada – **Biserka Goleš Glasnović** (Zagreb):
Hlibivka
3. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):
Vrpolje(nje) prehodanom susvitom

ESEJ (*Pokrovitelj: Hrvatska karmelska provincija*)

1. nagrada – **Vjekoslava Jurdana** (Lovran):
Cantare amantes est – Pjevanje je za zaljubljene
2. nagrada – **Zdravko Gavran** (Zagreb):
Duša i duh
3. nagrada – **Ružica Martinović-Vlahović** (Slavonski Brod):
Marija svjetlosti puna

MONODRAMA (*Pokrovitelj: Hrvatska dominikanska provincija*)

1. nagrada – **Tomislav Šovagović** (Zagreb):
Tišina budnoga tišlera
2. nagrada – **Željko Bajza** (Zagreb):
Blaženstvo vekivečno
3. nagrada – **Nedjeljka Andrić-Novinc** (Slavonski Brod):
Gora preobraženja – putovnica za Nebo

Riječ urednika

»Književnost za cijeli narod i njezina vrela«

Kada je prvih godina XX. st. umni Gjuro Arnold, prvi doktor filozofije na Zagrebačkomu sveučilištu, osnivač katedre za pedagogiju i pjesnik, držao svoje čuvene govore u Matici hrvatskoj kao njezin predsjednik, posao uništavanja philosophiae perennis kao drevnog duhovnog temelja hrvatske književnosti bio je već gotovo dovršen. »Međutim, ... historiografski je važno konstatirati kako se Arnold ipak latio rješavanja jednog sasvim novog i tada njemu posve suvremenog, a upravo bismo trebali reći modernog i aktualnog problema«, piše 1993. Zlatko Posavac u svojoj izvrsnoj studiji »Gjuro Arnold kao estetičar«. »Mi možemo danas biti suzdržljivi, primjerice, spram nekih Arnoldovih moralističkih interpolacija, no ni u kojem pogledu ne smijemo previdjeti kako je Arnold itekako dobro vidio da tzv. moderna 'progresivna' znanost, koja je nametljivo arbitrirala filozofiji, nije bila suprotstavljena samo filozofiji, odnosno njenoj metafizičnosti, nego je direktno ugrožavala umjetnost i podrivala duhovni život i svijet u cjelini. Pa dok je na sve strane brujalo kako znanost u moderno doba postaje uzorom umjetnosti, s istovremenom, samo vrlo relativno utemeljenom krilaticom o 'bankrotu znanosti', Arnold nije dijelio takovo simplificirano mišljenje. Analogno vrijedi za područje vjere, koje nije bilo tek ugroženo 'znanošću' i 'filozofijom', nego je s više ili manje obzira direktno napadano i – negirano. S dovođenjem u pitanje 'metafizike' paralelno ide dovođenje u pitanje svega religijskog, čak i ako ne pripada sferi metafizičkog. Bio je to dugotrajan povijesni proces pripreman u krilu same filozofije, postajući u sprezi sa znanošću sve glasniji upravo tijekom 19. stoljeća, da bi – kao i drugi za tu epohu karakteristični problemi – kulminirao upravo u doba fin de siecle-a, razdoblja označenog kao 'Jahrhundertwende', a u Hrvatskoj kao Moderna. 'Posao' je,

ako smijemo tako reći, povijesno bio 'dovršen' svršetkom devetnaestoga odnosno početkom 20. stoljeća. Arnold se našao u sasvim novoj situaciji, pred novim problemima. Iako u Hrvatskoj Arnoldovog vremena nije odjekivala Nietzscheova krilatica 'Bog je mrtav', to je, kao što smo već nekoliko puta istaknuli, Nietzsche ipak bio poznat i čitan. No 'povijesni posao' eliminiranja religije kao mogućeg relata problema umjetnost-vjera i ugrožavanja tradicionalnih oblika duhovnosti u Hrvatskoj začudo je navirao iz popularizacije 'moderne znanosti', parcijalnog afirmiranja 'pozitivizma' i njegovih 'filozofijskih' konzekvencija. U tome je i sam Arnold vidio 'znanati' i aktualan 'problem o snošaj u vjere prema znanosti' ili bolje reći obrnuto: znanosti prema vjeri. Pa kao što je znanosti bilo namijenjeno da stupi na mjesto filozofije, da ju 'zamijeni', tako su se tijekom 19. stoljeća javljale tendencije što ih skupno, unatoč razlikama, nazivamo esteticizmom, tendencije, koje 'dozrijevaju' i dobivaju svoje povijesno mjesto u doba Moderne, s aspiracijom da se umjetnost odnosno estetički oblici egzistiranja nametnu kao primarna i najviša načela ili, kako su neki mislili, da popune 'ispražnjeno' mjesto što ga je nekad zauzimala ne tek filozofija s metafizikom nego baš religija.«

U međuvremenu su i »estetički oblici« pali kao žrtva revolucije kojoj su, odvojeni od vjere i morala, poslužili. Danas je »lijepo« sve što se takvim proglasi, ne tražeći nikakva filozofska utemeljenja, pa ni najpovršnija, a još manje tražeći vezu s narodom. Književnost je stvar »elite«, i to ideološki vrlo jednoznačno, koja ima svoja »imena«, časopise, nagrade i »kritičare«.

A što je pisao Arnold, i danas moderno i aktualno?

U jednomu od tih čuvenih govora »Književnost za cijeli narod i njezina vrela« 1904. ovako definira odnos umjetnosti i vjere: »Umjetnost, koja se nikada ni na što ne osvrće, koja je dakle skroz formalna, može u najpovoljnijem slučaju biti l' artpour l' artistes, nikada pak l' artpour le nation, jer joj je uvijek osnovan egoizam – ako i decentralizovan. S rečenog socijalnog gledišta trebat će prosudjivati i snošaj umjetnosti prema moralu. Da bi umjetnici imali pravo na poseban moral, ne će valjda nitko ozbiljno tvrditi, jer nije pojmljivo, zašto slično pravo ne bi onda pripalo i drugim zvanjima (...) To pak drugim riečima znači: mi ne možemo nikako lučiti umjetnika od čovjeka, jer to i nisu dva lica. (...) Slično je sa snošajem umjetnika prema vjeri. Često se, istina, čuje da je vjera privatna stvar pojedinca, ali to vriedi tek s egoističkog, ograničenog, uobraženog gledišta, koje pojedinca smatra zasebnim svietom. S gledišta socijalnog ili narodnog ima se stvar drugojačije. Pošto nema naroda bez vjere, to s njom mora svaki pojedinac računati – ako ne će da znači negaciju jednoga narodnog ideala. Pogotovo pak mora da

s njom računaju umjetnici i pjesnici, jer im bez vjere ne dostaje jasnoće u zadnjim pitanjima života, slobode i svjetskoga poredka – a potom bitnoga uvjeta estetske harmonije. (...) Uzme li se k tomu, da je živa vjera najjači bedem protiv materijalizma i pesimizma i da ono po iskustvu najviše čuva i podiže, vodi i poljepšava život – onda je jamačno i za sliepca, da književnosti, koja je namijenjena celom narodu, ne može biti bez vjere.»¹

To su načela, samim time trajna, istodobno moderna i aktualna, iz kojih je narastala katolička književnost, a narasta i danas. I ne samo katolička, nego sve ono što jest autentično hrvatsko. To što nisu značila ništa tadašnjim »liberalcima« neće začuditi, ali što nisu značila tzv. državnim strukturama, koje tada sve još bijahu u rukama katolika, da i ne govorimo o nekim mjerodavnim crkvenim forumima, požaliti je. Arnold je zbog takva odnosa nakon pet godina, premda u naponu intelektualne snage, odstupio s mjesta predsjednika Matice.

Štetu takva odnosa trpimo i danas, proživljavajući iste relacije. Dok liberalni književni mainstream ima svoje institucije i sponzore od državne do međunarodne razine, kršćanska kultura tavori zbog nebrige (demo) kršćana. Žaliti se nećemo, ali neka se zna da se ovaj festival kratke književne forme događa samo zahvaljujući divnom entuzijazmu nekolicine svećenika i laika, posebice laikinja. Stoga, zbog budućnosti u kojoj će se jednoga dana o ovim vremenima i ljudima pisati disertacije, valja reći da je kršćanskom vjerom nadahnuta književnost u Hrvata bila živa, opstajući unatoč svim apstinentima, ma kakvi i ma koji im se razlozi nalazili kao opravdanje; i valja reći da unatoč apstinenciji »struktura« koje bi bile pozvane podržati sve što je lijepo, istinito i dobro, što je naposljetku narodno u najljepšem smislu riječi, pa ako i nije uvijek i u svemu umjetnički vrhunac, to više što se ova smotra održava u »provinciji«, koja to međutim duhom nipošto nije, mi ostajemo vedri.

Svima koji ove godine sudjelovahu, bilo radovima, bilo radom, srdačna hvala!

A mi, urednici i suradnici, predajemo ovaj zbornik javnosti kao znak žive katoličke književne prisutnosti u ukupnosti hrvatske kulture. Budući da je riječ o natječaju, ocjenjivački sud, koji su činili oroslavski župnik i književnik vlč. Drago Bosnar, književnik mr. sc. Božidar Petrač te moja malenkost, imao je obvezu, ne laku, ali radosnu, odabrati ponajbolje radove, ne znajući, razumije se, o čijim je radovima riječ. Drago nam je stoga

---

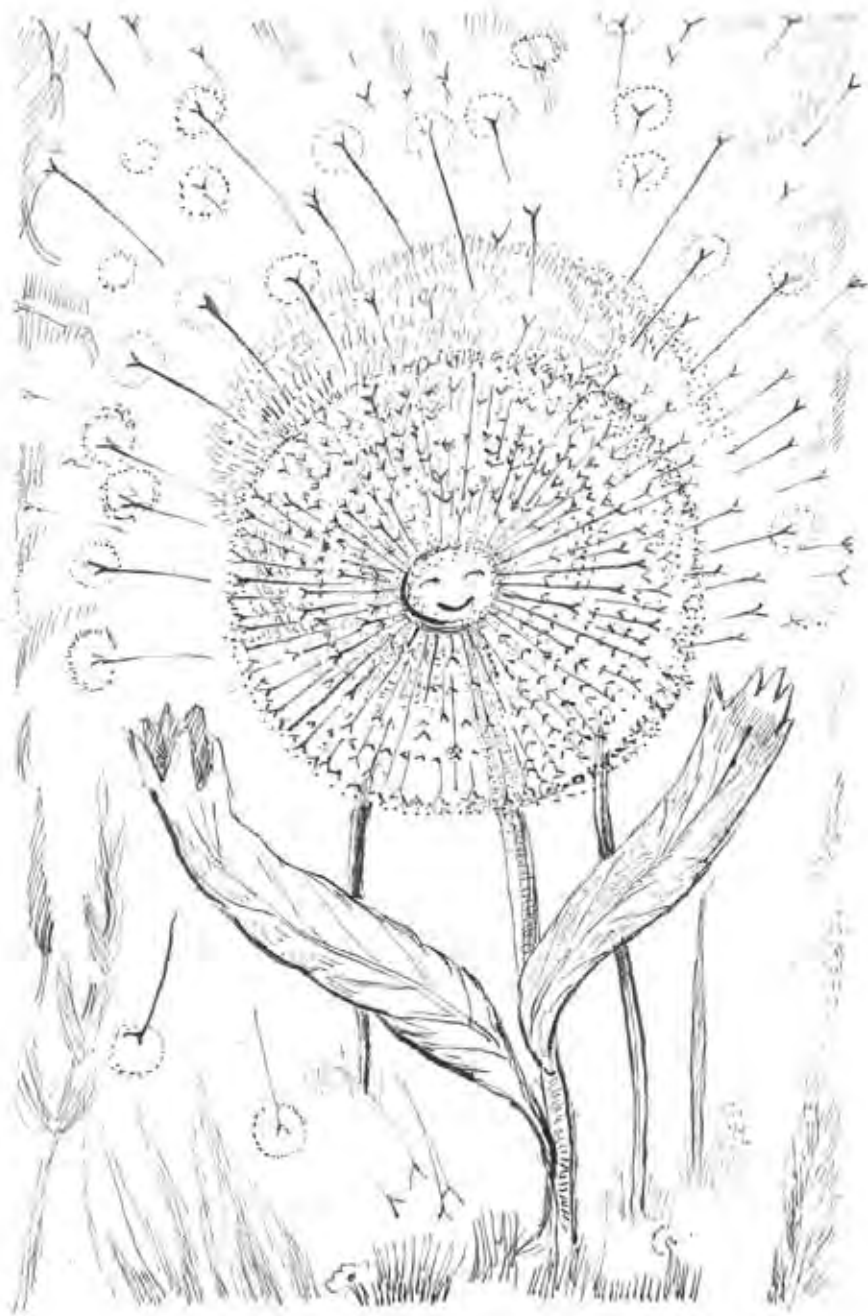
¹ »Govor«, *Hrvatstvo*, 1/1904, 140, 1.

što smo, vođeni dobrom voljom te književnim i duhovnim, a uzdamo se, i duhovskim mjerilima, mogli birati ponajbolje radove iz svih govornih područja hrvatskoga jezika, izabrati radove afirmiranih i gotovo nepoznatih pisaca, te naposljetku neke i nagraditi, s vjerom da i ova, 9. knjiga »Kranjčića« znači afirmaciju Riječi unutar ukupnosti razvoja suvremene hrvatske književnosti i kulture.

*dr. sc. Vladimir Lončarević
predsjednik Stručnog ocjenjivačkog suda*

Oda maslačku

POEZIJA

Večna ljubav

nenapisana pjesan Petra Zrinskog ženi Ani Katarini

Drago moje serce, mene kak Ježuša
vodiju iti pred mog Pilatuša,
moja duša v ovih časih čemer kuša,
pogubjenje bu mi kakti v Pauluša.

Glavu budu sekli meni zutra zranja
kakti snopec kerhki od suhega granja.
Več nemam ni tebe niti vsa imanja,
ampak vem da smerti ne bu bila zadnja.

Dušo moja, živi gda ja svog življenja
više ne'm imal, tvoga oproštenja
iščem pred prilikom svojega sveršenja.

Vekomaj si bila za mene stvorjena,
moja si družica, sestra i žena.
Ve z mirom pojdem v nebesa pripravljena
za naše zjedinjenje, moja prelublena.

Ti slavna, ti lepa, ti draga

Z rosum oprano jutro,
gda sounce je lukalo
tam za brega,
onak još
sramežljivo i slabo.
Idem k tebi
v ime Bože,
k tebi tera mi snagu daš!
Da ti se z molitvum zafalim
i znova preporučim
za vse potrebito.
Tak se zberemo tvoji romari
jenput v letu
otprtega serca i duše,
čudej nas skup
kak jena velika familija,
pak se vozimo k tebi.
K tebi, Majka Boža Bistrička!
Prihajamo ti
z molitvum i popevkum,
pak puno je popefki
za te napisano!
Vsaki od nas v sercu
nekaj drugo čuti,
vsaki ti se drugač moli,
vsaki te za nekaj drugo prosi,
vsaki svoju ljubav
ti drugač prinaša.
Ti lepa, ti draga,
zanavek slavna,
Bistrička Mati naša!

Molitva

Kraljice milosrđa, preblaga,
predraga, premilostiva,
milošću svojom me zagovori,
budi utjeha moja.
Pred licem Boga i sina svoga
skini s mene terete jada,
majko zavjetna, hvale dostojna.
Zagovor svoj položi za me
pred lice Boga i sina svoga.
Usadi mi vjeru i ljubav pravu,
blagost i mudrost života tvoga.
U korake moje strpljivost šalji.
Pred licem Boga i sina svoga.
Mene skrušenu molim,
krijepošću svojom pomiluj
i budi blaga ranama mojim.
Životom svojom tebi hrlim
padam pred skute i ponizno grlim.
Ufanje moje života moga
položi kraljice milostiva
pred lice Boga i sina svoga.

Zafalni himnuš Majčici Božji Bistričkoj

Zdravo, Marija, milosti puna
čez sozne doline.

Na romarskim potima
v Bistrice ponizen za križem
čakam da očutek ljubavi
usliše tvoje svemožne reči.

Stišnjen v poniženju
spovedam dušu.

Blagoslovljena ti med
ženami.

Strah me da srdce
ne lecne kmicu.

Strah me da se črna
duša ne razdeli od tela.

Blagoslovljen sad vutrobe
tvoje. Gospon z tobom.

Nojsim betlehemske svetle
da začkome vsi grehi
na romarskem potu.

Oslobodi me, Majčice,
hudih betega
da ne vupadnem v napast.
Zgovaram molitvu
na desnici Otca Boga
vsemogučega
i poslušam odkud bu
došla reč.
Fala ti, Majčice Božja,
kaj si me privinula
čez sozne doline.
Fala ti za vezda
i na vuru smerti moje.
Amen.

Susret s Bogom

zlatu vjere probija se
bespućima zbilje
moja se duša sagiba
pred svjetlom
istinskim
u meni se pojavljuje
mjesto susreta
kao ugažena trava
zaravani podnožje
u zanosu vidim
svjetlo srca
ljepotu
kojoj se
duboko klanjam
mnoštvo molitva
odnosi pjesmu
do Gospodinova
srca
prostirem se dohvatiti
darove nesebičnosti
postadoh
presretni prisutnik
susreta
Stvoritelja
i stvorenja

Zvono daje sinja

Poli smrikve, u hladu,
Jopet zvoni,
Na kratko, pak malo već,
Čujen ga u postelju, u delavnik,
Nedilja me sama zove,
Zvoni crikvica na kraj sela,

Ruke pune žulji drže špag,
Niki je dušu puštija,
Ma ni straha, Bog mu
grihe oprostija,

U hiži staroj, fameja se križa,
Takova je poli nas užanca,
Pasatiče i ti križ življenja,
Ma rada bih steši posluhnuti zvono
Ki će samo poskočiti, na svako rojenje,
I kantu ku te zakantati mati i otac,
Pak zvono,
ne laškivaj, ne molivaj,
Javi nan se na gušče, potriba je,
Dica su naša najveća radost,
Bogatija, lipota i krunica spletena
Ud smiha i plača,
Ni na svitu krstijana ki ne bi želija biti
Kako Josip i Marija...

Samo žene

Tko je ikad išta pitao nas žene?
Oduvijek smo sjena u nečijem hodu.
Pa ipak po jednoj od nas, odabranoj,
došlo je spasenje cijelom ljudskom rodu.

Bile bezimene il' se zvale Sare,
Estere, Rahele, Judite i Rute,
velike il' male, mi smo uvijek iste,
svaku mrvu kruha skupljamo u skute.

Nemoćne, no jake i u boli gorde,
ustrajne u hodu ljubavi bez mjere,
u jednoj smo takvoj, ženi kanaanki,
javno pohvaljene zbog velike vjere.

Služile ko Marte, brinući za mnogo,
ili Riječ života slušale do nogu,
sve molitve naše Marijin su *fiat*
kojim bez ostatka vjerujemo Bogu.

Vične poniženju, prezrene od sviju,
izvrgnutu ruglu i obeščašćene,
ipak rukom Božjom sve smo podignute
u suzama gorkim jedne Magdalene.

Gurnute u stranu i obespravljene,
pritisnute bolom, na smrt uciviljene,
od Sina smo Božjeg ipak utješene,
mi, jeruzalemske i sveg svijeta, žene.

Od iskona mi smo kolijevka života
koji nam svu ljubav gorčinama vraća,
ostavljajući nas pod golgotskim križem
da, uz Majku boli, umremo od plača.

I u njenom liku uspravnom ko svijeća
gledamo svoj život pretvoren u sjenu,
i u moru suza, davno isušenih,
u udesu istom, slušamo riječ njenu:

»Razapet na križu, s trnjem oko čela,
satrven do smrti, srca probodena...
Možeš li me čuti? Ja sam tvoja majka
koju si na svadbi zvao samo – žena.«

Da, samo smo žene, žene koje ljube
i čija je vjera silna, zbunjujuća.
Zato smo od Krista i pozvane biti
vjerovjesnicama slavnog uskrsnuća!

Tumačenje šutnje

Mogla bih se praviti da te čujem,
da tvoje nježne riječi padaju na me kao ljetna kiša
i ozdravljaju moju dušu.
Ali ja ne znam tumačiti svetu šutnju.
Ti si samo bjelina papira.
Sklopljene ruke i zrnca krunice
možda su put do tebe,
a možda tek čežnja za riječju
koja bi pomakla nešto u meni,
razbila tišinu.

U ljetnoj vrućini posrćem kroz majčin molitvenik,
ispadaju iz njega svete sličice zaostale iz davnog vremena.
Mali anđeli u zlatotisku, sjednite mi na ramena
i pokažite mi put kući,
mjesto gdje se na čavlu njiše zahrđali ključ,
a riječi padaju s neba same od sebe,
jasne kao kristalne pahulje.

Stara hiža

Gliboke sience
Obrasle staru hižu.
Hruška tepka curi.
Zegnjili cajti
cveteju po dvorišču.
Cviliju trami.
Pod strehom lastavičji trag.
Čez oblok kmica me vabi.

Koračim nutru.
Duha fajtne rubenine
lomar, postelja bračna.
Nišega več nije. Same ti
Si se vrnula z menom.
Čujem muk, vidim muku.
Tvoje svete slike i sobu
pripravljenju za počinek.
Presveto Srce Isusovo,
Bezgrešno Srce Marijino.
Moja žalosna Marija moli
Na drvenom hižnom oltaru.

Vane peče rožen cvet.¹
Se ih jemljem z soubu.
Pozablene ljude, svete slike.
Otkrhnjena petrolejka tvoja
od nutarnje pozlate svietli.
Staru hižu od ufanja zidam
vu novom dvorišču.

---

¹ rožen cvet – lipanj

Oda maslačku

U mjesecu Najvjernije
gledam te...

Sviđa mi se tvoja
boja

Sviđa mi se tvoj
stas
iako ponekad malo
pognut
pod težinom bijele
svile

Mio je tvoj
glas
u strunama vjetra
i kad uzlete tvoji
opali
veličajno je u zraku

Visoko... visoko lelujaju
i pjevuše:
Fiat laus Najmoćnijoj!
Fiat laus...

Ples

Pleše Bog i ples mu svemir,
smireni nemir u vrtnji i rastu,
stopalom travku ocrtava na zemlji,
piruetom se utjelovio u hrastu.

Glazba uzdizanja, skok, Mjesec i Sunce,
zatim se prigne i skruti u Zemlju i tlo
pa se digne i pleše kišu i oblake,
obrvom nacрта pticu, prstima sunčeve zrake.

Ples buja obiljem figura, razdaje se,
njegovo lako prolaženje nama je najtvrdi kamen,
a On je nedohvatan, čist, u ekstazi

i stabla rastu plodovima i pićem
kud ruka mahne il' noga njegova gazi;
predan igri i nama čitavim svojim bićem.

Vapaj kane Hrvatske

Kako ti je
more
tajno neizmijerna
umjesto cjelova mrkoj makiji
urešenoj rujnim cvatom oleandra
crne oplakivati kvadre
orubljene nekoć bijelim
sada ognjem oprljenim
suhozidom?
Neće na jesen
momci i djevojke gaziti grozdove
mošt neće vreti
težaci neće piti bevandu
misnici štedjet će Kristovu krv
premda ju je on
neštedice prolio za nas!

Krošnje drevnih maslina
neće se svijati pod rodnom
neće se prešati mirisno ulje
za pomazanje bolniku da ozdravi
samrtniku s Ocem da se izmiri
krizmanika Duh Sveti da opečati.
Odmjeravat će se kapi.
Eno, na zgarištu Gospodin moli
da ga mimoiđe ta čaša...
Kao što Otac križa poželio nije
nije ni ognja proždirućeg...
Nekima nemar, nekima zloće
oprosti, Oče
jer ne znaju što čine!
Hrvatskoj u Kani izlij opet nadanje
Marijo:
Ni ulja ni vina nemaju, Sine!

Nježno srce u kamenom okviru

KRATKA PRIČA

Hlapac i vrah

Na jenoj strani rike živija je siromah čovik. Na krstu dali su mu ime Jakomin. Sva bogatija bile su mu njigova živina i kmeština: kus zemje, boške i paše di je provodija dane i noći. Njigovo živjenje slidilo je ritam sunca. Čin bi se zvizde prosule po nebu, on bi se zavuka na počinak u svoju prostu i siromašku hižicu, već kažun nego hižu. Okolo zidi spleteni ud šibja, krov ud škrikl, a na podu zemja i seno. Pokrivala za mrzle noći bila su mu kožuhi ud praza i vola kapitalca. Praz mu ni bija ud koristi kad je u bisnen vrtolamanju z prazon iz jučkega prkata slomija rog, a vola je mora prodati kad je na jenoj veloj pozdolici zvinuja nogu i ni moga drugo pojti pod jaram hoditi. Hlapac Jakomin, tako su ga počeli zvati kad je za se reka da je sluga slugu, bija je duša ud čovika. Priroda mu bila vajak udoprnt libar kojega je on štija i čutija svin zlancon svojega tila i srhon svoje duše. Svičisti uronjen u sadašnji hip, zafalan za sve ča se zgodi. Sve je dilija z svojon živinon, svojin blagon. Igra se je i veselija z janci i janjicami. A ima je cilu fameju domačega blaga: breka, mačku, peteha i kokoše, kare, ovce i koze.

Široka rika prez pristanka tekla je i brbočkala zuz paše i lihe noseći Jakominove skrijene žeje koje se tote nisu mogle ni smile ispuniti do kraja. Nikad još ni bija priko rike, z drugoga kraja. I da je stije, ni moga pojti, ni bilo načina. Kako? S čin? – dosta se puti zamislja. Na drugoj strani rike sunce je zapadalo, a veli kus suncizahoda zauzimala je kamena crikva i turanj. Oko crikve kao ovčice raštrkane hižice di žive siromašni i pokorni kmeti. Sve je to z dalekega, kroz maglu, daž, snig eli bistru ariju, gleda Jakomin i si ga mislja: ma ke živjenje je tamo? Volija bin jedanbot pojti priko rike da vidin kako tamo judi žive. Hlapcu Jakominu bila je dosti njigova samina; mir u srcu i u prirodi okolo njega. Bija je jena svitla maća u ten malen svitu ča se u drobnosti ponavja iz dana u dan. Vajak svejen, a jopet drugačji.

– Stešo bin stija znati ča je priko rike. Kako judi tamo žive? Da mi je samo jedanbot pojti priko... – kopkala je hlapca Jakomina katerkad žeja u prsi.

Malo po malo voja i žeja da pojde priko rike bivala je sve veća i žešća. Već ni moga zdržati. Ali kako da riva priko? Zmišja je i primišja. Plivati ne zna, barke nima; rika je dimboka i široka. A vali prite bizerin i bisnin tancon. Jenega suncistoka, jače nego nikad prije tega, zazva je Vnega ki zvezdan zna broja, prizva je milos ki se zлива uzgora na sve živo. Prova-ti će učiniti vnako kako ga nutrina vabila. U jenen hipu na pameti mu je kožuh. Veliki debeli kožuh ki mu je bija punjava za ledenih i voštrih zim, sad će biti umisto barke eli splava i poslužiti mu za pojti priko rike. Hiti Jakomin debeli stari kožuh na zgingulanu i zapinenu vodu rike. Na šega-vo leže potrbuške na nj. Kožuh ne cediva, ne popušta, drži se zgor vode. Jakomin pjuska z rukami po vodi kako z loparicami. Mic po mic, zavesjaj do zavesjaja z šakami, tr se pomalon movi h drugoj obali. Čudan plov na kožuhu dura je deboto do suncizahoda. Kad je sunce zapadalo zad veli-ke kamene crikve, zbarka je Jakomin na drugi kraj rike. Sve mu nikako zgleda udnapak. Prvi bot u životu da se je naša z drugega kraja rike, di je do sada samo z pogledon dosiza. Svoje malo siromaško krajestvo gleda je sada kako napušteno gnjizdo priko zapinene rike.

Iz crikve se čula molitva, orgule su svirile, judi su na svi glas kantali. U ariji ositija je Jakomin mili ugodni zduh: kad tamjana z roson se jubi i draginju nosi u dušu. Z strahon i rigvardon, sam sebe bodreći, ušuja se u crikvu i sta spod orgulišća. Sve ječi u crikvi; plovani više z oltara, poziva jude na pokoru. A brižnin judan najveća pokora je cili bogoviti život ča ga za druge daju. Kolik se smistija spod orgulišća, Jakomin u kantunu cri-kve zamerka jenega jako čudnega stvora, grdu spodobu ki beči oči, žmirka žvelto okolo sebe. U rukah drži suhu kožu na koju z črnin inkjoštron, z peron ud guske, ništo piše, zapišiva. Jakomin malo boje pogleda. To grda spodoba zapišiva imena judi ki se ne ponašaju kako triba, kako regula i zakon vnih jakih i mogućih kroji i naređiva. Lišta zapišenih na pergamen ud kože sve je duža. Jur ud prve zna je Jakomin da je ta grda spodoba sam vrah na špecjalnen zadatku. Samo je hlapcu Jakominu dano da ga vidi. Pita se je Jakomin, i torna pitati: Zašto z jenega kraja toliko bogatije; sre-bro i zlato, bis isuperbija, a z drugega kareštija ud svega, gola siromaština, buha i šenac; jadni i nevojni siromahi koje muzu i po kojih peštaju jaki i moćni? Zašto z jenega kraja superbija napuhanih i velih, a z drugega krot-kost malega, poniznega čovika? Kad će se spona i pašture zderati? Kad će peza pravice jušto pezati? Ki će te brižne deštine malega čovika skupiti u snop svitla? Ki poravnati gobe i žuje zgladiti? Skupjaju se u Jakominu pi-tanja prez odgovora dokle ćupnut u dnolu crikve gleda grdu spodobu...

Vrah je sve brže zapišiva imena u lištu i merka svakega ki bi uša u crikvu. Kad je lišta bila jur spunjena do ruba kože, vrah z oštrima škrbastima zubi zgrabi, zagriže kožu da će je raširiti kako bi još koje ime moga zapisati. Koža mu se zmakla, udgrizeni kuščić kože usta mu je u črnima škrbastima zubi i z glavom je bubna zanazad u zid. Jakominu ujde smih videći tu zgodu. Vrah to zamerka, nervožo pogleda z bilin i ga, napro pritiščući, z črnima slovi zapiše na dnolu lište. Njigovo ime je tako zadnje zaškrivano na kožnoj pergameni. Vrah brže-boje zamota kožu i rine je u nidro. Najedanbot je nesta, žmarija, kako da se u ariju privrga. A judi su u crikvi i daje molili i kantali. A Jakominu, ki je jedini vidija i u grdoj spodobi pripozna vruga, činilo se da judi na ten sveten mistu joču i plaču tr žalopojke jenu za drugon slažu. Vred najde put za nazad. Pokunjen, pogrben i smućen hiti kožuh priko ramena. Na kratko se spušti do rike. Želija je ča prije napuštiti to misto i pojti u svoje malo krajestvo na drugoj strani rike.

Hiti svoj stari debeli kožuh na vale nemirne rike, sprigne se i zaleže na nj. Kožuh ga ni drža. Ni mu sad bija ni za barku ni za splav. Tonuja je sve već i već... Hlapac Jakomin ga žalostan pogleda. Sija je na ledenu stinu zuz zabrbočkanu riku i z gorkin suzami zaplaka...

Nježno srce u kamenom okviru

Dvadeset me je godina put do mojega radnoga mjesta vodio kroz Kamenita vrata. Svatko zna za Kamenita vrata i oltarić u njihovoj niši. Malo tko nije prošao kroz njih i zapalio svijeću. Ja sam ostavila tamo mnoge svoje molitve, s nadom, strepnjom, klonulošću i povjerenjem. A ponekad bih sjela na klupu u mračnom kutu i samo šutjela. Pred Njom.

I promatrala. One koji su joj dolazili. Sa svih strana; polako i smireno, znajući kamo su došli; pobožno polažući cvijeće pod njezine noge; prilazeći blizu njezinom oltaru, što bliže, vjerujući da će tako biti bliže i njezinu srcu. Ili u brzini i nervozno, tek toliko da ju pozdrave, ali ipak da ju pozdrave, i da onda odbrzaju dalje svojim putem. Neki zbunjeni i ne znajući kamo da se okrenu, kako da stanu pred Nju, kamo da stave ruke. I oni žalosni, sa suzama koje ne bi htjeli pokazati nikomu osim Njoj, pa bi se zavlačili u tamu zadnje klupe, da ih sakriju od drugih. A onda neki ravnodušni, koji bi samo prošli s rukama na leđima, i ne obazrijevši se na Nju. Mnogi bi došli usput, i kao da su bili zatečeni shvativši gdje su se našli; okrenuli bi se, lijevo-desno, promotrili ljude oko sebe, a onda ipak zapalili svijeću. Ili ne, nego bi samo pošli dalje. A onda opet oni koji bi došli pobožno i s dubokim poštovanjem u poklonu. No, kako god došli, Ona je uvijek bila tu...

Najviše su dolazile žene, obične, skromne, prosjede i pomalo pognute. Prilazile bi polaganim koracima, odajući tako da im se nikamo ne žuri, nego su došle tu; samo tu, i ostat će koliko im srce bude željelo. Stale bi najprije pred Njezin oltar, prekrižile se načinivši veliki križ na svome tijelu, a onda skupile ruke pobožno na prsima i, uprijevši pogled gore u Njezino lice, tiho šaptale molitvu. Za muža koji voli popiti i sve češće dolazi kući mamuran. Da ga Ona okrene od tog poroka; da mu izmoli oslobođenje. Da prožive starost u miru, zajedno... I za sina, koji je završio studij, a sada ne može naći zaposlenje. Pa će možda biti prisiljen da ode... Tko zna kamo. Ili za kćer koja je već toliko godina u braku, no ne može začeti. A one bi tako rado njihale unučice. I vodile ih sa sobom u grad; u crkvu;

i ovamo, na Kamenita vrata, da s njima zapale svijeću i da se oni raduju njezinom svjetlu. Da zapamte ova mala hodočašća, za one dane kad im bude najviše trebalo ovo svjetlo... Molile bi dugo, čeznutljivo, a njihova tijela kao da su se sve više skupljala oko njihovih na prsima zgrčenih ruku i sva se pretvarala u jedan stav, jednu misao, jednu molitvu, jednu čežnju.

– Molim te... Ti, milostiva...

Onda bi se polako okrenule prema postolju za svijeće, odmotale svoju iz papira i zapalile njezin stijenj na plamenu neke druge, koja tu već dugo gori, za iste molitve...

I mnoga mlada žena bi došla; žurnim korakom i teško dišući zbog brzoga hoda uzbrdicom, a u rukama dvije vrećice pune namirnica, i povrća kupljenoga na tržnici, na brzinu, za vrijeme kratke pauze. Treba požuriti da ne zakasni na posao. Ali, ipak će zastati, barem nakratko, i izmoliti jednu-dvije *Zdravomarije*. A misli su joj već na radnom mjestu i oko svega onoga što mora odmah dovršiti, čim se vrati.

– Molim te, Majko Božja, pomози samo da moji nalazi budu dobri!

Valjda će biti... Ne može si priuštiti neko dulje bolovanje jer poslije toga, tko zna...

– Znaš da moram još dugo raditi i podići djecu. Znaš da oni ne mogu bez mene. Jesu li napisali zadaću? Hoće li si znati prigrijati ručak? Samo da ne ostave upaljenplin! Tebi predajem u ruke sve svoje preglede. Da bude dobro. Ti me ne ćeš iznevjeriti.

Mora se brzo vratiti i svakako završiti danas onaj izvještaj. Možda će ga šef tražiti još danas.

– ... sada i na času smrti naše. Amen.

Sigurno je već vrijeme da krene. Ne bi htjela da joj se prigovara. I djecu treba nazvati. Čim stigne.

– Ti sve znaš, Marijo!

Dolazili su najviše zbog jednog: da ovdje ostave svoje terete. Svi. I žene, i muškarci; i mladi i stari. Mnoštvo mladih djevojaka. Gotovo svaka bi zastala i pomolila se. Čudila sam se. Nisam mislila da je njima toliko stalo. I da vjeruju da Marija može pomoći. Mislim da sam ih podcijenila. Možda zato što... Mnoge baš i nisu znale kako se ponašati na ovom mjestu. Prišle bi oltariću i pokleknule, nekako napola, kao da ne znaju treba li pokleknuti ili ne. Vjerojatno i nisu znale. Nije ih nitko naučio da ovdje ne treba pokleknuti; može se pokloniti. Ali, dobro... Ipak su se nekako poklonile. I, konačno, zastale su pred Njom da ju pozdrave. Iako... nisu znale da... nisu baš dolično odjevene, a da bi mogle doći pred Nju; u prozirnim blu-

zama; često prevelikih dekoltea; ili golih leđa; ili prekratke i preuske suknje... Nije, baš, za doći pred Kraljicu. Ali... eto, došle su; stoje pred Njom i podižu k Njoj svoj pogled. Tko zna kakav! Zbunjen? Upitan? Molećiv? Sa strahom? S nadom? S bolom kojega ne mogu nikome reći? Vjerujući da će Ona pomoći? Ili ne razumijevajući zašto ga uopće upiru k njoj? Ali... mnogi to čine. Ima nešto u tome. U Njoj. Valjda... postoji. Valjda ipak sluša... A Njezin je pogled počivao na njima mirno. Na svima. Razumjela je Ona da one ne razumiju. Da ih nitko nije poučio. Ali da ju one ipak trebaju. I da je Ona Majka svima.

Dotrčale bi ponekad u grupi, veselo i glasno se smijući te pretrčavale kapelicu i ne obazirući se na to gdje su. Tada bi se čuvarica kapelice oštro oglasila: – Ššššššš! A one bi zastale zbunjeno i umah zašutjele; neka bi se zatim prekrížila, neka ne, a onda bi brzo otrčale dalje. Nisu bile ni svjesne gdje se nalaze; nisu još imale strpljivosti da stanu i smire se. Još nije došlo to vrijeme. Misli su im i previše bile zaokupljene njima; dečkima. Zgodnima, zavodljivima, popularnima. Treba otrčati za njima. Nisu oni ovdje.

Ali, dolazili su i oni. Često bi projurili kao i one. A ponekad bi pokoji zastao da se pomoli okrećući se za onima koji su ga ostavili. Ali ipak bi riskirao da zastane. Tako je činio uvijek, kad je bio dijete. To se... tako čini; zastane se pred oltarom i pomoli se. Za... za...? Uglavnom, treba se pomoliti, i prekrížiti se. Evo; stići će ih još!

A bilo je i takvih, i mladića i djevojaka, koji bi dugo, dugo sjedili u klupi i molili krunicu. Vapeći žarko, iskrenoga i otvorenog pogleda. I, kao da nisu odlazili dok nisu izmolili. Vidjelo se da znaju što mole; i zašto; i koga. Oni su budili nadu. U budućnost...

Ali, ne samo mladići; i muškarci srednjih godina, i oni stariji, i oni su dolazili. Neki sa suprugama, neki sami. Ako su bili s njima, onda bi obično činili ono što bi činile one; prekrížili se, mirno stajali pred Njezinim oltarom skupljenih ruku i molili. Koliko i one. Zatim bi zapalili svijeće. Ona bi mu svratila pozornost da treba pripaziti na rukav, da ga ne zapali na nekoj svijeći. Zatim bi možda sjeli u klupu i ostali tako neko vrijeme. Kad bi ona ustala, ustao bi i on pa bi otišli. I, kao da su odlazili laganijim korakom, nego kad su došli. Oslanjajući se jedno drugomu o ruku. Nešto su zajedno predali Njoj. A došao bi mnogi i sam, ponekad nesigurno, skoro plašljivo, odajući tako da nije često dolazio ovamo. Ali sada ga je put nanio. Ili nevolja. Ili neke misli... one zadnje, misli zadnjih dana. Kad ih više nema mnogo pred njim, tih važnih, ozbiljnih, neodgodivih dana. Nego... sve se više čini da ih ima malo, i da su ovi zadnji. Vidjelo mu se na licu da to na neki način,

više ili manje jasno, shvaća. Za razliku od ovoga pokraj sebe koji, evo, stoji samouvjereno i stabilno na svojim čvrstim nogama i pomalo se njiše naprijed-natrag. Kratko šuti pred oltarom, onda se odlučno okrene, kupi svijeću, najveću, i zapali ju na postolju. A zatim ode, mrk i ozbiljan, kao da je obavio neki važan zadatak koji si je zadao. Možda i jest...

Kao oni koji su na svojim leđima, ili na svojim licima, nosili teret važnih dužnosti, o kojima će, evo, upravo sad govoriti za govornicom, glasno, samouvjereno i sugestivno. Naročito sugestivno! Jer moraju uvjeriti druge! Sve! Jer ako ih ne uspiju uvjeriti, sve je uzalud! I njihov položaj... Zato im se žuri, lica su im ozbiljna, govore da znaju što hoće! I što se mora! Njima je povjereno... Zato kroče velikim, žurnim koracima.

Ah, da; tu treba zastati, prekrížiti se, i pomoliti. Zamalo su, uslijed briga, zaboravili. Ali, evo, sjetili su se. Toliko imaju još vremena, da se prekríže i pomole. To se mora. To je, uostalom, njihovo uvjerenje. Oni se ne stide, iako svi gledaju. Neka gledaju! Jer, kad budu govorili s govornice, neka se i to zna! I oni hoće da se zna! Jer to se mora! Jer to je, uostalom, njihovo uvjerenje! Zatim brzo, velikim, žurnim koracima...

Mali i veliki, bogati i siromašni, skromni i bahati, mladi i stari, pogrbljeni i uspravni, vjerni nevjerni, tužni i radosni, puni nade i razočarani, voljeni i nevoljeni, sami...

Prolaze jedan za drugim na ovom hodočašću od jutra do smiraja dana. I kad dan dođe kraju, još uvijek lebde njihove riječi u tišini i polumraku, pred osvjetljenom slikom.

– Ti znaš! Sve. Kako je teško podizati djecu. Pogotovo danas, kad je sve tako nesigurno. Kad svaki dan mogu ostati bez svega. I tu se ništa ne može. Takvi su zakoni. Protiv njih se ništa ne može. Samo ti možeš... Pa, daj da barem sve ispadne dobro. S tim...

– Zapravo... i ne znam kako da se molim; fakat ne znam. Ne znam ni da li to vrijedi ili ne. Ali... možda vrijedi, pa samo hoću reći... da me ne ostavi. Ne znam što ću bez njega. Kažu da ti svima pomažeš...

– Da barem zadnje dane proživimo zajedno. U miru. Da se ostavi toga... Znam da je razočaran i umoran od svega, najviše od toga rata, ali daj da vidi...

– Još malo da poživimo zajedno. Sada kad su djeca odrasla. Nisam im više toliko potreban, ali... njoj, njoj jesam...

– Čini mi se da jest tako, ali... nisam siguran... Nije to laka odluka, ti znaš. Ostaviti sve... A s druge strane... što zapravo ostavljam? Ništa nezamjenjivo, zapravo. Pa, ako je ovo zvanje...

– A ako on ode, tko zna kamo... Sam. Ne znam... hoće li zapravo to biti bolje. Pa, kad bi makar za njega bilo bolje... Ali, ne znam. Kažu da... Svašta se govori...

Čuvarica je kapelice već pokupila sve cvijeće ostavljeno pred ogradom Njezina oltara. Odnijela je vosak koji je s postolja iscurio u kante pod njim. Zatvara ga i zaključava lokotom. Sve su svijeće pogašene. Tišina i osvjetljena slika. Sutra će ih ponovno zapaliti, da izgore do kraja molitve...

17. 7. 2017.

17. 7. 2017., Koprivnica

Lagana šetnja predvečerjem. Trebao je biti sasvim običan dan. Kiša je kratko oprala grad koji volim.

Raspucala zemlja otima mi sjećanje na hodanje jarugama nakon kiše. Djetinjstvo. Poželjeh baš to za sebe. Osvrćem se pogledom. Ovlaš. Ionako nikog nema. Izuvam japanke. Odjednom više na ulici nisam ova – ja, već ona – ja. Osjećam se zapravo sretno jer mi godine nisu ukrale to dijete u meni. Tišinu ulice čuvam bosim tabanima. U daljini još sijeva. Tu moć neba oduvijek sam voljela. Ponekad možda i fanatično. Gledanje munja negdje u skrovitosti krova kroz onaj prozorčić starog tavana koji je mirisao na stari papir bakinih romana *Plamenih inkvizitora* (u nastavcima) i na žito što se tamo odmaralo nakon žetve.

Toplo je. Kiša isto miriše ko i prije... mada ništa isto nije.

Odmaram oči na sočnoj smokvi što raste tu u susjedstvu. Slasno je žuta, osvježena kapljicama. U dvorištu zijeva crni mačak. Onaj isti što šeće parkom i provocira zelenim očima ko snajperom. Otkinut komad desnog uha čini ga još nadmoćnijim. Dođe mu ko orden nakon bitke u kojoj je izvojevao uličnu pobjedu. Najradije bih tri puta pljunula i pobjegla. Mrzim praznovjerja. Kuća na uglu ulice. Napukli zidovi nekad gospodskoga zdanja. Danas urušeni u centru grada. Pogledom dohvaćam veliki crni grafit na zidu iza prozora »kap prokletstva«. Zamišljam ovaj isti dom pun dječjih osmjeha. Stol i obitelj koja nedjeljom blaguje. Sablasno šute sjećanja iza napuklih zidova. Neveni se rasuli žuto u nepokošenoj travi. Izgledaju kao medenjaci na bakinom tanjuru posluženi nakon ručka nedjeljom.

Tek ponešto je ostalo od nekad gospodske ograde. Davno su nestali božuri što su krasili ulaz u dvorište. Ne mirišu više đurđice kraj zdenca. Davno zarasle u koprivu i drač.

Zamišljam kako se djeca kroza nj naviruju propinjući se na prste, čekajući oca da se prije kiše vrati kući s upregnutim konjima što vuku kola. Utihnule majke u crnim maramama kako ispraćaju sinove koji u rukama nose kufere od tvrdog kartona u kojima su složene bijele izglačane košulje i ajncug odijelo. I krunica. Da ih čuva tamo, tamo odakle se mnogi nisu vratili na svoja ognjišta.

Zvono fratarske crkve preko puta nekad gospodske kuće pjeva po tko zna koje povečerje. Danas ovdje (oko nekad gospodske kuće) lutaju tek sjene prošlosti. Trebam li se bojati?

»Kap prokletstva« i nabacani ostatci tko zna čije odjeće... Što se dogodilo onom koji je te noći možda ovdje zadnji put plakao nad svojim ispraznim životom?!

Možda da je samo pogledao preko zida... sve bi drugačije bilo... Pogledom dohvatih tek par golubova na polomljenim prozorima – jedini znak života. I grafit nekog možda premladog bića ispisan ko vapaj!

17. 7. 2017., Split

Split gori.

Čije li su možda ruke prije onog pakla negdje prolele oko moga Splita »kap prokletstva«? Zašto? Zašto? Zašto?

Strepim za njega i mnoge tamo u najlipšem gradu na svitu! Procjep između života i smrti postaje tako životan. Drhti zemlja pod ognjem koji mi svakog časa može oteti najdraže. Pogledom dohvatih nebo gdje tisućljećima stoluje Svemožni.

TV vijesti. Hrvatska drhti od sljedećih.

U mraku se ne vidi ništa. Samo žarki oganj što mahnito proždire sve ispred sebe i nakon kojeg ništa ne ostaje.

Pršti šuštava pohlepa siktajućih plamenih jezika što ližu sunce na obzorju što zalazi. Spod gustog dima leluja se obris bijelog sunčevog kruga. Prasad rasprsnutog praskozorja u grotlu vatrenog sijača smrti što prijeti.

Raspuklo kamenje. Krik ptica u letu. Pas s otkinutim lancem u bijegu pred smrću. Smiruju ga zagrljajem. Skutrio se ispod nogu svoga spasioca. Drhteći. Zahvalnost žučkastih očiju pamti zauvijek.

Sjećanja lome srca. Putuju na Kornate.

Majke i očevi još zavijeni u crno!

Spasi ove jude, ovaj lipi grad, Svemožni! Molitve vapiju prema nebu.

Sliku netaknute kapelice na Perunu gledam otvorenih očiju. I njegovo već umorno lice. Tek oči zrače ponosom i hrabrošću. Dostojanstvom čovjeka. Dostojanstvom poziva. Neviđene hrabrosti i neslućenog junaštva.

Gori već punih dvanaest sati. Ne prestaje. Ne prestaje! Strepnjom i strahom obavijen Split. Sve oko crkvice nestalo je u plamenoj buktinji ognja. Crna koprena ovila šumu. Smrad paleži grize zrak. Jedino Ona. Bijela. Netaknuta.

Orosilo nebo milošću kamen blagoslovljeni od davnina! O, Bože, kako su nam danas potrebna čuda da uzvjerujemo!

– Pojišana Gospo, očuvaj... obrani... – čuh nekog kako naglas moli.

*Kad netko s kakve nevolje strada,
Nebeska Majko, ti si mu nada!
Žalostan tko je u jadu svome
Molitve šalje prijestolju tvome.
Slava ti, premila, Pojišana Gospo,
Predobra Majko vjernih ti svih!*

Prisjetih se 90-ih. S krunicom oko vrata hrabra srca junačka branila su naše. Previše ih se nije vratilo.

Kao i u onaj dan s Kornata...

Zemlja je vrela pod nogama. I ove noći oko Splita. Osjetih svoju gotovo bolnu nemoć.

S ponosom gledah ujedinjenu ljubav na djelu. Na mjestu gdje se činilo da gori i zemlja i nebo.

*Kad netko s kakve nevolje strada,
Nebeska Majko, ti si mu nada!
Žalostan tko je u jadu svome
Molitve šalje prijestolju tvome.
Slava ti, premila, Pojišana Gospo,
Predobra Majko vjernih ti svih!*

Taj dan bio mu je rođendan. Trebao je biti ovdje. Doma. Ugasiti rođendanske svijeće na torti. Trebali smo mu pjevati i pljeskati. Trebali smo mu reći koliko nam znači. Da ga volimo. Trebao je danas ovdje grliti svoju djecu.

A on je branio Split.

Ponosna je Gospa bila gledajuć odozgo.

Usporenih koraka i znojnih dlanova od straha usmjerih svoje misli početku priče.

Trebao je danas biti jedan sasvim običan dan. Ljetna topla kiša. I duga na obzorju. Gledam lokvicu kiše preda mnom. Pitam se je li sakupila i tugu mojih suza tog 17. 7. 2017.?

Ovaj tekst posvećujem svim hrabrim vatrogascima (osobito našim Podravcima) koji su obranili Split od požara. Posebno mom šogoru Igoru koji je dan svoga rođendana darovao na čast svom pozivu spašavajući tuđe živote. Spašavajući Split. Naš lipi dragi Split! I sve u njemu!

Bistričke sličice bleščeče

PUTOPIS

Hlibivka

Putujemo uz uljano žuta polja suncokreta i čvrsto zelena polja kukuruza. Sjene plavičastih planina razlivena su poput akvarela. Oblaci dobivaju dodatni ljubičasti potez nebeskoga kista.

Galicija, Ukrajina, zemlja u kojoj gmazovi savijaju gnijezda o Krstovdanu, a žene nestaju kao mavke, riječne vile – zemlja u kojoj ljudi razgovaraju s Bogom i liječe se zemljom i vodom, kako nas upozorava suvremena ukrajinska književnica Marija Matios, Huculka, rođena u selu Rastokima. Groblje hrvatskih vojnika poginulih u prvoj vojni nalazi se u selu Hlibivka, tridesetak kilometara udaljenom od Ivano-Frankivska, u dvorištu nove drvene grkokatoličke crkve. Ulazimo na stražnja vrata uz drveni zvonik. Crkva je zatvorena. Na jednom od vanjskih zidova prislonjeno je liturgijsko ruho. Selo je široko, kuće udaljene jedna od druge. Drvenim mostićem prelazi se preko rječice Bistrice nadvornjanske. Nedaleko je selo Bistrica i još jedna rječica, Bistrica slotvinska. Bistrice se ulijevaju u Dnjister (ruski Dnjestar) pa zajedno s njim u Crno more. Mirno je i ugodno svježje, samo zabruji traktor ili zapjeva pivenj. Krležina Bistrica Lesna ne postoji u stvarnosti, ona je svojevrsna kompilacija slavenskih toponima – jer Lesna u ikavskoj Ukrajini nije uobičajena. U Slovaka i Slovenaca da – lesna je šumovita. U Ukrajinaca je jedino moguće lisna. Putujući Karpatima, prošli smo pored mjesta Zalis, a na putu prema Hlibivki kroz Lisec. U nas se sačuvala i u ekavskoj, ikavskoj i jekavskoj inačici. Lesa su drvena vrata, ulaz u dvorište, u kajkavaca, lisa u čakavaca. Lijes je u štokavskom standardu naziv za mrtvački sanduk izrađen od drva.

Blatnjavi put – vodeći u šumarak (da smo nastavili, mogli smo zaglibiti u njegovu kalu) – dijeli crkveno dvorište od šarenog seoskog groblja na brežuljku, a do hrvatskoga groblja unutar crkvenoga dvorišta stari su spomenici uglednijih mještana. Tik do našeg groblja spomenik je obitelji Gogolj: *Tut spočivajut Dmitro Petrovič i Glna Petrivna – Vična pamjat.*

Iznad zemljanih humaka poginulih hrvatskih vojnika postavljeni su novi mramorni križevi. Antun ih broji, četrdesetak ih je, kao i imena na spomen-

ploči postavljenoj na groblju. Ispred njih lijepi je stari spomenik s kamenim vijencem na vrhu i domobranskom kapom na dnu. Nekada je bilo mnoštvo drvenih križeva koji su istrunuli i sahranili se zajedno s imenima poginulih. Put od Ivano-Frankivska do Hlibivke neočekivano je dobar. Prolazimo kroz mjesto Bohorodčane uz polja žita otežala od zrelosti i spremna za žetvu. Mjesec koji slijedi u ukrajinskom kalendaru je *srpenj* (u nas kolovoz).

Nakon što su nas mještanke uputile na mjesto hrvatskog groblja i nakon duge strepnje i iščekivanja hoćemo li ga uspjeti pronaći, ganuti smo – istodobno i radosno i bolno. Čak je naš vozač, ravnodušan i prosječan, oživio zainteresiran. Dok palimo dušice, suze ostaju na trepavicama srameći se zaborava iz kojeg je spašeno samo četrdeset imena. Sve su to naši dečki, govori Antun, 25. zagrebačka i 26. karlovačka pukovnija. Od Perušića preko Brinja, Slunja, Senja, Karlovca, Zagreba do Ludbrega. Po starom pravilu neki nisu stekli ni punoljetnost, osamnaestogodišnjaci su. Providnost, kako bi rekao profesor Korčinskij, govori mi – možda je tu i tvoj Marko, ujak tvoje prabake. Koliko je još grobova i grobišta rasuto po galicijskoj zemlji? Krležijanska slika jadnog domobraneka, iako sjajno i uvjerljivo ispričana, nije jedina, uvjerena sam ovdje u ovoj tišini. Govorilo se neslužbeno i o Vražjoj diviziji. Čak je i Strindberg u povijesnoj drami *Kristina* pisao o Hrvatima u Tridesetgodišnjem ratu kao vražje opasnim ratnicima. I naš je skromni plemić, pjesnik Dragutin Domjanić u svojim *Ciklamama, krvavim ciklamama* zapisao: *...i voziju naše soldate / Bez broja prek brega i dola. / I tam, gde su najgorši boji, / Gde nigdo se smrti ne plaši / I najviše gde ih pogiba / Sigurno tam budeju naši.*

Moje zanimanje za Prvi svjetski rat onedavna je. Tko je uopće od mojih predaka sudjelovao u tom strašnom ratu? Mama kaže: Marko, ujak moje bake. Potaknuta sudbinom toga nepoznatoga pretka, slušam pažljivo. Marko je unovačen upravo kad se oženio. No, nikad se, kao Marko Barić, vratio nije. Njegova se žena nakon dugoga nagovaranja preudala i bila kuma blizankama moje prabake.

Profesora filozofije, dijete nesretnoga braka Josipa Barića, novinara *Obzora*, Marka je Barića samokresom ustrijelila zaljubljena Giga, plemkinja koja je unatoč protivljenju, otputovala u Galiciju kako bi se s ranjenim Barićem vjenčala. Nakon što je poput Penelope odbijala sedam prosaca, obrađovala se Markovom povratku. No, Marko više nije onaj stari, paranoičan je i bolesno ljubomoran i nasrće, bez njezine privole, na njezino tijelo. Za Begovićevom *Gigom* posegnula sam znajući da se krije negdje u našoj nesređenoj rasutoj biblioteci. Knjiga se raspadala. Raznježuje me njezina posveta

iz 1943. godine i želja Margarete pl. Remetinec, kćeri banskog savjetnika, da u kaosu rata otputuje u Galiciju kako bi se vjenčala s Markom Barićem. Galiciju u jeseni 1917. Begović vidi ovako: *Bjegunci, bjegunci, bjegunci. Stotine. Tisuće. I još tisuće. Mužkarci, žene, djeca, staro i mlado, zdravo i bolestno sa štapovima i kišobranima, gazeći blatno gnjecavo more težkim nogama i hrléći pognuto i zgrbljeno bez zaustavljanja.* Njihove cipele kao svojevrsni *pars pro toto* prikazuje vrlo slikovito: *A obuća najjadnija. I čizme i bakandže i lakovane štiflete, i žuti ševroi i crni bokskalfi, i cipelice s visokim petama, s kopčama i pucetima, jedva mjestimice odaju svoj tip i značaj, jer ih je blato izjednačilo i unakazilo.* Giga putuje Galicijom vlakom i samovozom u društvu austrijskog časnika, usput spasivši židovskog dječaka. U jezičnom nadmetanju s Miroslavom iz Mukačeva primijetila sam kako je nedosljedno reći za automobil mašina, a za zrakoplov samolet – kasnije me Lvivljanin Edward upozorio da je u poljskom jeziku automobil samohod pa sam se pohvalila da je u našem starom jeziku samovoz – na što me ponovno podsjeća naša raspadnuta *Giga Barićeva*. I na ljepotu ukrajinskog jezika koji se govori pjevajući i koji slušam s ushitom kao što Giga tumači satniku ljepotu kajkavskog jezika i zagonetku Hrvatskog zagorja: *Dijalekt nježnosti. Žargon intimnosti. Ni psovke u njem ne zvuče grubo. Svaki je jezik afektiran u uzvišenim momentima. I naš književni. Ali kajkavski nije sastavljen od zaokruženih izreka i gramatikalnih zakona, jednoslovčan je kao žagor ptica, kao krič šturaka, spontan, nestereotipan, bez banalnosti. Njim se mora šaptati, a čim je malo glasniji već je pjesma.* Satnik je zbunjen pitajući se je li to isto što i hrvatski. Ljupka mu i pametna Giga odgovara kako je to dijalekt u kojem se ljubi i umire, u kojem u deset riječi ima pet rima, a svaka fraza igra od asonanci. Kad tko hoće biti arogantan, služi se njemačkim riječima, kad mudar, onda se govori štokavsko književnim. U intimnim dijalozima samo kajkavski jer on živi u seljačkoj kući i u plemićkoj kuriji. Njime govore piljarice, kočijaši, džepokradice, jednakim riječima kao i dame u svili, veliki župani, biskupi i banovi.

Moje putovanje Galicijom temelji se na (ne)očekivanim kontrastima i smislenim podudarnostima. Gigin pratitelj tješi ju da će u Stanislavovu pronaći svoga muža. Stanislavovo je danas, 18. srpnja 2017., dok tražimo vozača koji će nas odvesti u Hlibivku, ukrajinski grad Ivano-Frankvist, europskog izgleda, lijepih zidnih murala i bujne tržnice. Upravo je stogodišnjica Giginog putovanja Galicijom. Samo je razlika u godišnjem dobu, sada je žarko lito, rekli bi Ukrajinci, a tada je bila sumorna jesen.

Na glavnom trgu Ivano-Frankivska, u sjenovitome restoranu, uz ugodnu poslugu, pijemo čaj i kavu i jedemo fine eklere, europske kolačiće. Trž-

nica je pak šaroliko ukrajinska, vesela i otvorena. Topao je lipanjski, naš srpanjski dan. U velikom loncu žena prodaje *kervavjenke*. Znatiželjna sam i započinjem razgovor. Nagovara me da ih probam što mi je malo zazorno. Primijetivši moj zazor, naglašava da mi se ništa neće dogoditi, nabraja njihov sastav. Kako ju ne bih povrijedila, kušam ih, slične su našim krvavicama s heljdinim zrnima uz neočekivani dodatak kopra. Uz njezinu uputu brišem ruke na ručničić do lonca. Sjetim se lijepog heljdinog polja pored kojeg smo nedavno prošli i nasmijem joj se zahvalna, a ona mi nekoliko puta poželi dobro zdravlje.

No, vratimo se Gigi i njezinom putovanju. Samovoz je jurio jakom brzinom, kao i mi u Hlibivku i Stiljsko, poskakivao u razrovanu tlu. Tresao se, ljuljuckao i odskakivao. No krajina nije tako sumorna, vlažna, puna magle, zemlja se ne puši i ne gruvaju topovi – sunčano je i suho – ipak na drugom dijelu velike Ukrajine i sada je rat. U lvivskim grkokatoličkim crkvama fotografije su poginulih ukrajinskih časnika i vojnika.

Gdje god počivao moj Marko, Marko Reba, vidim ga ovdje u Hlibivki u časničkoj austro-ugarskoj uniformi, izvanredno lijepog i izvanredno mrtvog, neokrvavljenog i zaljubljenog.

Možemo li im vratiti ljudskost i dostojanstvo?

Znali su oni i potegnuti štamprek i spašavati se galgen humorom. I pisali su svojimama doma: *Draga moja mala ženice! Dobil sam dvije tvoje karte. Ovdje ti šaljem sliku svoga doma u Hlibivki. Živ sam, samo vjetri veliki pušu i zima mi je*. Nisu bili samo topovsko meso. Ta stereotipna sintagma kao jedino objašnjenje besmisla i tragedije Prvog svjetskog rata zastrašujuća je. Svatko od njih čovjek je, neponovljivo ljudsko biće, nešto što nikad prije postojalo nije. Navedena misao filozofa Martina Bubera upisana na spomen-ploči na ruševinama stare lavovske sinagoge, vrijedi zauvijek.

Ili kako bi rekao moj literarni suputnik (nosim ga u koferu) Lavovljanin Zbigniew Herbert: *Samo su naši snovi ostali neponiženi*. Poznati svjetski književnik Zbigniew Herbert sahranjen je u Varšavi 1998. uz dužnu počast. Njegova želja da otputuje iz Lavova u vječnost nije ostvarena – ipak, otišao je prekriven donesenom lavovskom zemljom.

U rana jutra uznemirena i nestrpljiva želim što prije izaći iz stana u Lvivu i prepustiti se ulicama grada i bojama daljina. Na groblju u Hlibivki pred bezimenim mramornim križevima, umirena, pomišljam: Grobovi su plavičasti akvareli planina i uljano žuti suncokreti, pognuti i otežali od zrnja. I ponovno uznemirena nastavljam – zanesena i zavedena bojama daljina – i na trenutak slobodna od težine čekanja.

Sakristanu svih istarskih crkava

Jedan zamišljeni putopis po stvarnim događajima

Kamenu kućicu u Dobrinju, bilom gradu posrid otoka (Krka), imamo već 40-ak godina, pa sam ljeta još donedavno provodila ondje. Kupanje u Malinskoj, sjedenje u haludovskoj šumi tik do mora, uz Ribarsko selo, zapravo hotelski kompleks, no vrlo uspjelu arhitektonsku repliku primorskih ribarskih mjesta, kakvih danas uglavnom više nema. Svako od tih nako istih ljetovanja moglo bi biti putopis za sebe. Jer putopisi i jesu spoj vanjskoga svijeta i nutarnje retorte koja sve te dojmove smiješa, a začini su osjetljivost ili bol, tiha radost ili zatomljena tuga, sve što čuči u onim predjelima koje čovjek rijetko otvara i samom sebi.

Tako sam i toga ljeta sjedila na klimavoj sklopivoj platnenoj ležaljci mađarske proizvodnje u debeloj hladovini crnogorično-bjelogorične šume i držala u ruci jednu od onih knjiga koje sam preko godine slagala na kup da mi budu ljetna lektira. Kadšto je mirno čitanje prekidala pokoja vjeverica ljupko mi trijebeći češer na glavu, valjda zato da odložim knjigu i pogledam prema vrhovima drveća, gdje su one izvodile svoje vragolije. Malo se tih ljetnih knjiga danas sjećam (brzo hlape i zimske). Tako *Antologiju japanske haiku poezije* s predgovorom V. Devidéa, poznatog japanologa (a akademika matematičara), dar već pokojne prijateljice Dubravke, više pamtim po njoj, nego što znam sadržaj. Pamtim i izvrstan tekst S. Zweiga *Svijet od jučer*, pišan već u egzilu u Brazilu (dobro kaže pjesnik S. Mađer: tuga za zavičajem ubija radost za svakim novim krajem, a Zweigu je zavičaj bio zauvijek izgubljen), Što je pisac izvan svoga jezika? Prateći tu impresivnu galeriju velikana duha 20. stoljeća, i ja sam se našla na strani onih starih ljudi koji su govorili: imam više znanaca s one strane (groblja) nego s ove. Sve bolje ih razumijem.

Volim putovati po knjigama. Nekoć smo kao vrlo mladi moj muž, ja i naš kum (najbolji fotoaparater) obilazili dvorce po knjizi Đ. Szabe *Kroz Hrvatsko zagorje* da vidimo u kakvu su stanju. Pročešljali smo dio između Sutle i Krapine. Ogorčenje je bilo golemo. Neki bijahu doslovno kokošinji (Dubrava kod Pregrade), neki stovarišta kašeta (kurija biskupa Ga-

ljufa, Zagorska Sela), a na nekima smo morali brojiti ciglama zazidane prozore da otkrijemo je li to isto zdanje koje gledamo u knjizi. Matoš je sa svojim putopisima bio i ostao pouzdan vodič po dolu i gaju. Lobor je bio tek početak traganja za drugim gradinama na Ivanščici. Ne žalim što smo potegnuli do Gubbija slijedeći dojmljiv tekst *Putnik i mjesečina* Antala Szerba, umlaćenog u logoru Balf 1945. Na takvim mjestima spaja se ozračje tih mjesta s djelom koje čitam, gledam, slušam, pa to i ta djela nekako preoblikuje. Nije li višestruko nagrađen onaj tko se otputi u Šimićeve Drinovce makar samo zato da mu pogled počine na brijegu na kojem je dugo počivao i pjesnikov? Pjesma se vrati svojem izvoru.

No sve knjige koje su me nukale da po njima hodam nadmašila je jedna koja je takva, nenadmašna i nenadmašena, ostala do danas: *Terra incognita* Branka Fučića. Te 1997. tek je izašla i ja sam, držeći je u rukama i čitajući je upravo ondje gdje je njezin autor ponikao, bila zahvalna što je došla na moj put baš u to vrijeme (ljetno) i na tom mjestu (Dubašnica na Krku). Čitala sam polako, uranjajući pogledom u krajolik koji me okruživao. Valjda i zato da bolje spojim čitano i gledano. Pogled udesno nudio je Učku, taj hrvatski Olimp još u popova glagoljaša. Kad zapuše bura, očisti zrak i sve se čini blizu. Na vrhu Učke (stvarno ili po sjećanju?) vidjela sam Vojak, malu kulu s koje sam toliko puta gledala ovu stranu Krka gdje se sada nalazim i upravo mi je ta recipročnost (jedno gledanje stvarno, drugo zamišljeno) učinila te slike sraslima.

Pogled ulijevo, iz mora nakon nekoliko zamaha rukama, bio je nagrađen slikom četvrtastoga tornja Sv. Apolinara u Bogovićima. I ovdje, usred mora, ili kad bih došla do Bogovića (gdje je Fučić 1920. rođen), osjećala sam istu zahvalnost što će prizori koji su u Fučićevu oku i srcu oduvijek, zauvijek postati i moji. Iz mora je Sv. Apolinar uvijek bio tih, tek s rijetkim udarom monotona zvona bona ako bi ga donio vjetar. I koncertu onomad vrlo mlade gitaristice Ane Vidović kontrapunkt je bio pjev ptica. Dubašljanski Apolinar tek jednom u godini, 23. srpnja, bude bučan i razuzdan, kao i sve jadranske fešte. Prototip mi je dobrinjska Stipanja 3. kolovoza, pa se nastojim izmaknuti tom narodnom veselju. A spokojnu sliku Apolinarovu ne može zasjeniti jednokratna glasna Polinarova. Ovdje vlada tišina.

Treći pogled s moje ležaljke, onaj ravno prema Cresu, zaustavio bi se na konturama crkvice i samostana sv. Marije Magdalene u Portu, do kojeg je putnika vodila tek pokoja kuća u Vantačićima. Danas su sva sela između Malinske i Porta srasla, ljupki samostan s lapidarijem u klausturu (i ondje Fučić ima svoje prste) i velikim tošem (mlin za masline) u crkvenom

muzejčiću više se i ne vide od bezličnih zgradurina u bojama sladoleda, kao što ni iza moje ležaljke na Haludovu više nema bungalova u šumi, nema ni nekoć blistavoga hotela *Palace* s bazenom, kuglanom, minigolfom, stolnim tenisom i malim botaničkim vrtom autohtonog bilja (koje je netko trebao i održavati, pa je i održavao) i puteljcima s kamenim pločama do mora. Umjesto toga, od hotela *Tamaris* zastrašujuće strši u nebo samo dimnjak, na mjestu bungalova zjape krateri kao da su padale bombe krmače, a ovdje rata nije bilo (no izbjeglica jest). Dobro zamišljen (i ostvaren) kompleks Ribarskog sela, replika primorskih originala s volta- ma, bunarom sred »sela« i malom butigom za one iz kuća i kupače, propada. Ondje je još mali *mandrač* zaštićen lukobranom i svjetionikom (cilj dječjih plivačkih utrka). Prostor pod voltom dugo mi je služio kao radna soba (za lektoriranje), bolja od ikojega kabineta. Konobari, neuvezeni, puštali su me da pišem i kad su već počeli postavljati stolove za ribarsku večer srijedom, a klapski pjevači navlačiti na sebe narodne nošnje da bi im i poj bio što izvorniji. Tako sam se, i radeći na tekstovima (za novac) i uživajući u čitanju (za svoj gušt), znala vratiti s odmora bogatija nego što sam na odmor odlazila. Blago se smijuljim, no temu dalje neću razvijati.

A što je u Fučićevoj knjizi bilo tako fascinantno? Sve. I tekstovi, i slike, i crteži. Poticajna mi je bila čak i usputna riječ *sijaset*. Podarila mi je sreću ot- krića kad sam je uspjela povezati sa Sijasetskom Dragom na Velebitu. Zamišljam Fučića kako strpljivo tucka i struže u crkvicama po grobljima, šumar- cima, na osami, kako ispod slojeva žbuke izranjaju cijele biblijske kronike od Navještenja do Muke, te zidne novine za nepismeni puk. Njima bi se tu i tamo pridružio i neki *škaraboć*, grafit što bi ga urezao koji *dijak* ili *žakan* da obavijesti ljude o upadu senjskih uskoka (Draguč, Sv. Rok), da sv. Miko udijeli i njemu *bidnom* nešto, a ne samo onim trima djevojkama, da je u Gologorici krupa uzela svu ljetinu, da je 1570. poskupjela pšenica (Hrastov- lje), a i da su ukrali kalež. Pa baš u Bačvi! Bilo je i replika na nečije pisanje (*pijaniosal*), a ogorčeni puk dao si je maha iskopavši okrutnom Herodu oči (Pokolj nevine dječice) i počastivši ga pogrdnim riječima: razbojniče, lopove, huljo, vraže Irude (Beram, Sv. Marija na Škrilinah). *Mrtvački ples*, likovni prikaz prolaznosti od 15. st., doveo je u istu povorku kraljeve, velmože, dame, trgovce, kardinale, papu, čak i malo dijete. Svi su oni s jedne strane, a s druge je samo jedan lik: smrt bela kost. Nemini parcetur.

Crkvice s freskama razbacane su po Istri kao crne točke po koži psa dalmatinca. Beram, Lindar, Oprtalj, Rakotole, Hrastovlje, Žminj, Kanfanar, Gologorica, Paz (netko je duhovito na ploči u mjesto dodao La Paz),

Barban, Dvigrad, Sv. Lovreč, Svetvinčenat, Sv. Foška (Peroj)... tko bi ih sve nabrojio? Branko Fučić. Ne samo da ih je sve pobrojio, nego je u njima, onako usput, otkrio i glagoljske natpise, pa i njih popisao i opisao gdje god ih u Hrvatskoj ima. Nije preskočio ni glavu Maskerona u Dobrinju, na kojoj glagoljicom piše tek godina nastanka (1738).

Crteži, posebno *mrgara* i *belega* na ovcama, toliko su me privlačili da sam odlučila jednom prijeći ogradu na kraju Puta na Mjesec iznad Baške te po ljutom kamenjaru doći do tih kamenih cvjetova u suhozidu, zapravo klopki za ovce (šišanje, mužnja). Ne znam zašto sam mislila da ću poput duha lebdjeti nad mrgarima, jer snimke mrgara iz zraka nisu što i mrgari na tlu. Nedostaje perspektiva. Pamtit ću one iz zraka i svoj doživljaj na tlu. Ovce, uznemirene uljezima, nisu dale da im ogledavamo *belege*, ljutile su se i, da su bile deve, zacijelo bi nas obilno zalile pljuvačkom. Ovako su nas bijesnim toptanjem nastojale samo odagnati. Do lokve Diviške, njihova pojila, nisam došla. Putem prema njoj pala sam nauznak u nekoj vododerini i udarila glavom o kamen. Bog me čuvao. Ništa nisam slomila, čak ni naočale. Da su mi nekamo odletjele, vidjela sam tek kad me muž uspio nekako osoviti na noge. Da nije, tko zna kako bi, kada i bi li uopće hitna pomoć do mene i došla. No mrgare sam ipak vidjela. Bi li me noge danas donde nosile?

Sakristan je čovjek koji se brine o crkvi. Jednoj. A Branko Fučić bio je sakristan svih istarskih crkava, velikih i malih, u kojima su freske. Do većine je morao pješačiti. Ta pravi domoljubi ne deru se vitlajući zastavama da ih svi vide. Oni vole svoju zemlju tiho i duboko, srcem, umom i – tabanima. *Grišni diak Branko pridivkom Fučić* napustio je ovaj svijet na izmaku stoljeća u kojem je rođen, 31. siječnja 1999. Pokopan je kako je i želio: uz ostatke stare crkve sv. Apolinara u Turčiću kraj Bogovića. Nisam htjela da me itko vodi do njegova groba. Htjela sam ga naći sama, bez posrednika. Iz Turčića sam do groblja hodala onako kako se kreće i pogrebna povorka. Put ide i kroz šumu, ugodan je za hodanje. Zvonik stare crkve sv. Apolinara (dio crkve poslužio je kao građa za ovu današnju; Apolinar očito i ovdje, kao i u svojoj Ravenni, mora imati dvije crkve) pomaljšao se kao da izranja iz neke škotske legende. Drveće koje iz njega raste daje mu pomalo zlokoban izgled. Sin Bodulije, kako je Fučić sam sebe zvao, leži u lijevom kutu groblja uza zid. Grob mu je goli humak uokolo kojega je nepoznat netko poslagaio oblutke. Teški smeđi drveni križ s imenom kakav su imali samo težaci. Možda grob više i ne izgleda tako, možda je obzidan. Ne znam. Znam kakav je bio kad su Branka Fučića u njega položili. Nikad više nisam onamo otišla. Nisam provjeravala.

Bistričke sličice bleščeće

Kak dragi kamen, kak rosa, kak sunce trepteče. Tak vu duši sijaju zanavek spomenki z malosti bleščeće.

– Če buš dobra, peš z menum na Bistru. – govorila je babica dok sem za njum capkala po blatu našega vrčaka i pukala travu ka je nakanila zarasti lučice i kramper. Ne mi to bilo baš po vole, te posel, ali je babica rekla: – Ti se leže krčiš, dete, mene tak kuki bole da komaj jedva hodim.

Gda smo zašle f hižu, moje su gumene Batine čizmice bile se v jenem blatu, a blata je bilo i po moje tamnoplave lača i črlene majice.

– Mamo, mamo, zakaj ste dete vu to blato pelali? – pitala je mama svekrvu, a ova je sam otpovrnula: – Sem je rekla da pe z menum na Bistru, pak je sama štela iti.

Ne baš da je to bilo po sem istina, ali sem mučala zato kaj sam se setila one lepe štandof na Bistrice i mam sem na pukanje trave zaboravela. Če baš mi se f školu ne dalo digati rano v jutro, gda je trebalo na Bistru iti, fletno sem se s postele skočila i vu tili čas se oblekla. Vane je još bila kmica, pefci su popevali i para se digala znad pola, isto kak i z naše zubi gda bi dijali s oprtemi vusnicami.

Čez travu je vodila vuska steza po tere smo nakon vuru pešačenja došle do stanice cuga f Peščenice. Tu se već bilo skupilo fajn sveta, vuglavnom žene i deca, i tu smo imale priliku videti gdo ide, a gdo nejde ovo leto na Bistru.

Cug »petak« bi leno dopuval od Siska i mi bi se narivali nuter, vuz glasno negodovanje radnikof teri su ze Siska putovali na posel v Gredel, Končar ili f Kraš vu Zagreb. Dremali su vuz od topline zahukane obluke, nekteri z nogami zdignenemi na sedala prek puta, a sad su se morali mikati, pak su bili luti.

Babica je sela vuz obluk de je bilo jeno slobodno mesto, a mene je dela na krilo. Gledela sem čez obluk v jutro tero se porađalo iza živic, i vu šumu Stari gaj i Belčefku čez teru je cug vozil i de je moj tata lugar bil. Drevije, rasti, bukve i grabri su mi f polumraku zgledali kak oni zmaji s puno glaf i ruk o teremi mi je dedek čital z one debele knige.

– Mene je straf. – prešeptala sem, a babica me je podragala po lasi spletene v dve čvrste kečke svezane z mašlinom i rekla: – Nu, nu, šta bi te bilo

straf, Majčica Boža nas čuva! – a strina Katena je rekla: – Bože, Maro, to tvoje dete je se nejakovo splašeno.

Mislím da je babice to bilo malo žal kaj je ova rekla pak je otpovrnula: – To je zato kaj je ona fest spametneša od druge dece i vidi i ono kaj oni nemreju. – a unda malo tiše dodala: – I zato kaj je one stari norc fort te romane o sečkakove gamadi čita.

Taman gda sem mislila malo zadremati, stigli smo v Zagreb i morali smo s cuga van. Morali smo presesti na drugi cug, one teri nas je imal dovesti do Zlatara. Ja sem šepala za babicum zato kaj me je cipela (mama mi je za tu priliku kupila nove) tak žulila da sem se zvezde videla. Te je cug bil još gorši, z drevenemi klupami, i tu smo se cumigale do Zlatara. Ma rođakinja Barica temerila je povanu pileču bocu i natakala malinovec, a ja nes bila gladna pak se babica lutila na me da bum navek tak »slaba« ostala će nem štela jesti.

Od Zlatara do Bistrice smo pešačili sedem kilometrof, na moje zapomaganje babica mi je narivala rupček f cipelu tera me žulila, a na koncu kraja zajne dva-tri kilometre me je nosila pišilonca na pleče.

Gda smo cirkvu Mamice Bože Bistričke videli, mam je umor nekam nestal, a ja sem, priznam zbrivala s pogledom iskajuč štande, ali mi je babica rastumačila da je još rano i da budu oni posle štande postavili.

Najprve smo se postarali za prespalo. To je bilo mesto de smo si bezečuvali krof nad glavum za prespati. Bila je to velika prostorija poda pokritoga slamum, a na slame su bile poslagane grube, vunene deke. V jene sobe je spalo i po dvajset ljudi. Gda smo zbezecerali prespalo, išli smo k rane meše, pevali smo »Majko Božja Bistrička, pogledaj na nas, mi smo tvoji putnici, blagoslovi nas. Zdravo, zdravo, zdravo, Marijo.« To mi bilo najlepše.

Zišli smo s cirkve preporođeni. Unda smo zvadili z torbi i platnene taškof ono kej smo si z doma za jesti zeli i to smo pojeli. Po tem je bila poldanica, a posle poldanice smo išli na Kalvariju. Do unda mi je babica već kupila tamburu, čislo i sandale jer su mi nove cipele naredile krvave žule.

Na povratku, napile smo se mrzle vode s pipe i čekale v redu z drugemi za zavod teri je bil v dvorišču iza jene hiže. Sekut okolo su dišale klobasice i meso pečeno na kotlu, a gverc se točil f čaše i krigline. Gužva i vručina je bila neopisiva. Babica je z rupčeka zvadila peneze, pak smo si f ladu v dvorišču jene birtije pojele topli obrok, ona kotlovinu, a ja ražnjiče. Popile smo saka čašu kokte i nadelile bistričke bokce ki su se bili poredali f prolazu do cirkve. Nekteri su bili tak strašno skvarjeni da je nes mogla gledeti. Bez ruk, bez nog, nekteri su bili slepi, a jen je skakal na drevene noge i igral harmuniku, tak tužno da su mi suze frcale na oči.

Celi je trg vrvel od ljudi i si su bili razdragani i veseli. Nekteri muški su si i zapevali, obrazof črlene od vina. Z Baricum sem se posvadila oko nejakve plastične bebe, zato kaj je ona tvrdila da ju je ona prva videla, a ja sem bila sigurna da sem ja, a samo je jena bila takova, z rudlavemi črle-nemi lasi. Znerverana babica je na kraju dreknula: – Za Boga miloga, pak nek jena popusti, i naravno, ja sem bila ta ka je popustila.

Posle smo obišle se štande i babica mi je nudila da zeberem bebu teru oču, ali mene se narafski više nijena ne zdopadala. Malo luta sem otišla spat, ali me slama spod one deke fort žegulila, pak mi je babica rekla: – Ti si kak princeza na zrnu graška.

Negde pred jutro sem zaspala. Te drugi dan još smo bili pri meše, a unda smo se vuz dirlive stihove »Zbogom, zbogom, zbogom, Marijo«, povlačeći se natraške od lontara prema izlazu oprostili od Majčice Bože Bistričke do idućega leta. To mi navek bilo najtužneše.

Zaspala sem već v cugu od Zlatara do Zagreba, malo kaj sem bila umorna, a malo i zaradi toga kaj je Barica fort onu rudlavu bebu pred menum navlačila i lasi je poravnavala, pak to nes mogla više gledeti.

Domom smo došle pod noć i podelile dare, dedeku ki ne veruval v niš nek vu sebe i svoje poštenje litru gverca teroga je sejeno popil, tate i mame kotlovinu i medenjake od Zozolija, stricu i strine čislo i medicu, a moje male sestrične Biserke nacifrano licitarsko srce s porukum na paperu i špiglom sredi. Ona je to srce za tili čas smazala če baš je dedek rekel da su te farbe otrovne i da je to samo za ukras, sejeno, od srca je ostal samo paper s natpisom »srce moje i tvoje u ljubavi stoje« i špiگل teri je Biserka postavila na svoj stol za uspomenu.

I sad gda sem već i sama babica, odem rad na Bisticu. Ne treba povedati da sad z drugačkemi očijami na se gledim, da su mi sakotere stvari sad puno jasneše, če baš ne bi mogla reći ni sad da sem puno pametneša, zato kaj tajnu toga svetišta ni do denes nesem otkrila. Znam samo da me sako leto v neko doba nekaj nezadrživo k črne Majčice vleče, i navek gda dojdem, setim se gda sem negda zdamlek z baticum tu dohađala, če baš je sad se drugač. Dojdemo z avutom, pomolimo se i odemo domom. Dopelamo naše nukeke, narivavaju se pred štandi kak i ja negda. Potle pojedu hamburgere i popiju fante i kole na lepe pletene stolce spred restorana. Se je drugač, bistričke bokcof već ne, zabranjeno im je dohađati. Drugač su ljudi oblečeni, drugački su dučani, moderneši suveniri. Sekut ljudi škljocaju z foto aparati.

Ali ja sejeno fort negde čujem me babice glas: – Ojdi, dete, bummo si sele pod šator i čašicu gverca spile. Samo naj mame povedati.

Vrpolje(nje) prehodanom susvitom

»Evo san ti doša, grade šta se budiš, tu san da ti pričan, tu san da mi sudiš...«, tiho odzvanja berekinska pjesma u šibenskoj noći, a oni uporni kreću s upaljenim feralima tražiti put ka svojoj Majci. Bonacasti kanal sv. Ante ljuljuška se, miran i gladak poput maslinova ulja, namigujući rijetkim plovilima u gluhi sat. Pustinjski Gospin žeženj ostao je za hodočasnicima, isposnički dan o kruhu i vodi, suobličen kamenom kršu Dalmatinske zagore kojom valja krenuti ususret, u inat poskocima, drači, umoru, sparni koja obara s nogu i najspremnije putnike. Domovinskim ratom ranjena kupola katedrale sv. Jakova ozdravljeno ispraća legiju vjernih, njezine kaleidoskopske rozete ispunjene su ufanjem boljeg sutra, kao i pospane grilje franjevačkoga samostana s imenom asiškoga sveca. Iz obližnje rodne kuće i Nikola Tavilić u petnaestom stoljeću odlučio je krenuti istočno putem Kristove domovine, nepokolebljiv u prenošenju Božje poruke po uzoru na sv. Franu. Postajući mučenikom, svecem.

Miješa se povijest sa sadašnjošću, dok iz košara brižnih domaćica mirišu vruće fritule i krafne, a termosice nude okrijepljujuće gutljaje kave i čaja, s pjesmom na usnama Gospi vanka grada, čuvarici na rubu izvornih gradskih zidina, utvrdi optimista iza koje su komunisti srušili i staru učiteljsku školu Preparandiju, ali Nju nisu taknuli. Bogorodica je ostala bdjeti nad Poljanom, gradom i pazarom, svojim bijelim zvonikom istovjetnim novoj crkvi u Kalelargi, simbiozastim u Trojedinom Bogu, mirotvorcu čovječanstva putem svojih posrednika, izabranika koji su Krešimirov grad proslavili »sigurni u svako doba zaštitom svojega Gospodina«, kako uklesane riječi sv. Mihovila stajaše s njegovim likom u oskvrnjenome kamenu drevnih zidina, odlomljenih radi izgradnje Doma Jugoslavenske narodne armije, danas utješno barem namjenom – prostorom Gradske knjižnice Jurja Šižgorića.

Vijugavi val vjernika, bez knjiga, ali izgovaranih rečenica, korača istočno prema raju (ili, kako se uzme, čistilištu svojih grijeha), prema darovanoj slobodnoj volji, blagoslovljenoj kućepaziteljici savjesti. Pjevuše nepo-

vjerljivi kosovci sa svijenih brijestovih grana svoju predjutarnju pjesmu, lumin sjaji na baldekinskom asfaltu, onome Dražena Petrovića, košarkaša ubrzanoga koraka, prolazne onostranosti iskorištenoga talenta, kojemu ni vrući maestral nije smetao u ljetnom trčanju, i »skidaju ljudi kape« kao u lokalnoj posveti uskim šibenskim ulicama, širećima prema gradskom izlazu, jer iza Robne kuće na Vidicima prestaje svijet, a počinje – Put, Istina i Život. Greze, tipične dalmatinske jadikovke, praćene komarcima i skakavcima, samo nigdje faraona, slanje »kuragu« morske prvorodenčadi okrenulo se protiv vlastodršca snagom Presvetoga Srca Isusova, i u to ime stoji župna crkva, preciznije kuća s horizontom lučkih dizalica i željezničke pruge koja je donedavno vukla teretne i putničke kompozicije za dostojanstvenije sonate šibenskih obitelji.

»Ne more se samo od turizma živiti, triba opet otvarat tvornice«, vapije hodočasnik čvrsto privijajući zrnca krunice ka grudima, u zajedništvu s neupoznatim pradjedovima, ranoraniocima koji su obrađivali svoja i tuđa polja do iznemoglosti, za srdelu, kilogram kupusa i žmul vina, ne posjedujući žveljarin, budilicu nepredvidljivih kazaljki, jer priroda dovoljno ažurno probudi i bez instaliranih mobilnih aplikacija novih naraštaja.

»Prvu ćemo deseticu moliti za mudrost novog biskupa«, tumači vođa hodočašća zorom dirigirajući matačićevski vojsci odvažnih pješaka, vidljivih sa svih katova zgrada Krvavica i Vidika, pospanih naselja neuspavanoga ljepotana, izmučenoga marginaliziranošću političkih struktura, uvjerenoga da samo ostanak podno njegovih tvrđava može donijeti ploda u budućnosti. Veseliji mašu sv. Petru, noćas nije nijednom zanjekao Gospodina, unatoč svim izazovima krušnih proizvoda, smještenih iza stakala danonoćne pekarnice. Radosni su marijanski ust(r)a(j)nici jer projekti proširenja grada možebitno usporavaju nepovoljne demografske trendove, iako će sutra mnogi na studij prema sjeveru uzdajući se u milost zbog žrtve, ne računajući na golemi put koliko na promjenu ritma, sve izraženije otkada se na predjelu Bioci uredila i obnovila usamljena crkvice sv. Margarete, nasukana usred polja, blagonaklona spoznajom kako je i privremeni mir potreban izmorenim svećenicima, iako se dugo odgađalo s građevinskim radovima. Ako je Gospa vanka grada bila na periferiji, najčešće spominjanoj riječi argentinskoga pape, tada je i crkvice s imenom djevice i mučenice rođene tri stoljeća nakon muke, smrti i uskrsnuća Spasitelja, iskonski dašak Betlehema. I na blagoj uzvisini dozvana je špiljasta Tino-va *Svakidašnja jadikovka* lokalno prevedena uz »spomenak mandroća, Mandaline«, jedne od posljednjih željezničkih stanica na kojima je mo-

guće snimati otkucavajuće vesterne ispraćaja. Prati se trag pruge indijanskim herojstvom, ne mareći za dimne maglovite signale naizgled drugih i drugačijih. Poveznica je Gospe i svete Margarete u nepresušnoj žedi za Istinom, potrage koju nakratko zavara materijalistički pogled, ali »oči su da vide«, iskusno govore starije žene, ispunjene dahom uramljenoga trenutka. Jordan izvire svakodnevno u duši, za one koji znaju gledati damskom mudrošću.

Izlazak iz Šibenika prati vizura zahrđalih ostataka nekadašnjega giganta noćnih smjena – Tvornice lakih metala »Boris Kidrič«. Malo tko se bori s vjetrenjačama (a sve ih je više na Krtolinu iznad Grada), nema više željeznih hala, i ne mirišu podgrijana radnička jela, ni jugo ne nosi otpadne tvari prema centru. Odavno se hodočasnici ne »kupaju« u kalmama zagađivača, ali izgubljeno je tisuće radnih mjesta, svaki čist zrak stoji iza mora zarađenoga dima koji je, paradoksalno, i doslovno i metaforom hranio stanovnike prvoga samorodnog hrvatskog grada.

U teškoj ali izdržljivoj noći, s obližnjeg sjever-sjeveroistočnoga brdašca, posljednje počivalište Šibenki i Šibenčana i bez Hitchcocka u kadru ukazuje na prolaznost ovozemaljskoga vijeka, groblje Kvanj, pokojnih tijela, neumrlih duša, pozdravlja žive sa sigurne udaljenosti, smještene blisko u svima koji čuvaju sjećanje na svoje najbliže. Visoko se dižu čempresi ljujljani vjetrovima rata i mira, trajno oprezni u slučaju novih požara ogoljenoga kamenjara, dok druga desetica smiruje žuljevite misli, a trasa preko Ražina blista s prvim zracima novoga, osjeća se, jednako sparnoga dana, ali nekako čišćega, odmornijega.

»I prašina ovdje ima svoje ime«, netko redateljski dobacuje sa začelja uporne kolone, radničko naselje odavno je nadmašilo svoje okvire, i makar je odredište sve bliže, sumnje se roje poput komaraca u obližnjoj jadrtovačkoj uvali, tamo gdje je more ravničarski usidreno o šaš. Nižu se biseraste desetice, uspravno hodaju hodočasnici i cvrče žegom umjetnici cvrčci, i polja dišu uzbibana murtelom, a sendviči s tanko narezanom mortadelom odavno okopniše. Zastave s imenom župa i Gospinom slikom, molitva naglas izrečena, i još svetija u nutrini svakog hodočasnika, jer Blažena Djeвица čeka svakog čovjeka dobre volje, i onoga koji komotnije putuje prorijeđenim vlakom dodirujući stijenke prokrčenih brda s donje strane Donjeg Polja, opuštenog i drugom elementarnom nepogodom – sušom.

Naviru sjećanja na blagopokojnog biskupa Srećka Badurinu, većavnog kolovoza 1995. godine kada je nakon oslobodilačke »Oluje«, na euharistijskome velikospinskom slavlju pozvao na oprostjenje i pomirenje,

u trenucima kada je teško bilo izreći svježim ranama da samo Bog zacjeljuje iste. Ako je u stripu Lun kralj ponoći, u javi je Paško mjesto rođenja glasnogovornika poniženih izbjeglica, svjesnih da pružena ruka može nadomjestiti ono izgubljeno, kada čovjek čitavim bićem osjeti mir. Znao je dobar biskup Srećko zapaliti cigaretu, uz njezin neizbježno dogorijevajući dim mudro odmjeriti složenu situaciju i jakošću Duha Svetoga artikulirati dojmrljive riječi u poruku Ljubavi, nadahnut Majčinom mukom pod križem mrtvoga Sina, i tako putnicima uliti nadu preživljenoga putovanja poviješću. Jer barbarski čini, mletački, turski, srpski, snažili su narodsku vjeru od ustanovljenja Šibenske biskupije 1298. godine, i sanjali su biskupi s obala Morinjskoga i Jadranskoga mora samostalnu župu i crkvu svojoj Kraljici, napokon izgrađenu i posvećenu 1762. po rukama Jerolima Blaža Bonačića. I što ostade iza ratova osim neugasive žeravice vjere, i okova sužnja Radojice, i obilasci oko čudotvorne slike Gospe Vrpoljačke, izbavljenje iz svih ovozemaljskih obezvrijeđenih položaja.

»Ah, kako je divna sloboda ropstva«, neumitno prođe glavom kada se pored ulaznoga žutog znaka s crnim natpisom Vrpolje ugleda uzvisinu s koje, blistajući od bijeloga bračkog kamena, čeka zaštitnica nizina i visina, bateći zvukom skromnih, a veličanstvenih zvonika. Jer nije tajna u raskoši, očekivanom zdanju golemih razmjera, već upravo u poniznosti, jednostavnosti crkve, opkoljene šatorima s vrućom pečenom janjetinom i odojkom, lunaparkom, dječjom grajom i jagmom odraslih za hladno parkirališno mjesto. Blago onima svjesnima da najvažnije stoji s druge strane »hrama« trgovine, duhovno ispred materijalnoga utažuje glad i žeđ privijajući u svoje krilo izmorene pješake, radujući se gužvi u kojoj svi postaju obitelj Isusovih bojovnika, samo ako prednost pruže Gospi umjesto novčaniku i očima gladnima zasoljenoga papršnjaka i začinja pomidora. Janjetu raspetom na križu mnogi pretpostavljaju janjca na ražnju, surova je to Dalmacija od pamtivijeka Golgote.

»Je li susvita kao u Stošićevo vrijeme?« kao da se pitaju Šibenčani pristigli iz svih dijelova Domovine i inozemstva jer prvi zraci sunčane zore udaraju u »tikvu« jače nego drugdje, uostalom, i upornost je izraženija nego uz odmarajuće plaže, gdje žrtva gubi bitku pred čarima suvremenih tehnologija, nepojmljivih u poslijeratno vrijeme Primorskoga Vrpolja, i tada sve postane zrcalno jasno: Ivan Meštrović. Zagrljaj na nebo uznesene Majke i uskrsloga Sina, vlakovi bez voznoga reda koji odvedoše iz ne-suđenoga rodnog Ružića u obećanu slavonsku zemlju, dva Vrpolja daleka geografijom, bliska metafizikom, jer kamen je samo jedan, kao što je

samo jednoj Ženi andeoski naviješteno da će roditi Sina i nadjenuti mu ime Emanuel, i najmanje što pojedinac može učiniti jest, makar i umoran, krenuti na zahvalno hodočašće Majci, praćen hukom lokomotive i vagona, bukom automobila, sretan što je sa svoje dvije noge, zdrave ili bolesne, uspio dohvatiti prolaznost trenutka kojemu je zahvalnost smisao i poanta. Prolazak kroz crkvenu kapiju i eto bitka nezatvorenoga kruga, dok pod zimzelenim krošnjama počivaju najdraži preci vjerujući da smrt nema posljednju riječ, jer ni prvu Riječ nije posjedovala.

Osunčana kugla dodiruje neohlađene kamene blokove, i »evo natrag tvoga izgubljenog sina« na kraju pjesme o dolasku, na početku romana o odlasku. Vječnost je samo drugo ime ljepote, a ljepota nadograđena verzija sna u javi. Nepochjenjivost života drugačije se poima uživo i tužan je onaj tko nije naslutio eklipsu sile mnogo jače od čovjeka i svijeta. Raširi svoje blagonaklone ruke, draga naša Majko, Gospe od utjehe i žalosti. Zvone vrpoljačka zvona, smije se srce.

Pjevanje je za zaljubljene

ESEJ

Duša i duh

*Veliča duša moja Gospodina,
klikće duh moj u Bogu,
mome Spasitelju*
(Marijin hvalospjev, Lk 46-47)

Riječi *duša* i *duh* bliski su, međusobno slični i srodni pojmovi, i nerijetko smo u dvojbi kojom se od njih poslužiti da na najbolji način izrazimo određenu misao, čuvstvo ili slutnju. To nije ni čudno kada su obje u korijenskoj svezi s glagolima *disati* odnosno *duhati* – koji izražavaju ono bitno bez čega biće više nije živo. A život, napose ljudski, u svim se religijama i u raznim filozofijama smatra nečim što nam je dano ili što se vazda daje od Boga, od apsolutne Sile koja na ovaj ili onaj način čini da se »prah zemaljski« pomoću božanskog *daha* odnosno *duše* pretvara u život, a da život prestaje ili prelazi u neki drugi oblik kada taj prah ostane bez toga daha odnosno duše. Svima nam je u uhu bitan element gotovo svih religija, koji kaže da čovjek, iako mu je tijelo smrtno, ima »besmrtnu« ili »neumrlu« dušu.

U još mnogo širem spektru značenja govorimo i svakodnevno se susrećemo s pojmom *duh*. No i najpouzdaniji rječnici kolebaju se kada treba pobliže odrediti što je duša, a što duh, razlučiti jedno od drugoga tako da jedno s drugim ne brkamo. No takva zadaća čini se kao da nije ostvariva: kako god definirali dušu i duh, pomažemo se jednim da bismo protumačili drugo. Dodamo li tomu još pojmove kao što su *svijest* i *savjest*, ili *moralna svijest*, ili *osoba*, ili *um*, ili *tubitak* odnosno egzistencija, ili svijest o sebi odnosno samosvijest – značenja se naglo počnu prelijevati iz jednoga u drugo i jedno drugo uvjetovati te osjetimo da se vrtimo u krugu: prvo opisujemo pomoću drugoga, drugo pomoću trećega, treće pomoću... entoga, a ento opet pomoću prvoga ili trećega. No, bilo kako bilo, svakako je riječ o nečemu što nije materijalno, što je drukčije od tvari, za koju pouzdano znamo ili vjerujemo da za svoj temelj ima fizikalne,

kemijske i biološke sile, odnosno da počiva na iznimno sitnim česticama kao što su atomi i njihovi dijelovi, odnosno energija i elektromagnetska polja. No što je duša, što li pak duh? Može li se što поблиže reći o njima i razlikama među njima?

Poslijekoncilski Katekizam Katoličke Crkve govori na mnogo mjesta o duhu i duši, a poseže i za izričajem koji u jednoj sintagmi obuhvaća oboje: *duhovna duša*. Nju prepoznaje kada pokušava odrediti što je čovjek, kod kojega kao glavne i najvrsnije odlike prepoznaje »otvorenost prema istini i ljepoti«; »smisao za moralno dobro«; »slobodu i glas savjesti«; »čežnju za beskonačnim i za srećom«. Katekizam zatim kaže: »U svemu tome on zamjećuje znakove vlastite *duhovne duše*. Budući da je 'klica vječnosti što je u sebi nosi, nesvediva na samu materiju' [citat iz Pastoralne konstitucije *Radost i nada* II. vatikanskog sabora], čovjekova duša može imati svoje porijeklo samo u Bogu« (članak 33). No već u članku 362 Katekizam kaže da je »ljudska osoba, stvorena na sliku Božju, biće u isti mah tjelesno i duhovno«, jer da je time što mu je Bog pri stvaranju udahnuo »dah života« postao čovjek »živa duša« (Post 2, 7). To znači da je Bog »htio cijeloga čovjeka kao takvoga«.

Hrvatski jezični portal navodi da je u religijskom smislu *duša* »nematerijalni princip čovjekova života (prema tijelu)«, a općenito da ona označuje »ukupnost čovjekovih osjećaja, svijesti i karakternih osobina«. Upućuje nas na praslavensko i staroslavensko podrijetlo te riječi, koja se gotovo identično izgovara i u poljskome ili ruskome, a zatim nas upućuje da pogledamo natuknicu *duh*. Tu pak nalazimo da *duh* u religijskom smislu znači »bestjelesno biće«, a općenito da označuje »svijest, moć ili sposobnost da se misli i spoznaje«.

Američki rječnik engleskog jezika *The free dictionary* pod natuknicom *duša* (*soul*) donosi, kao i inače, više značenja. Prvo je od njih ovo: »dio ljudskih bića koji se smatra nematerijalnim, besmrtnim, odvojivim od tijela pri smrti, sposobnim za moralno prosuđivanje te podložnim sreći ili nesreći u nekom budućem stanju, tj. u vječnosti«. Drugo značenje koje rječnik donosi jest ono iz Aristotelove filozofije, po kojem je duša animirajući ili vitalni princip usađen u sva živa bića; ona je ta koja im u manjoj ili većoj mjeri, odnosno stupnju daje sposobnost rasti i umnožavati se, kretati se i odgovarati na podražaje, kao što je to slučaj kod životinja, odnosno sposobnost misliti razumski kod ljudi. Rječnik, uz mnoštvo drugih značenja i poveznica, navodi i dva aspekta bitna za kršćansko učenje. Prvi je od njih, pod natuknicom *kreacionistička teologija*, točka nauka po kojoj

Bog stvara novu dušu za svako novo ljudsko biće, a drugi, pod natuknicom *infuzionizam*, kaže da je riječ o nauku ili vjerovanju po kojem duša ulazi u tijelo po infuziji (»ulijevanju«) nje u tijelo u trenutku začeca ili rođenja.

Glasovita američka *Katolička enciklopedija*, nastala početkom prošloga stoljeća na temelju iznimno studioznih prouka, neobično je štura u natuknici o *duši*. Ona kaže samo ovo: »Pitanje zbiljskosti duše i njezina razlučivanja od tijela jedno je od najvažnijih pitanja filozofije, zato što je s njome povezan nauk o budućem životu.« Natuknica pak o duhu ponešto je izdašnija; za riječ *duh* navodi da se upotrebljava u nekoliko različitih, ali međusobno srodnih značenja. Prvo je od njih to da označuje »živuće, umno, netjelesno biće, takvo kao što je duša«. Drugo je značenje »žarka bit ili dah (*pneuma* kod stoika), za koji se pretpostavlja da je sveopća životna sila«. Treće značenje odnosi se na »stanovit profinjen oblik tjelesne supstancije«, odnosno na »fluid za koji se vjeruje da djeluje kao medij između uma (*mind*) i skupne materije tijela«.

Njemački *Leksikon Kirche & Religion* prilično je egzakatan u određenju *duše*, za koju kaže: »Biblijski i teološki, duša je od Boga darovani 'dah života'. Čovjek se sastoji od prolaznog tijela i besmrtno duše. Razlučivanje duše i tijela ne znači da bi se posve odbacivalo tjelesnost. U katoličkom nauku oboje zajedno smatra se cjelinom.« Zanimljivo, njemački leksikon ne donosi posebnu natuknicu za *duh*, ali zato ima natuknicu o *duhovnosti*, i to kao o riječi latinskog podrijetla (*Spiritualität*). Tu se navodi da se u kršćansku duhovnost ubrajaju uz ostalo »osobno življena pobožnost, askeza, mistika, najrazličitiji obredi, tehnike (primjerice kontemplacija /razmatranje, čitanje Biblije, molitva, ljubav prema bližnjemu, duhovne vježbe, hodočašća, crkvena glazba), duhovnost u svagdašnjici i osobni odnos prema Isusu Kristu«.

Iz ove posljednje natuknice vidljivo je da je riječ *duh* po svojem opsegu i obzorima što ih obuhvaća šira i viša od riječi *duša*. Duša je, u kršćanskom obzoru, ono što bitno pripada čovjeku, ljudskoj osobi, kao neprolazna konstanta, kao supstancija i bit njegova sadašnjeg i vječnog postojanja. Ona je sila koja je u tijelu i koja skupa s tijelom tvori jedinstvo koje u jednom trenutku (začeca) nastaje, a u nekom drugom trenutku (smrt) nestaje. Duša svakako određuje čovjeka, recimo onako kao što Aristotelova forma bezličnoj tvari daje da bude nešto: vaza, cvijet, ptica ili bilo što drugo što se može raspoznati od ostaloga. Kada se služimo riječju *duša*, obično mislimo i na čovjekov afektivni svijet, na njegova čuvstva, osjećaje, strasti i na njegov moralni profil odnosno karakter. Duh pak može i ne

mora biti samo čovjekov, samo ljudski: postoji i Duh Božji, a i »duhovna bića«, kao što su anđeli i demoni, odnosno, po sv. Pavlu, »Poglavarstva«, »Sile« i »Vlasti«. Duša nekako kao da je »teška« jer ju određuje njezina simbioza s tijelom, s danim i mukotrpnno njegovanim osobnim identitetom. Duh pak kao da je lagan; bitna mu je odrednica upravo sloboda, ona bergsonovska »neuhvatljivost« i »nesvodivost« na bilo što drugo. Sveti Pavao, koji je bio uzdignut na nebo, odnosno imao mistična, a ne samo ovozemaljski-iskustveno ili razumski stečena znanja, otkriva nam da *Duh* (pisan velikim slovom jer je riječ o trećoj božanskoj osobi) »sve proniče, i dubine Božje« (1 Kor 2, 10) te dodaje da je slično i s čovjekom: »Jer tko od ljudi zna što je u čovjeku osim *duha* čovječjega u njemu?« (1 Kor 2, 11). Dok se duša bori s tijelom kao dio istoga bića, o čemu zanimljiva svjedočanstva imamo u hrvatskoj tradiciji u srednjovjekovnim glagoljskim prenjima, duh kao da lebdi, makar i sam bio »dio« duše, ne samo ponad tijela, nego i ponad same duše.

Moglo bi se stoga reći da je duh čovjekov nešto kao duša i tijelo čovjekovo u nekom posebnom zrcalu, u takvu zrcalu u kojem se ono što se zrcali ne mora poklapati s onim što je ozrcaljeno. Duh je sposobnost duše za vlastitu refleksiju, odnosno za introspekciju. I ne samo to. Duh je taj koji ima moć sezati više i dublje no što to mogu po sebi i tijelo i duša. Bez duha bi nešto bitno nedostajalo ljudskoj osobi te bi duša možda odviše podlijegala tijelu, kao u tolikim poganskim ili bezbožničkim učenjima i praksama, ili bi klizila nisko uz tlo poput dima Kainove žrtve. Duša, skupa s tijelom i njegovim osjetilima i osjetilnim »znanjima« i fizičkim moćima, u vremenskom isječku što je dan konkretnu i jedincatu i nepovnljivu ljudskom životu, i u rijeci kolektivne povijesti, nedvojbeno daje građu za, recimo, pjesmu, spjev ili roman; za sliku, kip, hram ili skladbu; za povelju o ljudskim pravima, ustav ili proglašenje rata ili mira; no duh je taj koji raspoloživu »građu« pretvara u nove i disciplinirane »oblike«. Duh je taj koji – doduše u dosluhu s dušom i tjelesnošću bića i čitava ovog svijeta – odabire smjer i cilj, koji može biti dobar ili loš, i koji propituje svrhu i smisao. On postavlja pitanja i nastoji davati odgovore. Pritom, on sve »danosti« ima moć nadilaziti, makar samo u slutnji. Dok se dušu i tijelo može nekako definirati, duh se ne da definirati, u tom i jest uzrok svih, u prvom dijelu naznačenih, teškoća u razlučivanju pojma *duše* od pojma *duha*. Sa sv. Augustinom moramo pristati uz paradoksalno određenje: »Duh je premalen, a da sam sebe obuhvati.« Drugim riječima, duh je trajna i neiscrpiva sposobnost samonadilaženja, sebe-nadilaženja.

Duh je taj koji, kao što natuknu njemački leksikon, čini da čovjek moli, razmatra, žrtvuje se... Duša nosi, štiti i brani biće; duh ga izlaže novomu, bila to čak i dragovoljna pogibelj ili smiona nada u spas kada na horizontalnome vidiku za nadu nema ni najmanjeg uporišta. Duh otvara biću kojem pripada, koje mu je povjereno, neslućene vidike, a dotiče i zbilje koje nadilaze ovaj svijet s njegovim zakonima, zadanostima i ograničenjima. Dok je, tradicionalno-filozofski rečeno, duša »ženski«, duh je svaka-ko »muški princip« – pri čemu treba istaknuti da je »ženskost« nositeljica i održateljica postojanja, a »muškost« otkrivačko nagnuće. Žena, kao što netko napisa, vidi duboko, muškarac daleko. Ono što je i za dušu i za duh, u vjeri, bitno jest to da ne tumaraju po bespućima, izvan *kraljevstva Božjega*, već da budu »u Bogu«. I duša i duh Marije, Majke Božje, pokazuju nam to uzorito u *Hvalospjevu* – u kojemu duša »veliča Gospodina«, a duh klikće »u Bogu«.

Cantare amantis est – Pjevanje je za zaljubljene

*Glazba je jezik Crkve,
melodijsko evanđelje
kao svako evanđelje
razumljivo samo najtananim i najponiznijim ljudima.*

O glazbi kao jeziku kršćanske Crkve razmatra Joris-Karl Huysmans u znamenitu romanu *Na putu* i to kroz lik protagonista Durtala. Odatle i citat kao krilatica ovomu eseju. Štoviše, ističe Durtal, pravi dokaz katolicizma jest umjetnost koju je on stvorio, koju ništa ne može nadvisiti. U slikarstvu i kiparstvu to su predrenesansni majstori; mistici u poeziji i prozi; u glazbi gregorijanski korali. Sve se to pomirivalo u istu skupu misli: štovati, slaviti i služiti Spasitelja, tako da mu se, kao u vječnu zrcalu, pokaže odraz duše njegova stvorenja, duše čiste kakvu je darovao čovjeku. No, čeznemo li za jedinstvom Kristove Crkve, ne smijemo ostaviti Mariju. U čast Mariji spjevane su brojne pjesme koje se i danas rado pjevaju. To su marijanske pjesme koje su posebno drage i nazočne u srcima hrvatskih vjernika. Primjerice, *Čuj nas, Majko, Kao Marija da te ljubim, Kraljice svete krunice, Lijepa si, lijepa, Djevo Marijo, Marijo, o Marijo!, O divna Djevice!, Zdravo budi Marijo!* i posebno *Zdravo, Djevo svih milosti puna* u kojoj pjevamo: »Rajska Djevo, Kraljice Hrvata / naša Majko, naša zoro zlata / odanih ti srca primi dar / primi čiste ljubavi nam žar«. Te se pjesme pjevaju u marijanskim svetištima diljem Hrvatske. Primjerice, u nacionalnom svetišću Majke Božje Bistričke koje je povezano s marijanskim svetištem u Remetama. Naime, u oba svetišta djelovali su u davnim stoljećima pavlini. Danas svetištem u Remetama upravljaju karmelićani. Gospa Remetska nosi naslov *Odvjetnica Hrvatske (Advocata Croatiae)* te su joj se kroz povijest molili i utjecali i brojni hrvatski vladari i velikani. U novije vrijeme skladano je zapaženo i nagrađeno djelo *Fidelissima Advocata Croatiae*,

oratorij za sopran, alt, tenor, bas, djevojački zbor, mješoviti zbor, orgulje i simfonijski orkestar skladatelja Josipa Magdića, a na tekst fra Vice Blekića. Naime, Hrvati su Blaženu Djevicu Mariju tijekom burne povijesti zazivali naslovima *Fidelissima Advocata Croatiae* (Najvjernija Odvjetnica Hrvatske) i Kraljica Hrvata. Najstarije pak hrvatsko marijansko svetište jest ono na Trsatu koje se u marijanskoj pobožnosti oblikovalo kao hrvatski Nazaret. Kao Majku Milosti i Kraljicu Jadrana štuje hrvatski narod Majku Božju Trsatsku. No, ona je i *Consolatrix afflictorum* – Tješiteljica Žalosnih. Zato i danas dolaze brojni hodočasnici na to sveto mjesto. Ondje nekako snažnije osjećaju Marijinu i Isusovu prisutnost, moleći i zazivajući: »Bezgrješna Djevice Marijo, Majko Isusova i naša Majko! Na našem Trsatu, kao Majka Milosti, svim Isusovim vjernicima iskazuješ majčinsku ljubav i tako izvršavaš oporuku svoga božanskog Sina koji nas je, umirući na križu, povjerio tebi. Pomozi nam da naš život bude svima dobar primjer u vršenju Božjeg zakona i u prakticiranju kršćanskih krjeposti.« Crkva od svojega početka Mariji iskazuje posebno štovanje, posebice, na svetkovinama koje se slave u svibnju. Taj je mjesec, kao što znamo, posvećen Mariji. To je, u stvari, mjesec u kojemu će kršćani u hramovima i u obiteljskim domovima gorljivije i srčanije uzdizati Mariji prinos svojih molitava i pobožnosti. To je ujedno mjesec u kome će više i obilatije silaziti na nas darovi božanskog milosrđa. (Papa Pavao VI.) Naime, čašćenje Gospe u mjesecu svibnju lijepa je crkvena tradicija koja datira još iz srednjega vijeka. U svibnju, pjevamo poznatu nam i dragu pjesmu *Marijo, svibnja kraljice* kojom molimo: »Oj, Majko Božje milosti / vijek pomoć nama budi / da vijenac sviju krjeposti / nam svima resi grudi.« Tako se i u hrvatskom Nazaretu slavi 10. svibnja svetkovina Gospe Trsatske. Upravo na taj dan, ove 2017. godine, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu sa svojim učiteljima glazbe uputili su se ka Gospi Remetskoj. Dočekali su ih domaćini karmelićani te su studenti u toplom okruženju mirnog karmelskog samostana pohitili na kor samostanske crkve. U raspjevanom okruženju mladi bogoslovi-glazbenici sudjelovali su na svetoj misi koju je predvodio o. Zlatko Pletikosić. On je u svojoj homiliji istaknuo važnost zajedništva i pjevanja. Tako su bogoslovi svoja stečena znanja usmjerili na umjetnički izričaj koji u sebi nosi liturgijski znak u ruhu glazbe. Jer umjetnost je ta koja liturgiju uzdiže iznad uobičajenoga obrednog obrasca. Stoga glazbena sličica iz Remeta aktualizira potrebu za vraćanjem autentičnim temeljima crkvene glazbe. A ti su temelji u gregorijanskomu pjevanju. Ono je stvoreno u Crkvi, ističe Durtal, te je zračna i pokretna parafraza

nepomične strukture katedrala; stroga i savitljiva štola za latinske tekstove na kojima su se nekada davno odgajali i obrazovali redovnici izvan vremena, u samostanima. Danas pak, daleko od sramne zakupnine tjelesa, gregorijansko pjevanje živi u antifonarima, kao što redovnici žive u samostanima. Sve te pjesme i poznati stihovi, drage nam melodije, znak su onog unutarnjeg poziva u nama, naime neprestane čežnje za Bogom. To je čežnja srca, čežnja ljubavi, stalno traženje Boga. U pjevanju stječe ta čežnja zvučno tijelo, izriče se zvukovima u pjevanju zbora, prožimajući cijelo tijelo. To čežnja u nama pjeva i u nama sve više raste. To pjevanje podsjeća nas na kuću Božju, kaže sv. Augustin, i izaziva u nama unutarnju radost u Bogu time što, poput košute privučene izvorima vode, krećemo na put prema kući Božjoj da – vođeni zvukom unutarnje radosti – tek iskoristimo zemaljsko da nas vodi k nebeskom te zanemarimo izvanjsko i okrenemo se prema unutra, prema kući Božjoj, prema Božjem prebivalištu u našem srcu. Kad pjevamo, primiče se vječna domovina bliže k nama na ovaj svijet. U pjevanju izražavamo zajedno s Kristom svoju čežnju za Ocem, u toj smo čežnji zajedno s tom Isusovom čežnjom. Sv. Augustin tako kaže: »Što to oni, dakle, pjevaju? Ovi Kristovi udovi, što to oni pjevaju?« Oni, naime, ljube i ljubeći pjevaju, čeznu i tako pjevaju. U tom pjevanju mi smo već dio onoga mnoštva koje je došlo do cilja, koje već Boga gleda i pjeva mu hvalospjeve. I kao što putnici i noću pjevaju da bi odagnali svoj strah od tame, tako treba pjevati duhovne pjesme da se u noći svog života tješimo, da okusimo i osjetimo ovdje nešto od svoga budućeg života. Pjevajmo danas ne samo zato da se obradujemo miru nego da u tjeskobi nađemo utjehu. Kao što i putnici običavaju pjevati: Pjevaj, ali putuj! Pjevajući, tješi se u nevolji, ali ne ljubi potištenosti! Pjevaj i putuj! Napreduj u dobru! Pjevaj i putuj! Sveti Augustin pojašnjava da je pjevanje u zboru kao *consensio cantantium* (zbor je sklad pjevača), kao neko svojstvo da smo svi jednog duha, da se osjeća jedinstvo svih koji pjevaju. Tako se vrši volja onoga koji ih želi učiniti *unum in uno ad unum* – jedno u Jednom za Jednog. Njegovanje pjevanja nije, dakle, nešto što se čini zbog čiste estetike, pojašnjava Anselm Grün, nego pomoć za kontemplativnu molitvu, put da sami sa sobom u svom srcu budemo u jedinstvu i da to iskusimo u zajednici molitelja. Da bismo osjetili takvo jedinstvo, trebamo jedni druge dobro osluškiivati. Radi se, dakle, o pjevanju koje sluša. Kad slušajući pjevamo i pjevajući slušamo, postaje naše srce sve otvorenije za prisutnoga Boga koji nam prilazi u riječi. Prisutnost Božja treba se doživjeti u načinu pjevanja, iskusiti u uzvijenu glasu što pretpostavlja nazočnost čitava tijela i

istodobno je njezin najjasniji znak. Mi pjevamo svete riječi, Božje riječi. Stoga mora naše srce slijediti glas, s njim se moramo poistovjetiti, učiniti se sličnim riječi Božjoj, biti jedno s njom. Mi trebamo, ističe Grün, u skladu s riječju Božjom u našem svijetu, stvoriti komadić harmonije da bismo pripremili put djelatnoj riječi Božjoj. U pjevanju dolazimo u dodir s plemenitim osjećajima kao što su radost, nada, čežnja, ljubav. Time negativni osjećaji gube moć nad nama. Ne trebamo pri pjevanju pojačavati osjećaje radosti u ljubavi: ako se jednostavno prepustimo pjevanju, tada će to djelovati u nama, tada će u nama rasti radost i čežnja. Za Augustina su radost i ljubav bitni elementi pjevanja. *Cantare amantis est* – pjevanje je za zaljubljene, kaže on. Pjevati može samo onaj koji ljubi. Naše pjevanje može ljubavi u nama dati da raste, uočava Anselm Grün. A pjevanje je uvijek u vezi s radošću. I Augustin pokazuje odnos između pjevanja, ljubavi i radosti u svojoj klasičnoj formulaciji: »Tko pjeva, taj ne samo da hvali s radošću. Tko pjeva hvale, taj ne samo da pjeva nego i ljubi toga kome pjeva...« U hvalospjevu je dražest zaljubljenih. Neka pjevanje bude *jubilus* (kliktaj) i *jubilatio* (kliktanje, klicanje), što znači pjevanje koje struji iz srca prepuna radosti. Ivan od Križa također poseže za temom kliktanja (*jubilatio*). Za njega to znači vrhunsku, najvišu stubu mističnoga sjedinjenja: duhovno vjenčanje i suoblčenje u Bogu. Kliktanje je nova pjesma koju duša u svojoj nutrini pjeva glasom koji joj Bog daje sam. Ona je izraz trajne radosti koju Bog duši daruje po spoznaji njegove ljubavi. Takvo pjevanje kao klicanje neka bude iskaz Marijina »Neka bude!«, koji je jeka Božjeg »fiat«. Uistinu, jekanje nešto sporedno ili nebitno, ističe Wilfrid Stinissen. Nakon što je Bog stvarao šest dana, počiva sedmi dan: nebo čeka bez daha na prihvaćanje stvorenja. Kad to prihvaćanje napokon dolazi, utjelovljeno DA u Mariji, započinje osmi dan, oktava koja se temelji na temeljnom tonu, novo stvaranje koje od staroga ništa ne odbacuje, nego ga, naprotiv, usavršuje i kruni. To je pomisao na majku koja je u stanju razrušiti sve zidove koji nas razdvajaju. Sveti Otac Franjo na molitvenom je bdjenju uz stotu obljetnicu Gospina ukazivanja u Fatimi istaknuo: »Kada god usmjerimo svoj pogled prema Mariji, ponovno povjerujemo u revolucionarnu narav ljubavi i nježnosti.« Upravo s Marijom, dodao je papa Franjo, svatko od nas postaje znakom i sakramentom Božjega milosrđa, Boga koji opršta uvijek i sve. Stoga, upućuje Papa, valja moliti: »Milosrđe koje si očitovao svim svojim svetima i čitavom svom vjernom narodu, pokazao si i meni. Zbog oholosti sam svoga srca odlutao, slijedeći vlastite ambicije i interese, a da nisam stekao nikakvo prijestolje! Gospodine, moja je jedina

mogućnost uzvišenja da me tvoja Majka uzme u svoje ruke, pokrije svojim plaštem te me postavi do tvog srca.« U toj molitvi, zaključuje Sveti Otac Franjo, zajedno s Djevicom Majkom možemo uskliknuti: »Moja ti duša pjeva, o Gospodine!« Glazba je to zaljubljenih, ali i poniznih duša, rekao bi Durtal. A tada se iz pjevanja prelijeva toliko divna radost da iskoči izvan ovoga svijeta i buja, u ekstazi, Bogu pod nogama!

Marija svjetlosti puna

»I reče Bog: 'Neka bude svjetlost!' I bi svjetlost.« (Post 1, 3) A prvi lučonoša, pali anđeo Lucifer(o), dobio je baklju počela u ruke neka je pronese nebom i zemljom i obasja njome sva stvorenja na svečanosti stvaranja. On ne htjedne, već prisvoji svjetlilo za sebe, htijući ga posjedovati, a ne služiti mu. Blistav i urešen nebeskim dragocjenostima, odjeven ruhom nevinosti prvih početaka, jedini od svih odabran za anđela Svjetlonošu, on postade zadivljen samim sobom i poželi biti gospodarom Svjetla. Otme baklju i odnese je u daleke tmine, odijelivši je od njezinog blagotvornog izvora te zapaljen proždirućim plamenom sebeljublja užga njome vatru nedogorivu. I Luciferovo svjetlo ispuni se najcrnijom tamom u svojem središtu koja rubom obgara ognjem paklenim. Što peče, a ne grije, žeže, a ne osvjetljuje, i jednom razbuktan, ne gasi se.

Tako je blaga, ali prodiruća moć Svjetlosti ljudima bila dijelom uskraćena, a slika je Božja u njima ostala nedovoljno osvjetljena. Mnogi su pokušali pronijeti Svjetlo kroz vjekove i uspijevali već prema tome koliko su bili prozirni za njega i koliko su Svjetlosti mogli propuštati. Sve dok kroz procijepe tame u pukotini vremena nije šiknuo mlaz čistog blistavog vječnog sjaja što je obasjao čitav svemir kroz sva vremena. Sveti Ivan bi mogao uz *Riječ* reći i *Svjetlo: U početku bijaše Svjetlo. I Svjetlo bi od Boga. I Svjetlo je tijelom postalo.* Jer svaka riječ koja istječe iz Vječne Riječi i slijedi njezin trag, nosi na sebi i njezin sjaj: ima moć osvjetljivati one koji je izgovaraju ili primaju; donositi Svjetlost i zatirati tamu. Isus Krist, uskrslu Gospodin, oduzeo je Svjetlo lažnom lučonoši i svojim spasenjskim žarom obnovio sjaj one luči, pa njome užgao svjetiljke ljubavi u domovima ljudskim, zapalio svjetla u očima i srcima, obasjao suzne doline, neprohodne dubine i visine, svjetove i prostranstva, sve crne prolaze smrti. Toliki svjetlonosci na zemlji uzimali su njegovo Svjetlo i nosili ga dalje. Počevši od starozavjetnih pravednika, pa mučenika, opata, pustinjaka, redovnika, crkvenih otaca i učitelja, ljudi posvećenih i neposvećenih iz svih doba i naroda. A najdalje dopire svjetlost svetaca. Koliko se samo svjetiljki zapalilo na luči

svetog Franje, počevši od njegove subraće: svete Klare, sv. Antuna, pa nadalje? I žizak svetosti ne trne se kroz vjekove.

Božja mati Kristovo je svjetlo preuzela pod križem. Njegovu luč iz ugase ruke pridržala je svojom, još drhtavom i klonulom, žalosnom majčinskom rukom. Isus, istinski lučonoša, daje Svjetlo Majci neka ga prenese njegovoj braći. Tako je Svjetlost sišla među nas, na križu ostao je tek odbjegli sjaj. A još prije, Svjetlo Navještenja osvjetlilo je njeno tijelo i nju cijelu – kristalno prozirnou bez ijedne sjenke: blistavu od odsjaja, treperavu od ljubavi. Dragulj čiste bijele svjetlosti sabrane u jedan spoznajni bljesak, časoviti navještaj budućega, a ipak već sadašnjega cjelovitog postojanja. Kroz sjaj nebeskog oka, kroz plodonosni čineći pogled nebesa – moćni stvaralački čin! Na način izvora koji sve čini vidljivim, a sam je nevidljiv; svjetlosti koja sve može obojiti, a sama ostaje bijela; ljubavi koja se daje, a ima je još više. I koja čini sve prozirnim, onakvim kakvo uistinu jest, bez ijedne čestice zemaljskog kromatina. »Sva si od Svjetla satkana! Zdravo, Svjetlosti puna!«, čuje se usklik anđela. A preko Bogomajke osvjetljene su sve majčinske utrobe i svi plodovi ikad u njima zanjihani vječnom melodijom stvaranja u kolijevci života. I tako Svjetlost prohodí zemljom pomno zaklonjena zaslonima majčinog krila, kao pod šatorima Višnjega, probija se kroz unutarnji mukli muk do nedirnute bjeline porođajnog dana. Iskri u svjetiljkama očiju, prodire iz odaja duha. Kroz pokoljenja, kroz vremena, kroz prostranstva, kroz tjelesnost i tvarnost dosiže ona konačno do duša gdje jedino može u punini zasjati – u tim dragocjenim svjetlosnim posudama vječnosti. A kroz bića Svjetlost prosijava u svijet stvari, sve do rubova stvaranja – Očeva, Isusova, Marijina svjetlost! Marija je po Očevom daru »osjenjena Duhom Svetim začela jedinorođenoga Sina, sačuvala slavu djevičanstva i obasjala svijet vječnim svjetlom Isusom Kristom«, kako slušamo u marijanskom predslavlju euharistijske molitve.

Ona je možda i okrunjena kako bi imala kraljevsku moć nad zlom i vlast u velikodušnom davanju dobara. I uzdignuta na nebo kako bi odozgo mogla spuštati i dijeliti blaga nebeskog kraljevstva. Svećenica u hramu zemaljskom, ogrnuta kraljevskim plaštem u kojem je utkana sva svjetlost nebesa, razastrla je veliki bijeli prostrani solsticijski dan nad kupolom svijeta. Krcat svjetlošću u kojoj blješte nebrojene milosne fontane, a svaki foton nosi spektar Božjeg milosrđa. U njemu i ljudsko srce postaje dijamant. Jer što je dijamant bez svjetlosti?

Bogorodica, djevica, trudnica – jedna od onih slavniH svetopisamskih trudnica, ali jedina izabrana za roditeljicu Mesije. Nakon svih starih ne-

rotkinja, potom čudom vetusta, poput Sare, Rahele, majke Samuelove i Samsonove te Mariji u duhovnom i tjelesnom srodstvu najbliže rođakinje Elizabete, samo Marija je mladána prvotkinja. Velike trudnoće velikih žena; velike trudnice i majke još većih sinova. *Graviditas* kao *djelo Gospodnje*, dijete kao eksplicitni dar odozgo. Kako je dirljiva spoznaja da se u ono vrijeme kad egzaktne znanosti o čovjeku zapravo ni nema, tako očito i sigurno trenutak začeca izdvaja kao početak života. Ono postaje središnjim i pomno zabilježenim događajem, pa u Svetom pismu biografije znamenitih osoba često započinju začecem, a ne rođenjem. A Isusova seže sve do početaka svijeta, genealoški sve do Geneze. Kod svetog Ivana čak i do Počela samog.

Čitajući knjigu Benedikta XVI. *Djetinjstvo Isusovo*¹ stvaranu prema pismima, predaji i iskustvima velikih bibličara, ali iznad svega snagom vlastite egzegetske karizme samog autora – čitajući je, dakle, iz večeri u večer – čitaču se javi neobičan osjećaj. Serafinski svjetlucava, čudesno umekšana rasvjeta siđe odnekuda i pleše po stranicama. Obigrava oko riječi, mnoštvom sličnih svjetlašaca skakuće po slovima i dok pogled klizi redcima, neka blaga iskričava obasjanost lebdi ponad teksta nježno milujući oči. Tako stari prokušani i vrsni *svjetlarnik* Joseph ili Benedikt, poput negdašnjih medievalnih iluminatora, oslikava virtualnim ornamentima i sličicama početna slova ulomaka, svjetlosnim uresima ukrašava margine i upliće dugine boje u rukopisno tkanje. A izvor svega ovog sjaja raznježena je ljubav sabrana u divnom liku Djeteta. I nakon što se ugasi noćna svjetiljka, on i dalje fluorescira i obasjava stazu u san. »*Subito lucem hausit!* – Odjednom sam bio obasjan!« uskliknuo je i Leibnitz čitajući Pascalove rukopise.²

A njih dvije, Elizabeta i Marija – dvije su žene sa sretnom tajnom. Obje su proročice: Elizabeta je prorok Marijin; vidi nju unutarnju i zabljesnuta onim što vidi, zanosno kliče. Marija vjerom proniče u dubine vremena, iz prošlosti iščitava sadašnjost i budućnost, naviješta obrise novog Kraljevstva. I dvije možda najljepše molitve Svetog pisma izrekle su dvije trudnice, jedna stara, druga mlada, obje napunjene Duhom Svetim. Elizabetin blagoslovni pozdrav: »Najblagoslovljenija si ti među ženama! I blagoslovljen plod utrobe tvoje!« (Lk 1, 42) toliki će kroz stoljeća ponavljati. I ovim usklikom punim razdragane nježnosti i zadivljenog svetog ushita zazivati blagoslov Božji na sve žene, trudnice i majke. A Marija, obasja-

¹ Joseph Ratzinger Benedikt XVI. 2012. *Djetinjstvo Isusovo*. Verbum. Split.

² Miodrag Ibrovac. 1980. *Paskal Misli 1*. BIGZ. Beograd.

na ovim pozdravom, zablistala je puninom Ljubavi, Svjetlost se razlila po njenom biću i prelila preko usana. Rascvjetala se vatrometom stihova: »Veliča duša moja Gospodina, klikće duh moj u Bogu, mome Spasitelju...« (Lk 1, 46-47).

Što li je Majka od Pohodaenja razmišljala dok je putovala »u planinski kraj prema jednom gradu Judinu« (Lk 1, 39)? Ponijela je u sebi sumnje i nade svih trudnica u ranoj trudnoći, treptaje mladih tijela, tjeskobne i radosne u isti mah. Krenula je na put zbog jednog pitanja i jednog odgovora slijedeći istinitost anđelovih riječi. Iako im je povjerovala od samog početka, vjeru je trebalo pronijeti kroz tvarnost, kroz vrijeme; kroz susrete i svjedočanstvo drugih; kroz djelo i riječ. Elizabetina radosna dobrodošlića prenijela je mladoj Mariji pozdrave Previšnjega, a njezine ruke bile su i njegov zagrljaj. Ova liturgija trudnica na Elizabetinom kućnom pragu ostavljena je u nasljeđe pokoljenjima. Dom pohodaenja postao je hram, njihova tijela svetišta, a utroba Bogorodice – tabernakul. Ona – kraljica svih trudnica, postala je majka Sina – kralja svih sinova. Stoga je otajstvo pohodaenja – trudničko otajstvo. A radosna otajstva – otajstva majčinstva. Zbivaju se u krugu jedne osobite obitelji, u ljudskoj i Božjoj dimenziji te postaju otajstva svih obitelji. Radosna ili obiteljska otajstva su i otajstva djeteta. A dijete je srce kuće. Makar to srce bilo tako veliko pa da ne stane ni u najveću kuću, ipak će se čudom jedne ljubavi smjestiti u običnu štalicu.

Mnogim roditeljima ne uspijeva ono što je Marija savršeno umjela: pomiriti brižnost i strah za dijete s pouzdanjem u Providnost. Toliko je puta imala priliku poučiti nas u tome svojim suotkupiteljskim poslanjem, iskusivši ga do samog kraja. Jedino u istinskoj ljubavi koja oslobađa može se sjediniti patnju s iskupljenjem i žalost s utjehom. Tada će bol procvjetati slobodom, a smrt životom. To se da iščitati i iz rječitih oslika na lijevom zidu glavne lađe bazilike Majke Božje Bistričke. Tri velebne freske,³ unutar tri polukružno zaobljena traveja, skladno razastrte, poredane poput izložbenog postava ili scenografije jednog životopisa: *Rođenje Isusovo – Bijeg u Egipat – Golgota*. Marija u plaštu boje pelina u središtu je svakog prizora, neodvojiva od svojeg sina. Po rođenju slijedi prvo, a potom i konačno progonstvo Boga na Zemlji. Život koji stane između dvije slike,

---

³ Fresku *Golgota* započeo je slikati Krsto Hegedušić 1944., a prema njegovom predlošku dovršili su je 2008. slikari Eugen Kokot i Egidio Budicin. Fresku *Rođenje Isusovo* osmislio je i do-slikao Eugen Kokot 2009., a *Bijeg u Egipat* Egidio Budicin, također 2009. Sve tri freske započete su 1944., ali po završetku rata rad na njima je prekinut. Pronađen je samo predložak za fresku *Golgota*.

dvije postaje istog (križnog) puta, skraćena priča ispričana u dva reda, u dvije riječi: prva i zadnja Isusova patnja. A ono između možda boli još i više... »Golgota« – na raspelu Lice bez ijedne kapi krvi. Od njega se širi blijedi sjaj što osvjetljuje prepast na licu vremena. Vrijeme zgroženo nad samim sobom, stoljeća nagnuta nad jednim svojim trenutkom – nad časom smrti Boga. I samo vrijeme ranjeno umire, uvire u sebe, krv se pretače u vječnost. Svijet ubija Boga, a nebo zemlji uzvraća – svjetlošću. Snop čiste, ubijeljene, mliječne, nadnaravne svjetlosti, poput one na Gori preobraženja, Otac spušta ponad križa. Da je bilo moguće, a da ljubav ostane istinita, vjerojatno bi ga zaobišao. Ovako ga je izabrao i obasjao. I svakom tko stane pod njega, u eshatološkom će bljesku nadom osvijetliti ostatak njegovih dana i posljednju noć života.

Marija u očima Isusovim

Postoji jedna nevjerojatna slika:

Razapinjanje, viđeno s Križa ili *Što je naš Gospodin vidio s Križa* (*Ce que voyait Notre-Seigneur sur la Croix*), djelo je francuskoga slikara (angliziranog imena) Jamesa (izvorno: Jacquesa Josepha) Tissota (1836. – 1902.) iz njegova ciklusa od 350 akvarela *Život Isusa Krista*.¹ Tissot je tim ciklu-

---

¹ Slika je u vlasništvu Brooklyn Museuma, a ovdje je reproducirana s [https://en.wikipedia.org/wiki/Crucifixion,_seen_from_the_Cross#/media/File:Brooklyn_Museum_-_What_Our_Lord_Saw_from_the_Cross_\(Ce_que_voyait_Notre-Seigneur_sur_la_Croix\)_-_James_Tissot.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Crucifixion,_seen_from_the_Cross#/media/File:Brooklyn_Museum_-_What_Our_Lord_Saw_from_the_Cross_(Ce_que_voyait_Notre-Seigneur_sur_la_Croix)_-_James_Tissot.jpg), sukladno tamošnjoj uputi da su autorska prava u javnoj domeni (... *is considered to have no known copyright restrictions by the institutions of the Brooklyn Museum*).

som, kao i onime naslovljenim *Stari zavjet*, ostvario *definitivne biblijske prikaze*² koji i danas čine temelj likovnog predočavanja biblijskih motiva. Radio je na njima u svojoj zreloj fazi, od 1886. do 1894. godine, na temelju opsežnih putovanja Bliskim istokom i proučavanja autentičnih svetozemaljskih lokacija.

Ipak, ova slika odmiče se od uobičajenih, »klasičnih«, »kanonskih«,³ pa tako i »definitivnih« biblijskih prikaza Muke time što mnoštvo na Kalvariji prikazuje iz krajnje neočekivane perspektive: iz očišta rassetoga, umirućeg Isusa. Od samoga Krista vidljivi su samo njegovi nožni prsti (ne vidimo čak ni čavle kojima su stopala pribijena). Vidimo, dakle, ono što Isus vidi s križa.

Prema sumračnom koloritu slike čini se da se nebo već zamračilo. Većina nazočnih već se povukla te, osim mučiteljā, ostaju samo najvjerniji. Tissotov prikaz blizak je Ivanovu evanđelju, ali ne pridržava ga se u potpunosti. Ivan, naime, jedini izvješćuje o osobama koje su stajale uz križ: to su tri Marije – »Uz križ su Isusov stajale majka njegova, zatim sestra njegove majke, Marija Kleofina, i Marija Magdalena« – te spominje pokraj majke Marije i »učenika kojega je (Isus) ljubio« (Iv, 19, 25-26) ne imenujući ga jer radi se upravo o svetom Ivanu, apostolu i evanđelistu.

Ipak, tko je ovdje u »glavnoj ulozi«? Isus? Da, svakako, na onaj način koji određuje i sliku i cijelo evanđeosko naslijeđe. Ali on na slici zapravo jedva da je i prikazan, dok je u prvom planu Blažena Djeвица Marija. Bit će da je to trenutak tik prije nego što se obratio majci riječima: »Ženo! Evo ti sina!«, a Ivanu kazao: »Evo ti majke!« (Iv, 19, 26).

Mariji je, u odnosu na Ivanovo evanđelje, ovdje pridan izdvojen status: ona nije jedna od triju Marijā koje (jer tako zamišljamo kad čitamo) stoje zajedno. Pretpostavljamo, stoga, da se Tissot više oslanja na Matejevo i Markovo evanđelje prikazavši u toj grupi, zacijelo, druge dvije Marije i Salomu: »A bijahu ondje i izdaleka promatrahu mnoge žene što su iz Galileje išle za Isusom poslužujući mu; među njima Marija Magdalena i Marija, Jakovljeva i Josipova majka, i majka sinova Zebedejevih« (Mt, 27, 55-56); »Izdaleka promatrahu i neke žene: među njima Marija Magdalena

---

²Zacijelo se radi o sintagmi Krystyne Matyjaszkiewicz iz: »Tissot, Jacques Joseph (1836–1902)«, Oxford Dictionary of National Biography (Oxford University Press), 2011., <http://www.oxforddnb.com/view/article/68966>, retrieved 5 July 2014, subscription required); nav. prema: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Tissot.

³U smislu umjetničkoga kanona, po konceptu Harolda Blooma iz njegove knjige *The Western Canon: The Books and School of the Ages*, Harcourt Brace, 1994.

i Marija, majka Jakova Mlađega i Josipa, i Saloma« (Mk, 15, 40). Pritom, Marija, Jakovljeva i Josipova majka (Mt), odnosno Marija, majka Jakova Mlađega i Josipa (Mk) jest sveta Marija Kleofina (Iv), dok su majka sinova Zebedejevih (Mt) i Saloma (Mk) ista osoba – sveta Saloma Galilejska, supruga Zebedeja te majka apostolā Jakova Starijegi Ivana (nju, zanimljivo, Ivanovo evanđelje ne spominje uz križ). No, kod Mateja i Marka one »izdaleka promatrahu«,⁴ ali nisu »uz križ« kao kod Ivana, tako da je Tissot, zapravo, sintetizirao dva od triju sinoptičkih evanđelja (Matejevo i Markovo) s onim »duhovnim« (kako ga naziva Kliment Aleksandrijski), to jest Ivanovim evanđeljem.

Učenik Ivan stoji neznatno, ali primjetljivo fizički odvojen kako od Blažene Djevice Marije, tako i od grupe triju žena (među kojima je, kako razvidjesmo, prikazana i njegova majka, Saloma). Baš kao i Djevica, koja je unatoč prisutnosti najbližih pod križem izdvojena i sama u svojoj boli, i Ivanova fizička odvojenost ima osobitu funkciju i smisao. I Ivan, dakle, ima posebnu, različitu »ulogu«; i on je na neki način sam jer je jedini od apostola koji je ostao uz Učitelja do kraja. Zato se i – zacijelo baš otprilike u tom trenutku, ili neposredno potom – događa da ih Isus riječima »Ženo! Evo ti sina!« i »Evo ti majke!« ponovno i trajno spaja u najdubljem i višedimenzionalnom smislu. Time Isus svojoj majci zapravo zagovara sve vjernike i ona time postaje majkom svih kršćana.

Koliko god Tissotova ideja bila inventivna, a njezina realizacija uistinu majstorska, ipak je znatno lakše zamisliti i dočarati ono što Isus vidi s križa nego ono što tad osjeća i misli. U osjećaje Isusove teško se upuštati jer, iako su i ljudski, ujedno i nisu »od ovoga svijeta«⁵ (baš kao ni kraljevstvo Njegovo). A što, između ostaloga, Isus tad misli? Ono što i govori. Jer to što govori, to i misli: »Oče, oprosti im, ne znaju što čine!«⁶ Jer Isus vidi sve. »Bog ne gleda kao što gleda čovjek«.⁷

---

⁴ U Lukinu evanđelju nema pojedinačnog imenovanja: *Stajahu podalje i gledahu to svi znanci njegovi i žene koje su za njim išle iz Galileje* (Lk, 23, 49).

⁵ Iv, 18, 36.

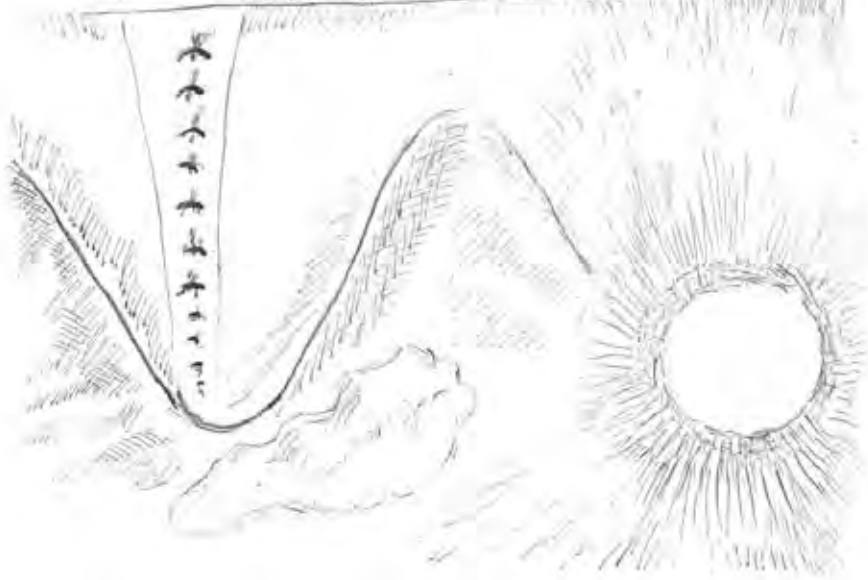
⁶ Lk, 23, 34.

⁷ 1 Sam 16, 7.

Gora preobraženja

MONODRAMA

Gora preobraženja – putovnica za Nebo

LIK: *Profesorica likovne umjetnosti i slikarstva – akademska slikarica mlađe dobi*

MJESTO I VRIJEME RADNJE: *Celje, Godina Božjega milosrđa – zadnji dani siječnja*

SCENA: *Uz prozor povećá je postelja s tamno-crvenim presvlakama. Lijevo je uz postelju radni stol, niska vitrina s Biblijom, studijskom literaturom te ponekom knjigom duhovnog sadržaja. Na vitrini je svježi buket ruža crvenih i ružičastih, lončanica s narančastim cvijetom te nekoliko figurica anđela. Uz vitrinu je naslonjač. Desno od postelje visok je ormar, a do nje ga noćni ormarić i prava bolesnička postelja s pripadajućim pomagalima te zračnim madracem koji se podešava. Na ormariću je noćna svjetiljka, čaša vode i slamka, bubrežnjak, papirnati ubrus i mobitel, a lijevo toaletna stolica. U bolesničkoj postelji leži mlada žena kratke tamne kose, lijepa i nježna lica, krupnih smeđih kristalastih očiju, iz kojih se zrcali unutrašnje stanje duše. Njezina smirenost začuđuje, fascinira svakog posjetitelja i prisutnika, koji nijemo promatra ovaj prizor posljednjega susreta. Na zidu je iznad kreveta slika velikih dimenzija, umjetnički rad ove žene – ulje na platnu apstraktnog sadržaja – po uzoru na slikarski izričaj Pabla Picassa. U koloritu plavih, crvenih, zelenih, ljubičastih pa i crno-smeđih linija i raznolikih geometrijskih oblika naziru se u svjetlijoj oker, žutoj i bijeloj nijansi samo obrisi ženskoga akta. Desno od vrata na zidu je također slikarsko djelo bolesnice, ulje na platnu, otprilike dimenzija 250 cm x 150 cm, posve crne boje tek s ponekim minijaturnim svjetlijim detaljima. Žena započinje monolog...*

U našoj četverokatnoj zgradi nema lifta. Dva bolničara donijela su me u stolici-nosiljci na četvrti kat u moj dvosobni stan pažljivo postupajući mnome, a nije lako nositi nemoćno tijelo. I evo mene u mojoj sobi, čudno namještenoj. Ovaj bolesnički krevet zauzeo je dobar dio prostora. Posuđen

je od socijalne službe sa svim dodatnim pomagalima. Priznajem, pogled na taj krevet izazvao mi je mučnu nevjericu i užasan osjećaj. O, Bože, što sam dočekala! Ta nije mi još niti 50 godina. Nije valjda samo to preostalo mom životu? Zar se moja obiteljska soba pretvorila u sobu u kojoj više neće biti dnevnih boravka uz knjigu, crtanje, slikanje, druženje, gledanje kroz prozor na lijepo zelenilo velike livade s razigranom djecom? I vedrim jutrima pored prozora promatrajući udaljene obronke Celjske gore osunčane prvim zracima sunca, a zimi uživati u bjelini njezinih vrhova pokrivenih snijegom? Zar neće biti više ni noćnog odmora u mom udobnom širokom krevetu? Neće li mi biti više izlazaka iz ove sobe? Nisam htjela odmah u taj krevet iako bijah jako umorna, nemoćna. Pokušala sam proći svojim stanom. Moj se mačak obradovao tihim mijaukom i mazno se omotavao oko mojih nogu. Rekli su mi da se skrivao ispod moga pokrivača u podnožju ove postelje. Otišla sam u kuhinju do prozora i kratko promotrila okolicu i udaljenu goru. Uvijek sam uživala u tom pejzažnom prizoru. Odšetala sam do kupaonice pa do dnevnog boravka. U dnevnom boravku pogled sam zadržala na fotografiji drage bake s kojom sam dijelila svojih prvih dvadeset godina. Prije šesnaest ljeta preselila se u vječnost, a živjela je čak 95 godina. Pitala sam se: »Hoću li ju sresti kada stignem i ja tamo?!« A i ne znam kamo to odlazim. Proletjelo mi mislima: »I moga djeda Ivu, čije ime nosim, omiljenog pučkog umjetnika na violini, u 49. godini života zla je bolest slomila. Čudne li podudarnosti. Utihnuli su virtuozni zvuci njegove violine, deset godina prije moga rođenja. Poznajem ga samo preko fotografije.« A na zidu iznad postelje moje kćeri na malom papiru stoji poruka ispisana mojom rukom: »Moj je hrčak umro. Morala sam ga otpremiti!« »Eee, moj hrčku, evo, i ja ću za tobom...«, pomislim.

Pogled mi se pružio i kroz veliki prozor na susjedne zgrade i u daljini na zadnji kat celjske bolnice u kojoj sam provela mnoge dane. Tijelo me jedva držalo. Došla sam sporim korakom u ovu sobu, spustila se u naslonjač da na tren predahnem. Pogled mi se zaustavio na mojoj velikoj slici, crno obojenoj, s ponekim bijelim i crvenkasto-žutim detaljima. Misli su me odvele u moj slikarski atelje u gradu, već dulje zatvoren. Započete slike malih pejzaža i dragih mi anđela u prozirnim oblačićima čekaju da dobiju krila i svetačku aureolu. A i na harfi nedostaju žice. Po stalcima zasigurno pauci vrijedno pletu svoje čudesne mrežice u točno izmjeranim koncentričnim krugovima. Platna, palete boja, bočice s lakovima, i one s razrjeđivačima u kojima su korišteni kistovi, olovčice i drugi slikarski rekviziti, miruju u tmini zatvorenih vrata i prozora s navučanim zastorima

kroz koje ne prodire svjetlina danjega sunca niti noću sjaj punoga mjeseca i mnoštva zvijezda. Da! To je bio prostor moje intime u kojemu mi se duša u koloritima sva prostirala na platna. Što će biti s mojim radovima, dovršenim i nedovršenim? Tko li će preuzeti atelje?

Mati mi je pomogla učiniti nekoliko koračaja i smjestiti me u ovu postelju. Osjećala sam olakšanje. Tijelo kao da mi je utonulo u meki gibljivi madrac. Pogled mi pada na malo predsoblje, na ulazna vrata stana. Tako ću vidjeti svaki prolazak, odlazak i dolazak mojih dviju ljubljenih kćeri za kojima mi se srce razdire. Toliko im je još potrebna moja skrb, ljubav, nježnost, pažnja. Kako li će podnijeti moju smrt?! Tko li će se brinuti o njima? Bol je duboka. Njihov otac već godinama nije s nama. Otišao je. Osnovao drugu obitelj. Na neki način povezan je s njima povremeno. Mlađa kći puno teže to podnosi. A sada je i on u stranom svijetu. Neće biti u blizini kada moje srce prestane kucati, kada mi se život ugasi. Neće biti ovdje da ih prisloni na svoje roditeljske očinske grudi, bez obzira na to što se odvojio od nas. »O, Marijo, pomagaj! Ti im budi majka! Bdij nad njima! Čuvaj ih od svih zala ovoga svijeta! Ti znaš kako!«

Moji stari i bolesni roditelji došli su iz Slavonije. Došao mi je reći posljednje zbogom i moj brat koji već trideset godina boluje od neizlječive bolesti multiple skleroze, nad kojim sam uvijek strepila, a ja bila zdrava kao dren. Obradovala sam se posebno njegovom dolasku. Srce mi je uzbuđeno zatitralo jer mu vidjeh suzne oči. Došli su i šogorica, stric, strina. Sve bijaše čudno, pretiho, žalosno. Malo se razgovaralo. Gledala sam ih netremice, a i oni mene. Rekoh im: »Kako vi svi dobro izgledate!« »Pa i ti lijepo izgledaš«, rekli su. »Ne znate vi kako je vama dobro!« Začudeni i s nelagodnom šutjeli su jer bez obzira na njihove godine, oni ne umiru. Ja umirem. »Cure su kod kuće i uz mene dok se ovo ne riješi, a onda će nastaviti školu. Ne brinem se, dobre su one. Sve će stići.« A kada mi se mobitel oglasio porukom, kažem: »Sada ćete imati mobitel viška.« Hrabrili su me riječima: »Učini sve što možeš s duhom i voljom. Bori se!« A što da im na to kažem kad i ja i oni dobro znamo istinu. Uz zagrljaj i poljupce rastali smo se, a duša mi se raspadala. Ovo mi bijaše teže i od samog umiranja. Mati je ostala, a tata obećao vratiti se za koji dan.

Kćeri se izmjenjuju bdijući uz mene. Grle me, ljube s blagim osmijehom, ali pretužna pogleda. Majka s krunicom bdije noću. Boji se zaspati. Trza se na svaki šum. Trudi se oko spremanja stana i pripreme hrane za njih, ne za mene jer ja već danima ništa ne jedem. Samo stalnu žeđ pokušavam ublažiti kojom kapljicom vode, koju ne mogu progutati. Sve šupljine u tijelu

su mi začepljene tim divljim mesom, tim užasnim izjelicom – žderačem, što je tako naglo zahvatilo cijelo tijelo i dokrajčuje mi život. Visoka medicinska tehnologija, kemoterapije, zračenja, alternativa, svi padaju na ispi-tu. Ta, zar je moguće da prolazim kroz ta zlokobna i teško iskaziva stanja duše? Nestajem li zauvijek? Vjera u život u vječnoj duhovnoj dimenziji na niskoj mi je razini. Prizivam u pomoć Božje prosvjetljenje. »Nema pomoći«, neprestance kola mojim moždanim vijugama i na momente zaglušuje me ta izgovorena rečenica moga liječnika, jednog od najboljih stručnjaka za ovu granu medicine, koji se doista s velikom pažnjom i ljubaznošću trudio oko mene. Ali prisiljen ovim tijelo-ubojicom morao je izgovoriti: »Mi ne možemo više ništa učiniti!« O, koliko je čovjek zapravo malen i nemoćan! Tko i što mi sada preostaje?! On! Jedino On – Bog, kojega tako malo poznajem, Bog koji mi je sve vrijeme bio pratilac tih i nenametljiv, po čijoj sam volji došla na ovaj svijet i po čijoj ga volji napuštam. On želi osloboditi moj zarobljeni duh u ovom propadljivom tijelu. Osloboditi ga za vječnost, za život, meni tako tajanstven, nedokučiv. Još se djelić misli opire tom nepoznatom. Ali duša mi je preumorna, traži svoj mir, mir koji ovozemnost ne može pružiti.

Prolazeći svojim stazama i puteljcima kroz život na zemlji bez druž-e-nja s Bogom – Isusom Kristom – Živim Bogom, kroz ovo teško razdoblje shvatih mnoge vlastite zablude. Prepoznah licemjerstvo ljudskoga uma, spoznah da je ovaj svijet dobrim dijelom jedna pozornica, zapravo puno više, cirkuska arena, gdje su klaunovi glavni protagonisti, a maske glavni rekviziti. Svu tu konfuziju misli jedne večeri iskazah crtanjem na papiru koji mi se našao pri ruci. Stoga spoznah tu ispraznost nad ispraznostima o kojoj Salomon govori. Čitala sam Bibliju – Knjigu mudrosti, Izreke. Či-tala sam i duhovne knjige jer sam osjećala potrebu za odmorom duše kroz mnoge meditativne tekstove. A i internet vrvi dobrim i lošim sadržajima. Dobronamjerni prijatelji bili su mi na usluzi, trudili se brinuti o meni, mojoj djeci. Nudili su mi umirujuće sadržaje opuštanja, dobrihi pozitiv-nih misli. Ali objavljeni Bog bi mi nedokučiva tajna. Velika tajna! Življah u neznanju. Hoće li on oprostiti tu moju udaljenost od njega? Nisam ga nijekala, ali nisam ga niti častila kako zaslužuje. Divila sam se čudesnoj, veličanstvenoj stvorenosti svuda oko sebe, što mi je napunjalo dušu i po-ticalo me da bojom i kistom prenosim to na platno. Nije li te talente on utkao u moju osobnost!? Mnogim darivanjima pokušavala sam se odužiti za darovano. Naslikah i njega kao malenoga u krilu njegove Majke Mari-je. Bijaše to djelo »Bogorodica s djetetom« naručeno po uzoru na najpo-

znatijeg talijanskog slikara gotike, Giotto di Bondonea, umjetnika Rimске slikarske škole iz 14. stoljeća. Sve vrijeme dok sam kistovima i bojama stvarala ovo veoma zahtjevno umjetničko djelo, razmišljala sam o Djevici i malom Isusu. Njihova svetost doticala mi je dušu. Truđah se što vjernije islikatito božanstvo. Naručitelj slike bijaše veoma zadovoljan mojim radom i poželio je i sliku raspetoga Krista u neizrecivoj žrtvi na križu. Prikazati raspeće, muku i smrt nedužnoga Isusa, koji je za života propovijedao ljubav, milosrđe, dobrotu, bratoljublje, zajedništvo, bijaše jedan od najtežih izazova. Slikar Giotto koji se već ovim slikarskim djelom priključio pravcu renesansnog slikarstva, tu je izrazio na najbolji način dirljivu dramatičnost i razarajuću bol razapetog i umirućeg Krista. Danima sam u duge sate bdjela nad tom umjetninom, strepeći hoću li uspjeti prikazati svaki detalj ove velike drame ljudske povijesti, po kojoj Krist darova ljudskomu rodu vječno spasenje pa to obeća i meni, nevrijednoj trunci u ovom neiskazanom i neobuhvatljivom svemiru. Pitah samu sebe: »Bože, ta zar sam ja dostojna ovoga zadatka?! Hoćeš li mi bar to uračunati u ljubav za tebe? Primi to kao poniznu molbu oprosta svega što nije dobro u mom životu. U času svoje smrti na križu oprostio si raskajanom razbojniku i obećao mu raj još istoga dana. I on postade prvi svetac u nebu, svetac Dizma. Mogu li se i ja nadati tvom milosrđu u posljednji sat?« Završih sliku s velikim zadovoljstvom, i činila mi se još uspješnijom od one prve. Na samostalnoj izložbi mojih umjetničkih radova i ove dvije slike dobiše mnoge pohvale. Zabilježila sam ih fotosnimkom za svoj arhiv.

Često nadahnuće bijahu mi anđeli koji slave nebesa pjesmama na harfi. I zvuk tih glazbala čula bih dok mi je ruka kistom i bojom na platnu oslikavala njihova obličja. Hoću li imati vremena bar djelomice doprijeti do te veličajne tajne Boga? Ta nisu li moje predobre lijepe kćeri najljepši dar od toga meni dalekoga, a tako blizog Boga. Hoću li imati vremena spoznati i osjetiti njegovu očinsku blizinu, to neiscrpno milosrđe? Hoću li imati vremena?! »Molim Te, Bože, daruj mi toga vremena. Daruj mi spoznanja i obogati mi siromaštvo duše.«

Kratka šutnja. Bolesnica s naporom uzima čašu s vodom i na slamku povuče koji gutljaj, ali ne mogavši progutati, malo zadrži u ustima, a onda uzme papirnati ubrus i ispusti to malo vode u njega. To ponovi ne bi li ipak koju kap progutala pa onda nastavi:

Prije tjedan dana liječnici u KBC-u u Ljubljani obznanili su završnu fazu moga 48-godišnjeg života: »Žalimo iskreno, učinili smo sve što smo mogli, mi vama više ne možemo pomoći. Koliko će se vaše tijelo moći još boriti, ne možemo znati, mjesec, tjedan ili manje. Prevest ćemo vas u celjsku bolnicu«, rekli su. Znala sam da je kraj blizu. Nazvala sam svoga oca u rodnom gradu, u mojoj Slavoniji, i bez imalo opreza i okolišanja (valjda mi je to bilo poput ispuha preteškog tereta koji mi je napunio pluća nezrecivom tjeskobom) izrekla sam: »Tata, gotovo je!« Zanimjeli su nam glasovi s obje strane telefonske veze. Koju sekundu kasnije otac upita: »Što je gotovo?!« »Kraj! Nema mi više pomoći. Sutra me vraćaju u celjsku bolnicu«, rekla sam. »Razgovarat ću ja s liječnikom, da čujem o čemu je riječ«, rekao je očajničkim uzdrhtalim glasom. Saznao je moj otac upravo isto ono što je i meni rečeno, da mi je život na izdisaju, da zauvijek odlazim s ovoga svijeta. Možda živa ne stignem ni u Celje.

Od prvoga dana kada sam se iznenadno suočila s nepoznatim jakim bolovima u abdomenu i kada su liječnici sa stopostotnom sigurnošću mogli potvrditi moju dijagnozu, nisam mogla vjerovati da sam i ja jedna od tisuća oboljelih od karcinoma. Bila sam na slikarskoj koloniji koja je trajala nekoliko dana u mjesecu kolovozu u Sinjem Vrh, gdje smo se mi slikari već po tko zna koji put okupili slikati za potrebe Caritasa. Uživali smo blagodati razbujane ozelenjene prirode, mirisnih livada prepunih poljskoga cvijeća, bubamara, pčelica, leptira, ptičica, ponekog voćnjaka s dozrelim i nedozrelim plodovima, grmova crnih kupina. Milina za inspirativno stvaranje. Radost druženja i slikanja krene već od svježega jutra kada sunce svoju pozlatu prosiplje na zemlju pa traje sve do njegova zalaska. A i tada se umjetnička duša zna usamiti i još ponekim potezom bojama na papiru, platnu ili drvu zabilježiti trenutke susreta s prirodom i samim sobom, ali i s vrhunaravnim stvaraocem svega stvorenoga, koji po svojim milosnim nadahnućima nadahnjuje ljudsko srce. A duše umjetnika pisane riječi i likovnih izričaja osobito su prijemčive tim nadahnućima.

Bolničke odaje postale su moje obitavalište. Nizale su se operacije, zračenja, kemoterapije. Užas, užas! Ali umjetnička muza nije mirovala. Ima potrebu izraziti se. U trenucima prividnih poboljšanja posegnula sam za papirom i olovkom. Nastale su neizbrisive slike stanja moje duše, mojih izmrcvarenih moždanih vijuga. Slike podsjećaju na Leonardov izričaj i začuđuju i mene samu. Kao da ih nisu crtali moji potezi, već netko ili nešto vanzemaljsko, vanvremensko, ali veoma uspješno, tako vjerno oslikavajući trenutno, ali i buduće stanje moga bića. To zasigurno najvjernije prika-

zuje stanje na smrt bolesne osobe, što ljudskim riječima nije lako opisati. Hoće li netko od mojih to sačuvati i pridružiti kompletnom opusu mojih umjetničkih djela, ne znam... ili će njima biti kao nevažne, prolazne cr-tarije. Ipak, poznajući ljubav mojih kćeri prema meni i mom djelu, vje-rujem, neće se zagubiti. Za možebitnim prizdravljenjem na koju godinu, dok mi kćeri ne završe školovanje, osobito mlađa, negdje u primislina povremeno zasvjetlucala je ta čudesna iskrica nade. Divne li nade, utka-ne u ljudsko srce! Što bi čovjek da nema vjere, nade i ljubavi? O, koliko mi je to sada potrebno! Prijatelji su me ohrabivali. Članovi obitelji molili za moje ozdravljenje. Meni molitva baš i nije išla, pa govorah: »Vi molite!« Prva teška operacija bacila me u totalnu nemoć. Poput maloga djeteta bi-jah. Moralo me se hraniti. Tijelo je teško prihvaćalo. Gubila sam na težini, slabost se povećavala. Šutke sam trpjela bolove ne opterećujući nikoga oko sebe. Duševnu sam patnju prikivala. Ali pitah se: »Je li to početak kraja? Zar je tako brzo došlo?« Nakon dugog i teškog oporavka naišli su perio-di prividnog poboljšanja pa i nade da će život ipak potrajati. Stvorena je još poneka umjetnička slika, tako u crno-bijeloj tehnici *Savinja zimi*. Čak sam s bratovom obitelji i mlađom kćeri ljetos bila i koji dan na moru. No, metastatska mjesta u tijelu nisu mirovala. Zasjeniše moju nadu. Bolest se brzo širila i vraćala me u bolničke odaje. Nastavila su se mučenja duše i tijela na bijelom stolu pod zasljepljujućim svjetlima operacijskih dvorana.

Mali predah od 2-3 minute. Čuje se instrumentalna pjesma Milost (Amazing Grace).

Noćni sati bijahu ispunjeni mnoštvom razmišljanja, vraćanja u dane dje-tinjstva, igre, prijateljevanje sa školskim druženjima, glazbeno školovanje, zbornsko pjevanje, putovanja, nastupi diljem zemlje i u inozemstvu, prve zaljubljenosti, izleti s obitelji, ljetni odlasci na more, studij likovne umjet-nosti i slikarstva. Nizale su se vrlo uspješne skupne i samostalne izložbe. Kao umjetnica bijah omiljena u Celju i šire. Upravo u celjskoj bolnici tije-kom predbožićnog vremena imala sam humanitarne vrlo uspješne prodaj-ne izložbe svojih radova na dječjem odjelu. Osoblje bolnice zavoljelo me i radovalo se svakoj sljedećoj mojoj izložbi. A sada... postadoh njihov če-sti pacijent, pacijent koji boluje od neizlječive bolesti. Koje li ironije živo-ta? Sve, baš sve se vrti poput filmske vrpce, munjevitom brzinom. A onda kao da filmska vrpca puca i zastane film života. Zaustavi se na mladenač-koj ljubavi s osobom s kojom donesoh na svijet naše dvije prekrasne kćeri.

Slikari smo oboje, razumijevanja smo imali za mnogo toga. Zajednički se dopunjavali, podržavali, uživali u ostvarenjima likovnih djela. Sve je djelovalo idilično, slikovito, u koloritu... a onda nailaze crno-bijele tehnike u slikanju, ali i u međusobnim odnosima. Umiješala se zla sila u život, koja nagrizala, jede, jede i na kraju razara ljubav, razumijevanje, razara obitelj za uvijek. Svi zajednički snovi, planovi obiteljske budućnosti ukorovili se. Šipražje nevjernosti pustilo je svoje korijenje. Poput one priče o Trnoružici, našem se »dvorcu« više ne vidješe ni obrisi. Nastupilo je vrijeme rezignacija, ljutnje, praznine, trpljenja teško oprostivog grijeha razlaza. Suze lijevati nije vrijedilo. Moralo se uzeti život u svoje ruke i u srce. Slikanje, modeliranje, borba za preživljavanje i školovanje kćeri zaokupljaju me. Ljubav prema kćerima i njihova neupitna dobrota i ljubav, humanitarni rad za osobe i s osobama s posebnim potrebama, dobrohotnost prijatelja umjetnika donekle nadomještaju izgubljeno. Tako prolažahu godine sve do ove moje 48. I sada, kada mi je život dobio svoj smjer i smisao, kada sam se uspjela izdići na »vrh zelenoga brijega« i polagano srce usmjeravati u prekrasnu mladost mojih kćeri, u život i u svijet pun veličanstvene stvorenosti, u istinska prijateljstva nekoliko dragih i dobrih osoba, zamršiše se svi konci kao na lutkarskoj pozornici. Predstavi naprasno dolazi kraj. Sada s vrha svoga »zelenoga brijega« upirem pogled u neizrecivu daljinu kao preko velikog oceana na čiju »drugu obalu« moram prijeći. Preploviti ga ne mogu sama. Potonut ću. »A zalud je uzdati se u čovjeka, uzdati se u mogućnike«, govori psalmist. Bog je moja nada. On je jedini kormilar moje sićušne krhke lađe kojom trebam zaploviti. Uronit ću u njegovu snagu kupelji u sakramentu krštenja i bolesničkog pomazanja. Popudbina će biti hrana i snaga za prelazak na tu drugu obalu, obalu vječnosti. Ipak, taj mi nepoznati Bog, Bog ljubavi, koji ne pamti zlo, koji prašta i na srce naslanja, koji svojim ranama naše rane iscjeljuje, kako veli prorok Izaija (Iz 53, 5-6), da, baš taj Bog šalje mi svoje pomoćnike, omiljene mi anđele nebeske u moje snove.

Mobitel na noćnom ormariću oglašava se porukom. Onemoćalom rukom bolesnica ga uspijeva polagano prinijeti k sebi. Otvara poruku i s malim ushitom govori:

Moja tri djela, tri slike su na zaslону: *Bogorodica s djetetom, Raspeti Krist i Pjesma anđela uz harfu i trublje*. Simbolika je to životnoga puta: rađanje, smrt i nebo. Evo i pisane poruke: »Tvoja je žrtva golema, tvoja bol rastanka neopisiva, ali jedino oni su sada tvoji tješitelji, pomoćnici, iscjelitelji. Ova

tvoja žrtva na tvom križu pridružuje se Isusovoj žrtvi koja vodi k oslobođenju i uskrsnuću dok tvoji prekrasni anđeli sviraju i pjevaju hvalopoj nebeskomu gradu. Oni bdiju nad tobom i umilnim pjevom vode te u miran san jer ... 'Anđelima je svojim zapovjedio da te čuvaju na svim putima tvojim.' (Ps. 91, 11) Laku noć, mila moja! Volim te zauvijek i pratim molitvom!«

Zagledana u ove slike, bolesnica sklopi oči, spusti mobitel na postelju i tiho prozbori:

Hvala! Nemam snage odgovoriti. O, Isuse i Marijo, anđeli moji, pomozite! Svih ovih dana i noći snovi su mi tako lijepi i ne mogu ih riječima opisati. Ispunjeni su mi čudesnim mirom, neobjašnjivom mističnom ljepotom. Oni nedovršeni anđeli s platna u mislima mojim dolijeću stalno k meni. Iako me snaga već potpuno napustila, ipak se dovršava moja posljednja slikarska čarolija. Ležeći u postelji, usporenim potezima olovke i bojica na deset praznih listova papira crtah im obličja stavljajući i sebe pod njihova okrilja. Ocean je iza nas. Deset anđela izduženih tijela, raširenih krila i s lebdećim aureolama polagano prelijeću moj ocean života vukući dugim konopcima moju lađu u luku spasa. Primih pomazanje svetoga Krsta, primih Hostiju – Tijelo Kristovo i nastade tajanstveni blaženi mir, prosvjetljenje i milina u mojoj duši. Zahvalna srca za Božji dar, pobožno sklopljenih ruku, potpuno uronjena usvoju nutrinu vidjeh čudesni sjaj i osjetih predokus nebeskoga. U moj posljednji sat dana mi je milost spoznati veličajnost Božje prisutnosti. I doista... doista to bijaše moja Gora preobraženja, moja Sveta gora, razlivena mi u duši u prekrasnim bojama akvarela, kakve nikada nisam vlastitim umijećem uspjela naslikati! Uz upaljenu svjetiljku s uljem spremnosti i predanja, to je moja putovnica potvrđena za nebo, za moju vječnu duhovnu dimenziju, kada mi bude otkucavala zadnja ura. A evo, već slušam, sve je tiši njezin otkucaj! Sve je tiši... sve tiši... sve tiši... i tiši...

Ponovo se čuje posve tiho instrumentalna skladba Milost (Amazing Grace).

Svršetak: U siječanjsko subotnje poslijepodne bolesnica se kratko pridigla s postelje i pala u majčino naručje. Mati zavapi Božjem Milosrđu stavljajući joj znak križa, a ona preobražena u taj trenutak bez riječi ispusti duh. Deset njezinih anđela preuzeli su joj dušu i ponijeli pred lice Svevišnjega, u riznicu Božanske ljubavi gdje kraljuju vječni mir i neizreciva svjetlost.

Blaženstvo vekivečno

Soldat Šandor, lamentira o duhovima, vragovima, paklu, smrti i ratu, o vremenskom ništavilu i besmislu rata o gubitku iluzija, ali i o traženju rješenja i puta kojim treba ići u postizanju blaženstva vekivečnoga.

Od strane Božje jesem i po prepušćenju božanskom ovakov jesem ti se zkazal, da i vu meni nevolnom vzemeš peldu pokore. Ja mertev jesem ako prem ti se vidi da ja telo imam. Bil sem soldat vu ono vreme kada je Rikardus Anglikanski kralj vojuval suprot Filipu Franzuskomu kralju, vu kojem boju ja nesrečni vnoge i nekrive jesem vumoril, nikakvomu stališu nesem prostil, nečisto jesem živel, vnoge divojke ozkrnul, zakonske i nezakonske nesramno vužival, vnoga lucka po krivice vzal. Ja veliku i nezgovornu muku terpim, samo to me veseli da ja, koji sem vekivečne pekla muke vreden bil, vendar po sudnjem dnevnu oveh muk oslobodim se i vekoma blaženstva nebeskoga vžival budem. Ja se nemam nameru odreči kraljevstva, je točno je, plival sam vu preobilju cvetja i mirisa, imel sem se kaj sem štel, ar tak gusto vu pekel opadaju duše tere si meru neznaju, kak vu najvekše zime najgusteši sneg padati more, zate ti velim, Bog je na strane lukaveh disciplineraneh i uspešneh – rad je Bog, rad je junak, rad je izgradnja, nužnost da se sredstva pribaviju. Kaj mi hasni mladost kad me lada žalost? Se je vu nami, i nemir, i sreča, i bol, se je put vu raj, naveštanje raja dok se ne upitaš o svoje prošlosti. Ali vnogi angeli nakanili jesu da se hote izvisiti ter previsokomu Bogu spodobni biti. Zato takvi, ki su tak gizdavo pomislili, jesu taki odurni vrage postali i od lica Božjega za naveke otpravljeni, ter su v peklju, a neki se ovde po svetu klate. Ali vendar svoju tugu, muku i pekel sigdar, gde su goder, sobum nose. Vsaki duh, budi zli ili dober, kada se iskaže, tak človeka prestraši. Ali se more poznati tak da dober angel vsigdar prvo nego odstupi, človeka obdaruje, opsegura i rezveseli, a zel angel zburkanoga ostavi.

Je vnogo milionov vragov na svetu i tak su odurni ar su od božjega lica za navek otpravljeni, ter su neki v peklju, a neki se ovde po svetu klate. Ali

vendar svojo tugu, muku i pekel sigdar gde su goder sobom nose. Neki vele da kad bi vsaki vrag imel telo samo kuliko jeden komar, tak mi ne bi mogli sunca videti pred vragmi. Vu pekle oni neizgovorne muke trpiju i grešnike vsakim načinom muče, a drugi ovde dan i noč ophađaju iščuči da bi koga na greh napeljali i vu muke peklenske dopeljali. Je se treba vragov bojati kakti strašneh neprijateljov ar je vrag na lancu kakti pes privezan, ki ne more vgristi nego onoga ki se po grehu sam hotonce k njemu približava. Vrag more sam po sebe ali po coprnicah po zraku človeka ali drugu stvar akoprem tešku, za čas dalko prenesti, iz zraka ogenj, godinu i tuču hitati, zrak otrovati, človeka zaslepiti i na zla poželenja vužgati, od dobra zadržati i vnogo neprilike včiniti, ne more vendar na greh primorati niti na duše škoditi akoprem vse telo rastrga.

Vrag se more človeku očivesto iskazati, ne samo vu strašne ter odurne prilike neme stvari ali človeka, nego takajše vu prilike dobrega i lepoga angela, ter človeku naprvo donašati stvari koje se vide poštene i dobre, da ga vkani. Dober angel medtem toga vsigdar prvo neg odstupi človeka obraduje, opsegura i razveseli, a zel angel zburkanoga ostavi. Jezuš Bog moj, mene je te vrag govoril jezikom drugač neznanem i nazveščal mi je nekoja nehasnovita dela i nepoštena, ali škodljiva. Vidiš i ja sem govoril jezikom drugač neznanem i pravo odgovarjal na pitanja i povedal stvari drugač neznanem, to brez vražje pomoči nebi mogel činiti. Akoprem vrag vnogo zla more zrukovati zmešajuč telovna čutenja, ne mora vendar volju tak primorati da bi se takov ne mogel greha čuvati. I da bi zavsem moral, tak nebi grešil, ar prez volje greha ni.

Mene su poznati duhi kaj po noči ideju ljude plašiti i dobri i zli duhi želiju si steći prijatele. Jauk je totem vu položaju zalaska pod zemlju, jauki govori ob smrti tera je kčer rojena z braka majskoga kralja i kraljice, tak da duše umrlih očito ne težiju povratku na ovu zemlju. Ove je moj obed i moja večerja. Ječ sada z menum kače i krastave žabe, za pitvinu pako budeš imal žveplo, smolu i ogenj. Vse tvoje čine premišlavaj i naj se bojati, te su same maske – saki pokojnik tanca z masku, joj, mene joj... Nebeski raj iščem. Muči, noč je, vmreti moraš, spravi se, idemo, kakvo življenje – takva smrt, i za zimu i za noč treb se je pripraviti.

Gda sem na smert obtežal, nesem se hotel spovedati niti požalovati, niti druge svete sakramente prieti, ovak jesem vu zadnje vure zanemel i nut unda zverhu vszega ufanja milošča Božja je me obztrla da sem se pravično za vse grehe svoje iz same ljubavi Božje požaloval i ako prem nesem mogel govoriti, vendar žuhko plačuč, s zuzami jesem obraz moj polejal i

vu takvom požalovanju moj žitek jesem dokončal i vumerl. Onda po pravičnem sudu božanskom jesem dan dvem najhujšem vragom da me ovak z kopljem železnem do sudnjega dneva neprestance muče i prebadaju. Gdoj bi mene zvratilkoj sem tulike grehe, tulika zla i tulike malovrednosti prez kraja i konca vučinil? Teško je muku gledeti, jošče je teže trpeti. Pravedni sudec ov malovrednjak od mladosti poželjenja telovna i nasladnosti njegove nasledujuč vsega dobra sveckoga obilno je vžival listor telu, gerlu, želucu svojemu služil vu goščenju, pianščine, noriah igrach i cifrasteh opravah. Dobri otec ti zapoveda da z dobremi deli cenu grehov svojih moraš naplatiti, ali vekomaj vu pekel pojti.

Oh, ja nevolen gda premislim kak bude serditoga suca obraz gledeti, kak ti budu grehi moji ober glave žmečali, kak me bude strašil otprt pod menum pekel, ar, dragi Gospon, gdoj more vujti vsem mrežam po vsem svetu i po vsem zraku postavljene vu tere vrage duše loviju? Ali znam da same i jedino poniznost more vujti i ognuti se vseh mrež vražjih, a gda ljudi izidu van iz oneh jam, i budu hodili omamni od svežega zraka od straha kak da su obnoreli, niti jeden k drugomu niti ne govoril. Znam ja lare kaj figureraju kak skeleti, kak vampiri, teri mučiju i žive i mrtve, tancaju lari tanca i genije tancaju i larve vuz muzičku pratnju flaut. Jedanesti pako dan otperti se hote vsi grobi od ishoda do zahoda i gore stanu se vse mertvečke kosti gole prez mesa i budu stale zverhu grobov svojeh, ali onda bude vnogo plača, vnogo straha gda se grešnik zdigne z praha. Grešnik je on teri je zgubil se svoje prirodnosti pak mu se nedela povečavaju. Gledaj larve kak vu obliku kostura odhajaju na bogati stol, gde tancaju vuz pesmu ob smrti, ti tolvaji mnoga zla činili jesu. O, moli za njih jer ne znaju kakve peklenske muke ih čakaju.

Za pet ran Božjih, pak pogleč, pak te je naš gospodin kaj se vu gorah alpinskih bil zgubil, a zdaj se tu povrača živ i zdrav, a gleč vuz njega onoga lepe spodobе gospodina vsega ranjenoga, pače i vu njegovih bokeh z obadveh krajov koplje zabodeno je stalo i okolu njega skakuč dva lovna pesa lajeju, ali kada su svojega gospodina zapazili, taki su zamuknuli i mirovni postali. Zdaj živi ovde pod drugim imenom, mladič je kreposan, ljubezan i dobra srca, ali su ga protiv oca nagovorili knezi. Pripetilo se je da jeden put kada je on hotel z drugemi tolvaji stanovati grad razbiti, da je on na smert ranjen, zato pajdaši jesu ga odnesli daleko vu jedno selo, kade su platili od njega za buduću prilagodbu, oni pri kojeh je ležal, videči da je tak ranjen, da živ ostati nemore, skrbeli su se da bi mu na duže pomogli, zato jesu ga marljivo nagovarjali da bi po svetoj spovedi dušu svoju zvratil.

Ja znam da Bog bu mi več pomogel jednom kad se zmisli toga dana i teh okolnosti. Prirodno stanje ljudi je rat jednoga protiv drugoga, tobož junaki nemaju drugeh kvaliteta neg da se boriju jedni protiv drugeh i niš neznaju ob Bogu, ološ ih slama na razinu novca, prešel sam sa ta ratišta i ne vidim vu tom nikakve svrhe. Navek se ratuje, tobož, za više svetske cilje, za čast, za slavu, žrtvuju se i hrabrost i žrtve. Ar mene je to preveč krvi i prašine za tak male cilje. Pobogu, zakaj se nisu zadovoljili ze sjajem pola sveta, neg su došli da meni otmeju moje kraljevstvo? Radi nepravednih želja teh ljudi Bog je kaznil nje i tebe, a sad bi i ja trebal odgovarjati ja se moram boriti ako nečem da naša deca budu njihovi robovi. Moja je jedina želja da budem vladar nad zadovoljnim i bogatim podložniki, ovde vlada pravo jakšega i saki misli samo na svoju korist, a ja sam od Boga poslan da se osvetim ljudima za njihove grehe, a da pravici opet pribavim vlast pa makar i na najužasniji način. Ar k čemu vodi ovakev život, hrliti same naprej od juriša do juriša, dalko se čuje jauk i naricanje nesrečnika. Najmilostiviji gospodine, vi mate tako lepo carstvo, vi imate se kaj čoveka more usrečiti. Tako vam boga, zakaj srljate opet u nove bojeve? Nevoljniki nastaniše se ove kraje, oni glediju samo svoju korist.

Prema Lukreciju rat je priroda lišena Boga. Rat *omnium contra omnes*. Ali je narod spoznal da je tašta i isprazna sreča tera se vu ratu zadobije i da je saki rat, osim onoga teri se vodi za neodvisnost domovine, čista propast. Sad je opala naša zvezda, nu naskoro bu i vaša, i dobro pamтите da ja nisam pružil ruke na vaš imutak, nego na moje kraljevstvo tero ste vi ugrabili. Ja nisam same naslednik svojih pretkov, ja im trebam biti jednak i vu jakosti, ratovalo se vu to vreme od juga do severa. Ak je tomu tak, onda ja pozivljem na sveti boj se svoje narode. Se se rešavle z borbom, biti bolši od drugoga, jedini je zakon, da od poraženoga postaje pobednik, od neprijatela prijatelj. Saki napredek je veština da se ljudi popljačkaju i zemlja i priroda da se popljačka, a narod sretniji more biti ake svoje duševne moči unaprijedi i koplje zameni perom. Ar pravda mora pobediti makar si vrazi protiv nje stali.

Povest je same pripovest o ljudskih neverstev. Još i zdaj gledim po-gažena trupla, i krv, i znoj, i kosti strgane pod kopitami bojneh konjov. Glečte, pojavil se glasnik, jezdi kak vihor, z vrhunca gledi, dugi plašč vije kak oblak za njim. Njegvi borci črez tamne kute vlečeči se dižeju okrvavljene vjeđe, grčiju ruke, a žile im brekneju kak crne guje grozovite. Se se tajne otkriju, saka misel, želja, sanja, tlapnja. Človek se odvaja od samoga sebe, od prirode, Boga, cara i totema, ar vnogi su se kruto vkanili i ke-sno žalovali, zgrešili jesu jer ih kletva prati od iskona, dalka črna kletva z

tmurnim žigem navrh čela. Vrnete se, kam srljate? Ja se borim z mačem i nisam navikal bežanju.

Ah, Bože, smiluj se jur je smrti vreme, listor dušu moju v tvoju milost primi. Kak se čutiš, o duša, kaj si zebala tri dni vu purgatorijumu raiši biti neg jeno leto na svetu beteg trpeti? Ah, Bože, troši se i kruni moj žitek z himbami i čalarnostima. Gospodin Bog sam nas takve je stvoril da smo krhki, gingavi i nikaj sami od svoje moći ne moremo. Oh, jesem preplakal stoputsvoj smrtni žitek, je ar zdaj je svem svetu jako preželeni dan, je to nas pasočrlenjaki z praznom slamu nadaruju. No al zdaj je doba gda se poniže-ni budu uzvisili? Ove podneblje ni one naše, kam sme to vu zemlju opali. Zgleda da same junaki su mrtveci. Kakva je razlika izmed duše prokletoga človeka, duše junaka i duše paluga anđela? Nikava, sa tri buju završili vu carstvu tere zgleda kak raj, a za prav odgovarja peklju. Ar gda sam ja postal duh? Togu su mi hitili prek glave pokrivač neveste pokojnika, a kača mi veli: «Sad buš postal kral ti, teri si štelpostati bog pod zemlju.» Ja priznajem da je velka nepravda nanešena vama, nu to ni bila moja volja. Zar nije to sramota da se kukavica koči na prijestolju, a hrabri vojvode da stoje pred njim kak robovi?

Za me je rat zvršil gda sme se vračali z boja pri Breutenfeldu. Mi sme Murakozi, vojniki z Međimurja, z vojske Zrinskoga, viš da nosime ovakve črne čižme, a ne kak Turki žute. Glejte kako mimo ide regiment soldatov, čuj kak tugaljive popevaju. Bil sam tam, vu tem polju, bile je mokre, gnjile, plesnive, nadvila se gusta tama i masna megla tera je dišala po gline. Šume i polja navek dišiju nestalim životima. Mi Horvati se pri Leipzigu nisme pouzdavali vu providnost, već vu svoje arkebuze i hitre konje. Pri Magdeburgu se vojna sreča obrnula proti Tiliju. Tak sme vidli mnoge ubijene i rajnene, prognane i razorene grade i zežgana sela, se je bila same neizmerna patnja. Ar sme mi Hrvati spasili vse pri opsade kalvinskoga grada Heidelberga, teri je bil vlasništvo markgrofa Badenskog. Rat je same menje ili više dober ili loš posel za vojnike, a mi Hrvati imamo vu ratu tu mitsku lukavost. Kud god sme išli, širil se dim i palež kužne bolesti i trulež, a mi slavimo kličemo razuzdano. Pri nas vu pešadije glavne meste zauzimaju mušketiri oboružani z musketu, za njimim idu pikeniri oboružani z *lands-knechtspieszem* i z mačem. Čuj kak popevleju: »Es zogen drei Regimenter wohl über den Rhein. Ein Regiment zu Fuß, ein Regiment zu Pferd und ein Regiment Dragoner.« Ideju z boja i popevleju, a za njimi idu i žene i deca, ranarnik i njegov pomočnik, ali vu vernost Hrvatov nigdo ni mogel sumnjati. Mi vudrimo složno i snažno tam gde je najopasneše. A dragoneri su pravi borci, navek su bili uspešni i kak pešaki i kak kojnaniki. Gda

vidite pešadiju na kojnu kaj nemaju oklope, nek same velike kožnate rukavice i pusteni škrlak, te su dragonjeri. Med značajnim delom odeće hrvatskih konjanika je marama teru z čvorem vežeju oko vrata. Kesneše je taj rubec vu Parizu postal popularni modni ukras denes poznat kak kravata, teroj je ime nastale od imena za Hrvate.

Nijemci su glomazni, teški i spori konjaniki, Mađari su nepouzđani i prevrtljivi, Poljaci se brže rasipaju u potrazi za plijenom, Moldavci ne žele iti dalko od svojih domova, Vlasi se prodaju za malo novca, ali Hrvati udaraju snažno u skupinama i to uvek tam gde je to najpotrbneše, ne popuštaju gotovo nikad. Te naše črljene kabanice i ogrtači, dalke se vide njihove jarke boje na dolamami, hlača, surki, prsluka i pojasevima. Pri nas prevladava črljena, smeđa i plava boja, a lasi vežeme z vrpcami na zatiljku dok ih ispred vuha pleteme vu pletenice. Nakičeni sme najmenje z dva, a neki i z pet pištolja. Pojas nam je ukrašen na svile ili suknu srebrom, zlatom ili kožom i imame zlatne i srebrne pločice na prsima. Gde ste zdaj, moji junaki, kaj med kukavicami oko mene nema ni jednoga teri bi me zbavil po pravde i po zakonu, morem li živeti i govoriti? Ne zapovede da me kaznju, zapovede da prozborim reč. Kunem se i uveravam vas z živim Bogom da nisem digel ruku na vas kaj sam lakom za vlašću, neg zato kaj ljubim pravdu. Ovi su ljudi preveč divlji da bi se odrekli boja i preveč razbojnički respoloženi da bi se kanili otimanja. Saki narod ima svoju volju i svoje svetinje, i najplemeniteša osnova nije nikaj ak se ne slaže z voljom naroda. Al ja ne bi štel biti rob vlastelina brez vlastelinstva, kneza brez kneževine. Same se smirenošču more pobediti i najjakši neprijatelj – strela ne pogaja navek onoga teromu je namenjena, vuk ne zakolje navek onu ovcu za terom je bežal, a gdekad besnog vepa zastanavi mali pesek.

Hodeč po svetu, videl jesem ruševine mnogeh slavneh gradov kaj su ih negda pesme slavile i opevavale. Reči same da nebuš delal greha več, pak buš oprošten i tugoval budeš z drugemi poštenjaki. Ne znam kaj vi imate od toga kaj vlast dajete betežnem krunami. Mnoga kraljevstva su več nastajala i nestajala. Zakaj ste vi jedini brez čuvstva i brez suza i zakaj stojite baš tu kad su se, kaj ste imali braniti, rat i vatra uništili. A gda megla gusta z hladnem vetrom nagrne, onda i divlja zver išče topli brlog, vu oveh tamnicam človek do človeka, a se ih muči glad i žeja vručina, sikakav smrad i smrad lešina tere več dvajst dane ležiju tu. Je, Bog moj, kaj ne vidite kak ih hičeju vu ove podzemne rupe pune zmija i žab, a oni se s pogrdami k njim glasiju. Mi duše same nuter vu zemlji nahajame raj, nutre su nam pak z remenom stiskali glave dok nam se nisu respukle, a onda su nas pak devali vu škrinje

tere su za nas prevuske prekratke i preplitke bile, a k tomu su pune oštrog kamenja, a onda su nas tak dugo gnjeli dok se kosti nisu zmeknule i izčašile. Dragi pajdaš, i nad zemlju ti je se tak jake varljive! Ljuta bu te groznica raztavila z dušom i lepim osnovama, radi krađe, ubojstva, uvrede veličanstva. Evo vam vu ruke dajem mač svoj i život svoj. Nisam te ja otiral ni pre-di iz mržnje, neg iz pravednosti i stoga se i sad moram držati svojega suda. Gda duša človeka z tela vunka zide, ništar nezna v kakovo mesto ona pride, lari su istovetni z marima dušami mrtveh, je i to je istina.

Ja jesem mirotvorec, bile bu dobre ak si i ti. Ja se Bogu obečavam, a ljudem govorim: »Mene se javil Bog iscelitelj teri leči betežne.« Gda je Jon postal duh, mene je slekel kožu z glave i prekalil telo z ognjem. Vu svoje bašče sadil je cveče mesto v lonce cvetne vu lubanje svojih protivnikov, a na lubanje im je metal cedulje na terima su bila napisana imena njihova, a telesa im je spremlal vu posebne kovčežiče. Zaista je to doba znalo zmisliti bede za svoje ljude. Oh, ti telo pregrešno, kaj si se umrtvilo od večera pak do svita blaga sam ostavil gde su zdaj moje palače široko zidane, gde su turni z mramora zrezani. Ne bojim se, na kraju puta čeka me oslobođenje jer poken dob je gospon Bog tak jako milostiven da je tulikomu hudodelniku milošču dal i meni neče zakratiti akoprem z vnogemi i velikemi jesem obtržen grehi. Hodite videti ove prelepe šerege nebeske, sada ovde pri meni buduče, ar kaj goder je od vraga, ono rado po vragu ide. Gda sem bil vu vodu hičen, opčutil jesem smrtne stiske. Milošča Božja na tuliko me je obstrla, da sem Boga i najljubljenesu dobrotu njegovu zbanuval z mojom okornošču, serditošču i drugemi prešeztneimi odurnemi grehi. Ar sejeno bude Marija on lepi veliki venec rož na glavu mi postavila, a angeli mi z onemi devicami velike nasladnosti popevke budu popevali.

Kada sem ja mali bil, imel sem otca kruto mirovnoga, tihoga vu telu, pako jako gingvoga i betežljivoga, največ pak vremena vu betegu na postelje ležeč potrošil je. Mati moja pak suprotivne zakonom bila je nepobožna, nemirna, svadljiva. Dneve svoje vu goščenu i vu pijanščine z lotri trošila, ar nigdar na telu svojemu betega ni čutila. Zato zdaj moj otec odišel vu ono prelepo paradizonsko polje i tam vu one vse mogučne lepote i nasladnosti živi, a mater moja vu one guruče peči do grla vu ognju vu goruče smole vtopljena je. Od zdaj vsigdar polag mogućnosti moje tersil se budem nasledovati življenje otcza svojega.

Muke peklenske ne more pero ispisati, niti jezik izreči, niti razum preseči; nego kaj goder muke oko je videlo, to vse je teja, kaj goder vuho je čulo, to je igra, kaj goder je razum presegel, to je nikaj, kaj goder su krvo-

loki uprot mučenikom muke zmislili, to su rožice gledeč na muke peklen-ske. O, Bože dragi! Te je znak da vidim kak bum zgledal gda buju odnesli moje telo trunjivo, kaj krotek, ponizen, tih, čeden, milostiven nigdar nis bil. Prejdu dnevi, meseci, leta i milioni let, a mi ovde tužni ostanemo, da-pače kakti znovič trpeti počnemo, a nigdar niti polovice, niti desete stra-ni muk ne dočekamo. O, kak si duga, vekivečnost! Ki bi te na misli imal, kak bi sveto živel. Ljubil sam pravicu i mrzil nepravdu i stoga vumirem sad ovak daleko od domavu progonstvu.

Sam sobom premisli kam su poglavnici krali i cesari ino mudri ljudi koji su na svetu blagom i razumom, s poštenjem i z diku lepo precvitali, tam su prez blaga morali vsi pojti, ni jednuga ta smrt ne htela vun zeti. Zle treba izvrgnuti javnomu ruglu, glejte na primjer ovu plemenitu gos-podu koja rado nose zlato, biser na šeširu i trate naše peneze i govoriju: »Jedimo i pijmo danas jer sutra već možda nebumo bili živi!« Bežite, bežite, grešne duše, naj mi, majka, jalna biti ako hočeš z pekla ziti, saka duša raja želi, kak i tvoja meni veli.

Oh, kak iztinsko Sveto pismo govori da tuliko veselje, tuliku radost i slast vu dike nebeske budemo imali da jezero let bude nam se videlo kak-ti jeden včerašnji dan kaj je prešel. Kakav žitek – takva smrt, kakva smrt – takev sud. Sud svetski izhaja iz suda Božjega. Hote o blažene dušice sad moje muke, vrednost moje krvi, plača mojega terpljenja i kaj ti vredi vse to? Blago tak brzo odhaja kak sunce izhaja i sunce ishaja i mesec zahaja. Kaj ti hasno blago, srebro, ino zlato ako dušu svoju ti pogubiš zato? Taj-na je da se od opstanka požnje najvekša plodnost. Najveći užitek zove se opasne živeti. Gradite svoje grade na Vezuvima, pošiljajte svoje brode vu neistražena mora, živite vu ratu ze z vama jednakima i ze samima sobom, to je zakon življenja. Mi moramo misliti kak bi svoje delo mogli proti sa-koj zlobi i nemarnosti postaviti, mi pak hočemo z našu kulturu kraljevstvo nebesko zadobiti i dušno zveličenje poiskati, ako želi človek srečen biti, treba iskati nauk od povoja do groba. Mi nesme pijanci, lakomci, gizdavci koji dan i noč drugo ne delaju i ne misle niti se za drugo ne skrbe, nego kak bi mogli svojemu grlu i želucu vugoditi izebranemi vini i jestvinami. Ponavlje za menu: »Same oni ki su z nami spremni se po dobru pariti, ti i takovi mogu se za krščenike deržati i imenuvati.« Ja bum tu ostal dok još morem, a otkril ti bum svoju tajnu: z plačem si se rodil, z plačem si otko-žen, z plačem svet ostavi i vgrob se postavi. Spomeni se vezda, o krščeni človek, kak brzo dohaja tvoga žitka konec. Vu ruke se dajem Gospodinu da od mene vazme vsu tugu ovu.

Susret sa svjetlom

Kada sam na obični petak (ne korizmeni) 2010. godine, po poslušnosti dubokom unutarnjem poticaju, odlučila postiti na čaši vode, nisam slutila da će plod cjelodnevnog posta biti pisano svjedočanstvo o najmilosnijem događaju u životu, susretu sa svjetlom (1988.), usmeno posvjedočenom Luki Depolu (1996.) koji je, u rubrici *Braća naša zaboravljena* (u Glasu Koncila) u četiri nastavka objavio priču *Magdalenina uskrсна pjesma!* Kad sam na fotografiji otkrila da na majici moga sina piše »Follow me« (Slijedi me), a ruka kojom pokazujem na srce je u svjetlu, fascinantna znak zbunio je um, ali ne srce... Proživljavajući svoj »Damask«, nisam registrirala bljesak fotoaparata jer sam svjedočila nevidljivom svjetlu što se kao nečujna eksplozija prosulo iz moga srca i učinilo me slijepom za vidljivu svjetlost! Kao Savla kojeg je na putu za Damask »obasjala svjetlost s neba« i »otvorenim očima nije vidio ništa«! Išao je da pripadnike Puta sveže i utamniči, a sreo Onoga koji mu je otkrio svoje ime: »Ja sam Isus... pokazat ću mu koliko mu treba pretrpjeti za moje ime.« (Dj 9, 3-4) Zato mi je Pavao duhovno blizak. Događaji koji su prethodili ovom susretu bili su prava »pedagogija neba«...

Prva godina života moga sina obilježena je zdravstvenim tegobama: prvi tjedan mu je dijagnosticirana upala uha, drugi se liječio antibioticima, treći oporavljao, četvrti sve iznova... Zabrinuta što guta tolike antibiotike, sugerirala sam pedijatrici da ga uputi na pretragu krvi. No ona je bila uporna u procjeni da nema smisla jer su mu ručice punašne. Noćima sam ga nosala, oblozima skidala temperaturu. I jednom se tako, iznadvršši toplomjer, umalo srušila: živa je ispunila cjevčicu. Drhteći od straha za njegov život, molila sam Boga da ne izgubim prisebnost. Kako tada nisam imala telefon, a bilo je jedan iza ponoći, pozvonila sam susjedi na vrata. Ne znam kojim sam riječima rekla da trebam liječničku intervenciju, ali znam da sam na trenutke mucala. I ukočila se kad me dežurni liječnik upozorio da je sljedećih pet minuta život djeteta u mojim rukama: trebalo ga je staviti u kadu s mlačnom vodom, zamotati u deku i dovesti na hitnu. Ali

i paziti na vrijeme jer ako ide u bolnicu, zbog mogućnosti temperaturnog šoka tijekom puta, postoji rizik oštećenja mozga. Srce mi je stalo. Očekujući da će susjeda ponuditi prijevoz, sledila sam se kad sam čula ključ u bravi. Ta je bešćutnost samo pojačala osjećaj moje bespomoćnosti. Dok sam u kupaonicu nosila dijete, čije je tijelo gorjelo, koljena su mi klecala. I šaptala sam: »Isuse, spasi ga!« Zamotavši ga u tri deke, izašla sam u noć. A bilo je vrijeme iza Svih svetih...

Kroz maglu sam vidjela samo oblak svoga daha nad smotuljkom kojeg sam nosila. I grunule su suze padajući po njemu. Posrćući prećacem kroz neosvijetljeno dvorište, osjećala sam se sama na svijetu. No, ta me ostavljenost učinila borbenom i bržom od vremena s kojim sam se utrkiivala! Odlučno sam zakoračila u mrak, kao da probijam vremensku barijeru. Nosilo me nešto jače od svega što me te noći pritislo k zemlji! Djetetu su dali injekciju za sniženje temperature. Dok su čekali reakciju, netko je primijetio da sam došla bosih nogu. Zaboravila sam na sve zbog djeteta kojeg mi je Bog darovao na Bogojavljenje... Reakcija je bila dobra i nije trebalo u bolnicu. Nisam slutila što me čeka.

Ujutro sam otišla u laboratorij na vađenje krvi. No, kad se na vratima stana pojavila medicinska sestra, s nalazima po koje sam trebala doći na kraju radnog vremena, kroz glavu mi je sijevnulo: leukemija! Vidjevši moju reakciju, viknula je da nije krv, nego urin, ali dijete treba odmah na pregled u bolnicu. Prvim autobusom otišla sam u Varaždin. Nakon pregleda na pedijatriji, liječnik je dijete predao sestri s objašnjenjem da ostaje u bolnici, da dođem sutra. Uputnica je bila za hospitalizaciju! To me srušilo. Noseći vrećicu s robicom, osjećala sam se izgubljenom. Praznina koja me dočekala u stanu progutala me u trenu, kao što su u bezdanu boli nestale sve suze. Probdjevši noć, dočekala sam vrijeme polaska autobusa za Varaždin, ne sluteći što će se dogoditi na putu... za »Damask«.

Stojeći na peronu, srcem već na mjestu gdje mi je bilo blago, osjetila sam da se nalazim u prostoru koji pripada drugoj dimenziji i okružuje me poput nevidljivog oblaka. U fascinantno kratkom trenutku osjetila sam u predjelu srca nečujnu eksploziju svjetla. I otvorenim očima nisam vidjela ništa! Tek snop zasljepljujuće svjetlosti, usmjeren prema malom djetetu, u naručju žene u praznoj čekaonici. Doslovno me vukla za sobom, sve dok nisam otkrila otajstvenu zbilju. U malom, nepoznatom djetetu otkrilo se oku moga srca Dijete koje je bilo Svjetlo! Stala sam trčati kući, po jedinu plavu dekicu svog desetomjesečnog sinčića kojeg sam dan ranije ostavila u bolnici. Uletjevši u stan, zgrabila sam dekicu, čak i bijele vunene ruka-

vice u kojima je izašao iz rodilišta, s ljubavlju kakvu nikada nisam osjetila... za to Dijete! I još brže trčala natrag. Da ga ne izgubim! Stigavši u trenutku kada su se zatvarala vrata, uletjela sam u autobus, otišla do žene i bez objašnjenja joj rekla: »Zamotajte dijete u ovu dekicu!« Poslušala me, bez riječi. Osjećala sam da je to Dijete u njezinom djetetu zagrljeno dekomom mog djeteta, kojeg sam... posve zaboravila! Samo toga još nisam bila svjesna. Srušivši se na prvo slobodno sjedalo, počela sam se razumski preispitivati što mi se u stvari dogodilo: zaprepastio me pogled na ženu u tankom baloneru i dijete u običnoj vestici. Umjesto dekice grijale su ga njezine ruke! Nisam se stigla, ni htjela, pitati o okolnostima što su dovele do te situacije jer mi se trenutak prije toga dogodilo nešto... za moj život presudno! Što sam zapisala na Božić (u godini Velikog jubileja 2000.): »Eksplozija radosti preda mnom se prosu i plima se ljubavi preli preko praga. Ususret mi krenu betlehemska Svjetlo.« Da, to otajstveno svjetlo što se prosulo iz mog srca otvorilo mi je oči srca za duhovnu stvarnost u kojoj mi se u najmanjemu otkrio Isus! I pred došašće tražio odgovor na pitanje: Ima li za njega mjesta? Znala sam, duboko u srcu, iako tada još nisam razumjela – nakon ovog susreta više ništa neće biti isto. Jer ja više nisam bila ista! Jer je sve tek počelo...

Dijete koje je iz hladnog došlo u zagrijani prostor autobusa stalo je grčevito kašljati, kao da se guši. Otkrila sam da ima jedva primjetan otvor za disanje i da mu nosić plavi. Ponovila se ista trka, sada za njegov život. Autobus pun ljudi digla sam na noge: vozaču naredila da stane i zaustavi prvi automobil. Jer dijete neće stići do Varaždina! On je bespogovorno stao na izlazu na glavnu cestu i sve to učinio! Sve se odvijalo kao u ubrzanom filmu. Srušila sam se na sjedalo, a srce mi se propinjalo prema mjestu gdje je dijete. Kad me ošinula misao kako sam dala dekicu nepoznatoj ženi, kao da mom Dadi više ne treba, a ono dijete možda umire u njoj, počela je agonija... Suze su niz ukočeno lice tekle u potocima i natapale mi odjeću. Nisam ih otirala ni primjećivala ljude oko sebe. To dijete nije smjelo umrijeti! Preda mnom je (ili u meni?) bilo Dijete u svjetlu i od mene tražilo vjeru! Jedini način da ga zadržim! To je bilo pitanje života. Moga...

Kad je autobus stao kod bolnice, izletjela sam isto tako kao što sam u njega uletjela. Opet sam trčala, do zgrade pedijatrije. Uletjevši u čekaonicu, bez kucanja sam upala u ordinaciju i zbunjeno liječničko osoblje tražila da kažu samo jedno: da je dijete živo. Potvrdili su i rekli da je na kisičku. Dakle, agonija djeteta koje se borilo za život poklapala se s mojom... zbog Djeteta koje je bilo Život! Srušila sam se na klupu u čekaonici. Suo-

čena s pitanjem liječnika kako sam znala gdje je dijete, stala sam se buditi... Pred očima mi se stvorilo lice mog djeteta... i postala sam svjesna da leži na katu iznad mene! Dakle, ja sam ga zaboravila... Na trenutak sam se postidjela, ali spoznaja da sam zaboravila svoje dijete zbog Djeteta koje sam prepoznala u nepoznatom djetetu, otkrila se kao zalag hoda za Djetetom koje me naučilo hodati. To je bilo ono »Slijedi me!« Začuđeni se liječnik sjetio malog pacijenta preuzetoga preko vikenda, obećao brinuti se za obojicu i zamolilo me da ga pogledam iz prikrajka, da me ne vidi. Bio je u izolaciji, na grijanju. Iako sam pazila, okrenuo se, osjećajući blizinu majke. Sagnula sam se i molila Boga da ne zaplače. I nije. Sigurno je vidio sjenu. Kako je to bilo teško...

Nisam znala što je preda mnom. Uskoro su javili da ima tešku upalu bubrega koja prelazi na drugi, kao posljedicu uzastopnih ekscenstivnih stanja popraćenih visokim temperaturama i pogrešne terapije, otkrili su defekt na bubregu što zahtijeva dodatne pretrage i hospitalizaciju do daljnjega. I rekli da ne dolazim. Tek tada je počelo... Nastupili su dani mučnog čekanja.

U trenutku očaja nemoćno sam lupala o vrata kao da hoću probiti zid koji me odvajao od sina, pitajući: »Bože, zašto?!« I u duhu čula: »Ne tako.« Osvrćući će oko sebe bunila sam se: »A kako, Bože, kako?!« Što sam se više opirala, očaj je postajao dublji. U meni se otvorio bezdan. Samo u nepoznatoj sredini, bez roditelja koji su umrli jedan za drugim, bez posla, bez perspektive i oslonca, emotivno i psihički slomljenoj, prestrašenoj dijagnozom bolesnog djeteta, preostao je samo krik: »Ne uzmi mi njega!« Nisam znala da me Gospodin, koji je ušao u moj život kao malo dijete, pred došašće, baš tu čeka! Da udaram na vrata... njegovu srca! »Kucajte i otvorit će vam se! Jer... tko kuca, otvara mu se.« (Mt 7, 7) Pamtim. Beznadno sam se spustila na koljena, pred sliku milosrdnog Isusa. Borba je trajala satima... To je bila »škola« koja je zauvijek promijenila moj život – škola Ljubavi na križu. Naučila sam slušati, što Bog govori. Neumoljiv za svako protivljenje i strpljiv za najkrhkiji pokušaj prihvaćanja, vodio me kao dijete, korak po korak, do potpunog predanja. I kad sam mu predala svoj život, cijenu za djetetov, on je tražio njegov! Do najmanjeg detalja pamtim tu agoniju, tu katarzu, tu neshvatljivost Božje volje! Razoružana upornošću Božjeg zahtjeva, konačno sam izrekla: »Da! Dajem ti njegov život! Predajem ti život sina jedinca!« Kako je to bilo gorko, poput umiranja, da odluka u srcu postane riječ na usnama, sudbinsko »da!« To je bio *kairos*, trenutak ostvarenja spasenja! Kroz mene je, poput bljeska munje, prošlo

iscjeljujuće svjetlo u kojem se otopila i nestala sva bol, gorčina, strah, očaj, otpor, protivljenje... Bila sam nestvarno prozirna, lagana poput ptičjeg pera koje lebdi. Uistinu, oslobođena! I slobodna. »Ako vas Sin oslobodi, zaista ćete biti slobodni.« (Iv 8, 36)

Otišla sam na grob roditelja, produžila teti vlakom, u kojem mi je pozlilo te sam i ja završila u bolnici! Razdiruća spoznaja (da je sin u jednoj, a ja u drugoj) u trenu je postala najdublje životno otrežnjenje. Udaljenost od sina (najveća do tada) približila me Bogu (najjače do tada)!

U ruci mi se našla knjiga *Susret neba i zemlje*, čiji je naslov osvijetlio događaj na autobusnoj stanici. Vrijeme čekanja u smrtnom strahu za sina postalo je trčanje ususret Božjem Sinu koji me oslobodio smrtna straha za njegov život kojeg sam mu predala – po povratku sam otišla na životnu ispovijed... i javili su mi da dođem po njega jer je naglo ozdravio! Tek kada sam ja ozdravila! I vratila se Bogu. Pamtim trenutak kada su mi ga dali u ruke. U praznoj sobi za boravak stavila sam ga u krilo i upitala: »Dada, tko ti je došao?« I čekala da me prepozna. Kad je protepao: »Maama«, stopili smo se u zagrljaj. Privila sam ga na srce... novo, čisto srce. I on je to osjetio... Ljuljajući ga, prvi put sam mu pjevušila: »O, djetesce moje milo«. Zaspao je u trenu. To je bio moj prvi istinski Božić... Pred njegov prvi Božić!

Tada sam naučila (i nijedan me čovjek tome nikada nije mogao naučiti!) što je Abrahamova vjera... Bog nije od Abrahama tražio sina jedinca da ga uzme, već mu ispitivao srce: je li spreman dati sve što od njega zatraži. Čak život sina jedinca! I zbog spremnosti koju je pokazao vratio mu ga je: »Kad si to učinio i nisi mi uskratio svog jedinca sina, svoj ću blagoslov na te izliti...« (Post 22, 16) I meni je vratio moga, blagoslovljena i zdrava! Mnogo, mnogo kasnije, otkrila sam da je dan kada sam svog bolesnog sinčića morala ostaviti u bolnici bio baš spomendan sv. Martina, milosrdnog biskupa koji je, kaže tradicija, mačem razrezao plašt i dao siromahu da se njime zaogrne! Kao što sam ja, dan poslije, dekićom sina jedinca ogrnula dijete... ne znajući da je moje uzdarje, za susret sa Svjetlom, bio odgovor na pitanje ima li u mom srcu mjesta za Dijete koje je bilo Svjetlo! I zalog čudesnih događaja koji su tek počeli...

Jer se na mojem životu ispunila riječ proročanstva: »Narod koji je u tmimi hodio svjetlost vidje veliku; one što mrklu zemlju obitavahu svjetlost jarka obasja.« (Iz 9, 1) Plava dekica kojom sam ja zaogrнула nevidljivog Boga postala je nevidljivi plašt milosti kojim je on zaogrnuo mene! Moj »Damask«, susret sa Svjetlom, koje me učinilo potpuno slijepom za sve zemaljsko i otvorilo mi oči za nebesku stvarnost spuštenu na zemlju, pred

došašće 1988. godine, nije mogao ostati sakriven. »Ne može se sakriti grad što leži na gori.« (Mt 5, 14) Ni ja nisam mogla sakriti svjetlo koje je zračilo iz preobraženog srca u kojem se rodilo betlehemsko Dijete! Fascinirao me filigranski precizan opis tog događaja (nađen 2010.): »Isusovo rođenje ne može ostati neprimjećeno. Iskra ljubavi začeta i rođena u otvorenom srcu izazvat će veliki prasak Ljubavi. Toplina rasplamtjelog betlehenskog plamena u srcu zračit će i obasjavati druge ljude, učiniti osobu svjedokom... biti veličanstveni navještaj Božje Ljubavi, u susretu s osobom koja je doživjela pravi misterij Božića.« (K. Orlić, *Srce puno ljubavi*)

Postalo mi je jasno zašto je Luka Depolo, slušajući moje svjedočanstvo o susretu sa svjetlom, odlučio fotografski »ovjekovječiti« trenutak kad sam pokazala na srce! Otkrivši na fotografiji da mi je ruka u čudnome svjetlu, pitala sam se: Nije li uhvatio onu eksploziju svjetla što je provalila iz moga srca?! Zašto *Magdalenina uskrсна pjesma*? Svjedočila sam o tri događaja: o Svjetlu koje je došlo na svijet (Iv 1, 9), srušilo me pred »Damaskom« (Dj 9, 3), poslalo me biti vjerovjesnicom uskrsnuća (Iv 20, 17)! Moje rođenje, obraćenje, poslanje! Sve u znaku rođenja moga sina na Bogojavljenje (Sveta tri kralja), kada su se mudraci s istoka poklonili novorođenome Djetetu u betlehenskoj štalici, noseći mu darove. Zato sam sinu, primivši ga te 1988. godine na ruke kao Božji dar, dala ime Darko.

Tišina budnoga tišlera

LIK: Josip

Svijeća gori u stolarskoj radionici. Sjena čovjeka korača držeći dvije daske različitih duljina. Suze se slijevaju niz njegov obraz i padaju na drveno tlo. Osjeća se poraženim.

I.

JOSIP: Kako dalje, Gospodine? Nema meni mira na rodnoj grudi. Što činiš ovom nedostojnom sluzi svojemu, zar nije dovoljan tesarški posao, a sad još sramotu na mene bacaš. Zaručnica mi zatrudnje, ni ne upoznasmo se. Vidim osudu u pogledima sumještana, njihove zjenice sjajnije od lisičjih, i duše tanje od brezinih. Uzalud dubim daske i oblikujem ih raznim alatkama prema nahođenju, ali život svoj ne uspijevam osmisliti kako bih želio. Neka bude volja tvoja, znam, ali pokaži mi, daj znak čovjeku kojega mučiš. Napustit ću Ljubav i njezino Dijete, otići, pobjeći, jer ne znam izdržati silinu tereta navaljenu na tobože jaka, a tako krhka stolarska pleća. Ona je predivna djevojka, nosi tihu, dugokosu samsonovsku snagu, blistajući čistim, iskrenim, rumenim obrazima. Dopadaju mi se i njezini roditelji, stariji ljudi, naviknuti na čekanje, a i sam odavno prijedoh godine poželjne ženidbe, ja, ubogi drvodjelja od zanata, naučen rukama mijesiti kruh svoj svagdašnji, a ti se tako poigravaš mnome. Ah, kada bih znao koliko će trajati ova besana noć besciljne jave, u kojoj Zaručnicu ostavljam drugome, neznanome. Zar sam trebao janjećom krvlju označiti do vratke Elijevih dvora, da ih prepoznaš i zaobiđeš u tu robnome času? Suviše zavoljeh Joakimovu i Aninu kćer da bih ju javno izvrgnuo sramoti. Radije ću pobjeći u pustinju i ponijeti prošlost neželjena usuda. Je li moguće da se srcem prevarih u njoj, čednoj, neiskvarenoj? Zar iz njenih dubokih očiju nije isijavalo svjetlo topline, povjerenja, uzajamnosti? Kako se dogodilo da me ljubomora izjela i donijela bol jaču od svakog osjećaja? Tuga se uvukla u moj dom i ne znam hoću li usnuti ove i sljedećih večeri. Hoću li uopće usnuti? Mogao bih hodati nakraj svijeta, ne shvaćajući razloge zbog kojih

Bog moj upravo na mene neznatnoga uperi prstom. Prekidaš jedan Život prije nego što se i započeo ostvarivati.

Izmorenoga stolara naposljetku shrva umor, a potom u snu začu riječi: »Josipe, sine Davidov, ne boj se uzeti k sebi Mariju, ženu svoju. Što je u njoj začeto, doista je od Duha Svetoga. Rodit će Sina, a ti ćeš mu nadjenuti ime Isus jer će on spasiti narod svoj od grijeha njegovih.«

JOSIP: Jahve izbavljenih praočeva, zar stvarnim bješe san anđelove Istine? Povjerovat ću jer ti vodiš sumnjičavca nepoznatim putem i blagoslivljaš u trenucima kušnji. Samo, pokaži mi stazu lutajućega žića, ne poigravaj se njime kao vjetrovi izraelskim selima prepuštajući ih samoukoj snalažljivosti u kojoj samo hrabri ostaju. Slab sam, i što mi preostaje osim poslušati glas tvojih posrednika? Učinit ću zatraženo, ići protiv sunarodnjaka i poludjeloga kralja koji kao i svaki vlastodržac smatra da zemlja pripada njemu, kao da će ju baštiniti stoljećima, zaboravljajući kratkoću povjetarca, varljivost daha bez uzdaha i psalam o vremenu u kojemu čovjeka više neće pamtiti ni mjesto njegovo. Postoji li mjesto u kojem sjećanje može biti dulje očuvano, otkrij mi Tajnu, svemogući Tvorče svega živoga i neživoga, jer kopnim, venem, ali vjerujem. Da, vjerujem.

II.

JOSIP: Betlehemska je noć iza nas, doputovao je Život u jaslama pohabanoga čovječanstva. Divim se Mariji što je iznijela neljudske uvjete napornoga poroda, čuteći bešćutnost uplašene negostoljubivostijer nitko u ovom gradiću nije pružio utjehu konačišta. Tako si želio, Gospodine, i oprosti što ne pobijedih sve razbacane sumnje, doputovale su s trudnicom i mojom malenkošću u pećinasti kutak, na slamnati ležaj okružen pastirskom logorskom vatrom i obiteljskom pjesmom zajedništva. Razveseliše se magarci više nego ljudi očima novorođenčeta i gotovo ponudiše nepostojeće emocije mjesto umnijih bića.

Koliko patnje prođosmo zbog izbjegavanja popisa stanovništva i nađosmo smisao u špiljastoj otvorenoj štali. Znakovima iščuđavanja ukazaše se bratski znakovi; vođeni sjevernom zvijezdom, došla su trojica mudraca do moje zakonite supruge i razdraganoga prvorođenca. Kako im se samo Marija obradovala, izmorena, sretna, ispunjena, u njezino blijedo lice ulivena je boja neba, i njezin duh poprimi meni neshvatljive nijanse Vječnoga, Konačnoga. Ležeći pod perinom od šiblja, improviziranoga ležaja

pripravljenoga u posljednji trenutak prije poroda, nasitila se materijalna neimaština bogatstvom poklonjenoga. Ali što raditi s mirisima, zlatom i tamjanom? Jer, odoše mudraci istokom kako i dođoše – nezvani, a upućeni, mirni, a uznemireni, uvjereni, a nepovjerljivi.

Ponovno se Josipu u snu javlja isti onaj glas koji mu je navijestio, usmjevajući ga u Marijino okrilje: »Ustani, uzmi dijete i majku njegovu i ostani ondje dok ti ne rekнем jer će Herod tražiti dijete da ga pogubi.«

III.

JOSIP: Bože, ponovno me progone crne misli. Ima li Dobra u slomljenom kraljevskom oknu, shvaća li da nauditi drugima istodobno znači i okrenuti tebe protiv sebe? Nisu li tvoje lekcije egipatskom faraonu bile dovoljne, i čitaju li naši vrhovnici svete knjige ili ih puštaju okrilju zaborava vjerujući da sjećanje ne čuva kolektivna narodna svijest, već isključivo bespomoćni pojedinac? Izbavio si izabrano stado, pomogni sada u nastojanjima da izvučemo neokrznutu glavu, jer krijepi me misao na dječaka, plačljivoga i neugrijanoga u tamnom utočištu od čuvarskih kiša. Staloženost učim od svoje namjerene suputnice, i oprostih joj odavno poniženje trudnoćom jer povjerovah anđeoskim snovima i tvojoj riječi. No što dobih zauzvrat? Bijeg za bijegom, strah za strahom, povezanost uz dijete s kojim proživljavam neizvjesnost sljedećih zora, herodovskih i sotonskih u isti mah, vitlajućih ovozemaljskom pohlepom i lažnim pouzdanjem da ničega prije njih nije ni postojalo. Kao da se vrijeme mjeri ljudskim, a ne Božjim jedinicama, i kao da razum ne uspijeva dokučiti pripravljene ljepote onostrane drugačijosti. Bliži li se prirodnome završetku moja uloga? Pouči me u zabludjelome neznanju, dopusti pojmiti mukotrpnost opstanaka. Dunuli su zapadni vjetrovi u noći nalik onoj kada si moju poniženost razbio jačinom svoje poruke. Učini to isto i večeras, molim te, Gospodaru ove nejake obitelji. Marija neće moći sama s djetetom, bojim se i pomisliti što su razbojnici spremni napraviti samo kako bi ugodili prividnom gospodaru, maski svih iluzija, razbijaču okruglih mijena, dvorskim spletkarošem opsjena koji podcjenjuje kreativni doseg puka, ili je on nedohvatan vladarima u nadmenoj potrebi potčinjenja svih osoba podanicima neostvarivih ideja, koje drugima krađu pravo na radost i nadu. Sklapam ruke, žuljevite, izmorene izradom mekšega mjesta za počinak. Hvala što si godove drveća učinio prilagodljivima znalcu, jer sva mudrost leži u čitanju linija stabala, njihova mladost ili starost otkriva ovom patniku koliko

čovjek može izdržati kada mu se čini da je najdublje pao, da je najslabiji. Tada valja čitati God.

»On ustane, uzme noću dijete i majku njegovu te krene u Egipat. I osta ondje do Herodova skončanja – da se ispuni što Gospodin reče po proroku: Iz Egipta dozvah sina svoga.«

IV.

JOSIP: Gospodaru svijeta, je li istina sve ono što se govori o Rami, o glasu, kuknjavi, plaču i neutješnoj Raheli? Kako da se utješi kada nema onoga što najviše zavolje? Koliko ćemo morati ostati u Egiptu, zar dugo poput praotaca naših, i hoće li oči djeteta vidjeti rodni kraj ili će četiri desetljeća venuti na tuđoj zemlji, još jednom ispočetka? Velik si, Bože, jer si Mariji udahnuo beskrajnu smirenost, nedokučive su i skrivene tjeskobe koje oboje skrivamo u svojim njedrima, ispaštajući od vojničkoga mača nad nedužnom dječicom, miljenicima prerano pozvanima svirati anđeoske harfe.

Ljutit sam pomalo na tebe, priznajem. Jesu li morali patiti najmlađi, poštujući da Ono stvoreno tvojim dahom imaš pravo pozvati k sebi kada ti se prohtije? No što su skrivili neznani i pogubljeni nevini, nisu pravo obuhvatili ni jedan horizont Obećane zemlje, a već su morali otputovati u Kraljevstvo Božje, među vršnjake proročkih vremena i prostora, odbrojanih dana omeđenih mukom i smrću, stradanjem dankom u krvi, osvajanjem tuđih teritorija. Tražiš od nas trajno praštanje zlodjela njihovih, ali zašto ih dopuštaš, Gospodaru?! Oprosti na mojim nutarnjim borbama, udaljenost od domovine prigušila je optimizam i teško bih podnio dane neizvjesnosti bez Marijine podrške. Ona podiže sjaj vedrijega duha, i čini novo egipatsko zarobljeništvo podnošljivijim. No reci mi, Jahve, gdje je bespovratno raskršće preko Crvenoga mora, kada će sustati naši progonitelji i priznati svoje zablude? Ne želim izabranicu srca opterećivati malodušnošću uma, ima dovoljno briga održati sina zdravim, jer ti si odredio Mariju Majku s ove strane postojanja, uljepšavajući posljednje sate počivajućih praroditelja, i naši stari s Krova ljepšega planeta slatko se smiju, ali i gorko brinu, poimajući da životne plodove progonstvo omalovažava, čini ih nebitnima u odnosu prema spašavanju kucajućega, savršeno postavljenoga organizma postojanja. Jao čovjeku koji podcjenjuje izlazak sunca i psuje zalazak žarećega tijela jer ne želi vidjeti prolaznost pune mjere, uljuljan u ispunjenju fizičkih potreba, zanemarujući duhovnu hranu spretnijega čišćenja interijera svojih pokidanih kukavičkih žila kucavica. Zov omilje-

ne ravni bije u venama, a nemam snage odazvati se jer nešto u meni guši i ruši svaku želju još od onoga dana kada sam spoznao da Marija ne nosi naše dijete, toliko željeno usudom i krvlju muškarca. I samo moja žena može vidjeti tupost čovjeka kojega je nadnaravnost pretekla u zemnim ambicijama, a opet, baš Marija tješi strasnu snagu malenoga stolara koji je u jednom trenutku imao sve, u drugom ništa, i tako unedogled, i tako u bezdan. Oprosti što tako grubo govorim jer ne znam bolje i drugačije, žiće mi je iščupano poput hrasta nakon uragana i katkad sanjam ukrcati najdraže i jedino što imam u Noinu barku, no što, kada ionako ništa ne posjedujem, i nikada ništa ni nije bilo moje.

»Nakon Herodova skončanja, gle, anđeo se Gospodnji javi u snu Josipu u Egiptu: 'Ustani, reče, uzmi dijete i njegovu majku te pođi u zemlju izraelsku jer su umrli oni koji su djetetu o glavi radili.'«

V.

JOSIP: Gospodine, ima li završetka snovima, ustajanjima, uzimanjima djeteta i majke njegove, zašto već jednom ne dokončaš strepnju budnoga tesara i vratiš ognjištima dotrajalih krovišta, da u miru nasljedujem i okopavam Davidove loze? Otrgnutoga me puštaš tumarati, a znaš da Arhelaj nije ništa manje okrutan od svojega oca, i da je spreman na gora zvjerstva jer pohlepa za vlašću mora biti nasljedna, kao što je i čovjekova težnja za opstankom naslijeđena mudročću predaka, razumijevanjem mijena postojanih u stoljećima prije našega dolaska. Ah, kako je Marija brižna majka, izabrana nepogrešivom strijelom tvojom, vrhom umočenim ispod moje ranjene kože. Da, vrijedna je svake prijedene milje, proljepšala se majčinstvom, djetetu i njoj napor je donio osmijeh na lice, a meni beskonačnu borbu sa samim sobom jer lakše je i panju dokučiti razmjere utkana korijenja, ali kako shvatiti i prihvatiti Božju providnost – nisam našao odgovora. Svevišnji, ako je moguće, neka me mimoiđe čaša mojsijevskoga umiranja u privremenom povratku, nadomak slobodne Zemlje. Odredi nekog novog Arona, dobri Stvoritelju, kao što je zlo nanijelo Herodova biološkoga namjesnika, provoditelja paklenih namjera, nasljedovatelja u punini praznoće grijeha. Tišti tišina jecajuće patnje, sve pomirljivije s pojavnostima, izgubljenije uslijed ničega, stranac bijah i ostadoh, ne bijaše mi suđeno ni potpuno upoznati svoju ženu. Ukaži na smislenost mojega položaja jer učinih sve kako si zapovjedio, ustadoh, imenovah, odvedoh, skrbljah. A što dobih zauzvrat?

»Dođe i nastani se u gradu zvanu Nazaret – da se ispuni ono što je rečeno pod prorocima: 'Zvat će se Nazarećanin.'«

VI.

JOSIP: Plodna i teška zemljo galilejska, napokon se skrasih u tebi, voljom svojega Boga, kojemu predadoh sve svoje misli i želje, jer izgubih sebe poradi drugoga, najvrjednijega što mi je nezasluženo pripalo. Promijenila se svijest povratkom, i pogled na Isusa, zaigranoga dječaka, još uvijek nesvjesnoga sebe, učinio je zahvalnijim čovjekom ovu jedinku, i moja krovišta čvršća su otkad si ti postavio temelje stabilnih rogova. Neumorno radim kako bih Majci i Sinu priuštio pristojnije uvjete od onih betlehemskih, godine oslobođenijih okova od preživljenih egipatskih. Prema djetetu postupih kako zakoni osmoga dana nalagaše, uz pristanak Marijin, i odlučnost koja premošćuje sve barijere limitiranog razuma. Njezin zagrljaj nebeski je blagoslov trenutcima uloženoga truda, iznijetoga i vraćenoga stazama svjesnih povratnika. Često zaboravljam, ona je, mlada i lijepa, pristala biti dijelom plana uronjena u golemu žrtvu, odricanje od prvotno zamišljenoga sna, i jednako blista kao i prvoga dana kada sam ju ugledao i pomislio: »Ova će mi žena postati zaručnicom.« Koliko je voda moralo proteći da slijepi progledaju, a gluhi začuju glas koji im govori kao u Zakonu Gospodnjem: »Prinesi mi dvije grlice ili dva golubića?« Kako li se morao osjećati najveći Abraham vodeći Izaka na kameni proplanak prema najvećoj žrtvi, naređenoj samo radi provjere odanosti? Oprosti, Gospodine, ako sam te razočarao neabrahamovskom nespremnošću, bojaznima pred naizgled bitnim, a zapravo posve nevažnim stvarima. I što ostane od zagriženoga čovjeka, sklupčanoga u paučini nezajznoga vlastitoga »ja«, čovjeka čiji mir ometa jedino nepovjerenje u samostalne sposobnosti, i umijeće završne izvedbe. Posvetih dijete tebi, kao što si ti posvetio njegovo postojanje mojemu skrovitomu bitku bitkama za koje sam mislio da su unaprijed izgubljene. Sada znam da nisu i dok mi dopustiš disati, truditi ću se vršiti tvoje zapovijedi, ustrajati u njihovoj provedbi. Ne, žalost nije nestala, ona se i dalje poput kamena za glavnoga valja mojom utrobom, pokušavajući nauditi poniženoj taštini. Naučio sam trpjeti u ovih devet mjeseci, mogu lakše pojmiti i Marijino čuvanje darovanoga života, jer sazrijevale su u meni važne odluke, a ti si ih šibao težinom postavljenih zadaća, svjestan da valjaš konkretnijeg, misaonijeg čovjeka. Blagoslovljen bio i starac Šimun i proročica Ana,

prepoznaše u sekundi ono za što je meni bilo potrebno more vremena. Vidjeli su spasenje, a tko sam ja da proturječim tebi, Kralju svih vjekova, kojemu sve živi i umire, jednom i za svagda?

Ujutro ćemo na Pashu u Jeruzalem povesti dvanaestogodišnjega Isusa. Radujem se, i osjećam, da, beskonačno osjećam – u našoj kući raste prorok za sve četiri strane svijeta. Raste Bog za čovjeka.

Dogorijeva svijeća u stolarskoj radionici. Vosak kaplje po piljevini. Šum južnoga vjetra nagovještava čudljive jeruzalemske dane. Začu se glasni uzdah, iz tame izranja lik stolara, nasmijanoga i zadovoljnoga izgledom predmeta sklopljena od dvije daske. Križ. Prožme ga cjelovita ljubav za Mariju i njihova, Božjega Sina. Gotovo nečujno napušta radionicu i odlazi u svjetlo dana. Osjeća se pobjednikom.

Bilješke o autorima

ANDRIĆ-NOVINC, Nedjeljka (Garčin, 1949.), Slavonski Brod
djuro.andric@sb.t-com.hr

Pjesnikinja je i kantautorica. Književne radove objavljuje u časopisima, zbornicima, biltenima i katoličkom kalendaru *Danica*. Sudionica je književnih recitala i natječaja na kojima je više puta i nagrađivana. Piše stihove za uglazbljivanje. Nekoliko pjesmama joj je izvedeno na glazbenim festivalima. Članica je nekoliko umjetničkih udruga.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 1. nagrade za monodramu, a na 9. *Susretu* 3. nagrade u istom žanru.

Objavila je zbirke pjesama *Gdje je blago* (2003.), *U zaborav ja vas ne dam* (2006.) i *U otkucaju srca mog* (2007.).

BAJZA, Željko (Poznanovec, 1946.), Zagreb
zeljko.bajza@gmail.com

Doktorirao je na Fakultetu kemijskog inženjerstva i tehnologije u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionik je književnih recitala i natječaja na kojima je više puta nagrađivan. Nekoliko mu je pjesama izvedeno na glazbenim festivalima. Član je *Hrvatsko-zagorskog književnog društva*, *Kajkavskoga spravišča* i *Kajkavijane*.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 3. nagrade za monodramu, a na 9. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru.

Objavio je deset knjiga različite tematike.

BOS, Dražen (Pakrac, 1989.), Ždala

bos.drazen@gmail.com

Diplomirao je hrvatski jezik i književnost te komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionik je književnih recitala i natječaja na kojima je i nagrađivan.

Na 7. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za poeziju.

Objavio je zbirku pjesama *U zrcalu od tmine led i ruža* (2009.).

BOŠKOVIĆ, Nada (Vrhovčak, 1946.), Samobor

sabinaboskovic@gmail.com

Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionica je književnih recitala i natječaja na kojima je više puta i nagrađivana. Članica je *Matice hrvatske*.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za poeziju.

Objavila je zbirke pjesama *Steze živlejna* (2008.) i *Nadahnuće s neba* (2010.).

ČAVIĆ, Zdenka (Koprivnica, 1954.), Koprivnica

zdenka.cavic@gmail.com

Diplomirala je na Fakultetu za vanjsku trgovinu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima. Članica je *Matice hrvatske*, *Hrvatskoga sabora kulture i Literarne sekcije KUD-a* »Podravka«.

Objavila je zbirke pjesama *Kaj vu meni* (2015.) i *Dotaknuti srcem: lirika o gradovima i prijateljstvu* (2016.).

GATALICA, Goran (Virovitica, 1982.), Zagreb

ggatalica982@gmail.com

Diplomirao je fiziku i kemiju na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu nakon čega upisuje doktorski studij atomske i molekularne fizike s astrofizikom. Poeziju objavljuje u književnim časopisima i zbornicima recitala na kojima sudjeluje. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima su najznačajnije nagrade *Dubravko Horvatić* i *Dragutin Tadijanović*. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matice hrvatske*.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za poeziju.

Objavio je zbirku poezije *Krucijalni test* (2014.) i *Kozmolom* (2016.).

GAVRAN, Zdravko (Slavonski Brod, 1957.), Zagreb

zdravko.raven@gmail.com

Diplomirao je hrvatski jezik i književnost te komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zaposlen je kao diplomatski službenik u MVEP-u, a djeluje i kao književnik, publicist i prevoditelj. Zastupljen je u antologijama i zbornicima, osobito duhovne lirike. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matice hrvatske*.

Na 5. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 3. nagrade za esej, na 6. *Susretu* 1. nagrade u istom žanru, na 7. *Susretu* 3. nagrade za poeziju i 1. nagrade za esej, a na 9. *Susretu* 2. nagrade za esej.

Objavio je devet knjiga (pjesme, epigrami, aforizmi, eseji, književni ogledi, kritike, publicistika).

GOLEŠ GLASNOVIĆ, Biserka (Novo Mesto, Slovenija, 1958.), Zagreb

biserkagg@yahoo.com

Diplomirala je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljena je i u antologiji *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu*. Sudjeluje na brojnim književnim recitalima na kojima je više puta i nagrađivana. Članica je *Društva hrvatskih književnika*.

Na 6. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za putopis, a na 9. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru.

Objavila je četiri zbirke pjesama, zbirku putopisa i slikovnicu.

JURDANA, Vjekoslava (Rijeka, 1967.), Lovran

vjurdana1@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Rijeci stekla je naziv doktora znanosti iz polja filologije. Stručne i književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima i recitalima na kojima je više puta i nagrađivana. Dobitnica je posebnoga priznanja Grada Opatije za znanstveni rad i za područje kulture te nagrade

Ivan Filipović za znanstveni i stručni rad. Članica je strukovnih i umjetničkih udruga.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za putopis, a na 9. *Susretu* 1. nagrade za esej.

Objavila je znanstvene monografije *Povijest kao sudbina. Život i stvaralaštvo Drage Gervaisa* (2009.) i *Igri: mala zavičajna čitanka* (2015.), zbirke pjesama *Kolajnica* (2013.) i *Zvonejske lumbreli* (2014.) te slikovnicu *Tončić Petešić* (2017.).

KARLOVIĆ, Pejo (Bukovica Velika, 1951.), Zagreb

pejo.karlovic@xnet.hr

Studij religiozne pedagogije i katehetike završio je na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a nakon toga upisuje znanstveni poslijediplomski studij komunikologije. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionik je književnih recitala i natječaja. Član je *Matice hrvatske* i *Društva prosvjetnih djelatnika*.

KOŽLJAN, Denis (Pula, 1961.), Pula

denis.kozljan@yahoo.com

Diplomirala je predškolski odgoj na Visokoj učiteljskoj školi u Puli. Pjesme i književne osvrte objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima.

Na 4. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za monodramu.

Objavila je osam zbirki pjesama, knjigu crtica, knjigu osvrta, knjigu kalendar a i autobiografiju.

LUKAČEVIĆ, Ljiljana (Hrvatska Kostajnica, 1953.), Ivanec

ljiljana.lukacevic@yahoo.com

Diplomirala je na Agronomskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u zbornicima recitala i natječaja na kojima sudjeluje, a na kojima je više puta i nagrađivana. Članica je neformalne autorske skupine *Ivanečki pjesnički krug*.

Na 8. i 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 3. nagrade za poeziju.

MALTAR, Zdenka (Varaždin, 1964.), Novi Marof

zdenka.maltar@gmail.com

Završila je studij upravnoga prava u Zagrebu. Piše poeziju i prozu na hrvatskom standardnom jeziku i na kajkavskom narječju. Radovi su joj objavljeni u zajedničkim zbirkama i u časopisu *Kaj*. Sudjeluje na brojnim književnim natjecajima na kojima je više puta i nagrađivana.

Na 2. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 3. nagrade za putopis, na 3. *Susretu* 2. nagrade za kratku priču, na 4. *Susretu* 3. nagrade za kratku priču, na 5. *Susretu* 3. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu* 1. nagrade za kratku priču, na 7. *Susretu* 1. nagrade za poeziju, a na 8. *Susretu* 2. nagrade za putopis.

Objavila je zbirku kajkavske poezije *Tebi, Erato* (2012.).

MARTINOVIĆ-VLAHOVIĆ, Ružica

(Zagreb, 1950.), Slavonski Brod

ruzicamartinovic@yahoo.com

Diplomirala je medicinu na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljena je i u antologiji hrvatske duhovne poezije *Krist u hrvatskom pjesništvu* (2007.). Piše i popularno-znanstvene radove iz područja medicine te se bavi uredničkim radom. Članica je *Društva hrvatskih književnika*, *Matice hrvatske*, *Hrvatskoga liječničkog zbora* i *Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva*.

Na 3. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 1. nagrade za kratku priču, na 4. *Susretu* 1. nagrade za esej, na 5. *susretu* 2. nagrade za esej, na 6. *Susretu* 2. nagrade za poeziju i 2. nagrade za esej, a na 9. *Susretu* 3. nagrade za esej.

Objavila je devet knjiga (roman, pripovijetke, pjesme, haiku, stručne knjige).

MIKULEC, Mirjana (Zagreb, 1959.), Oroslavje

mirjana.mikulec@revizija.hr

Diplomirala je ekonomiju na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, a na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu završila program pedagoško-psihološkoga obrazovanja. U časopisima i zbornicima objavljuje pjesme i kratke priče. Sudjeluje na recitalima i književnim natjecajima na koji-

ma je do sada nekoliko puta i nagrađivana. Dopredsjednica je *Hrvatsko-zagorskoga književnog društva*.

Objavila je zbirke pjesama *Koordinate postojanja* (2007.), *Raspukline* (2011.) i *Stope* (2015.).

MILOHANIĆ, Tomislav (Rapavel, 1956.), Poreč

tomislav.milohanic@gmail.com

Diplomirao je ekonomiju na Ekonomskom fakultetu u Rijeci. Književnik je, recenzent i urednik. Piše na hrvatskom standardnom jeziku i na čakavskome narječju. Radovi su mu objavljeni u više časopisa, zbornika i antologija, a pjesme su mu prevedene i na nekoliko stranih jezika. Sudjeluje na brojnim recitalima i književnim susretima u zemlji i inozemstvu. Član je *Društva hrvatskih književnika* i *Matice hrvatske*. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada među kojima su najznačajnije nagrade *Mate Balota*, *Dubravko Horvatić* i *Pasijska baština*.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnik je 2. nagrade za kratku priču.

Objavio je 17 knjiga (pjesme, pripovijetke, putopisi, drama).

MOLINAR, Vlasta (Zenica, 1950.), Zagreb

vlasta.molinar2@zg.t-com.hr

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je engleski i hrvatski jezik i književnost. Piše poeziju i kratke priče. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima. Članica je *Hrvatskoga katoličkog društva prosvjetnih djelatnika* i *Udruge ljubitelja pera i kista* »Pegaz«.

Na 8. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »Stjepan Kranjčić« dobitnica je 2. nagrade za poeziju.

Objavila je zbirke poezije *Hvala Ti* (1999.) i *O ljubavi Tvoj* (2013.) te zbirku poezije i proze *Zapjevaj, Gospodaru* (2017.).

OPAČIĆ, Nives (Vukovar, 1944.), Zagreb

nives.opacic@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je jugoslavenske jezike i književnosti, komparativnu književnost te češki jezik i književnost, a na istom fakultetu završila i znanstveni magisterij iz lingvistike. Do umirovljenja je radila na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Stručne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Aktivna je promicateljica

hrvatskoga jezika i kulture, članica *Matice hrvatske* i osnivačica *Društva hrvatskih lektora*. Dobitnica je godišnje državne nagrade za popularizaciju i promicanje znanosti koju dodjeljuje Hrvatski sabor (2009.), nagrade *Kiklop* za leksikografiju (2011.) te priznanja *Kršćanskoga akademskoga kruga* za dugogodišnji rad na hrvatskome jeziku.

Na 7. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 1. nagrade za putopis, na 8. *Susretu* 1. nagrade za esej, a na 9. *Susretu* 1. nagrade za putopis.

Objavila je jedanaest knjiga (stručne knjige, eseji, putopisi).

PAVIŠIĆ, Jelka (Velika Mlaka, 1951.), Velika Gorica

jelkapavistic@gmail.com

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski jezik i književnost te komparativnu književnost. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 1. nagrade za kratku priču.

Objavila je roman *Sve će biti dobro, tratinčice* (2016.).

PERIČIĆ, Anita (Varaždin, 1965.), Varaždin

denis.pericic.vz@gmail.com

Diplomirala je na Pedagoškoj akademiji u Čakovcu i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Stručne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudionica je književnih recitala i natječaja, a u suautorstvu sa suprugom Denisom Peričićem osvojila je nekoliko nagrada među kojima je i Nagrada za dramsko djelo *Marin Držić*. Članica je *Hrvatskoga muzejskog društva* i *Matice hrvatske*.

Na 7. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva* »*Stjepan Kranjčić*« dobitnica je 2. nagrade za monodramu koju je napisala u suautorstvu s Denisom Peričićem, a na 8. *Susretu* 3. nagrade za esej, također u suautorstvu s Denisom Peričićem.

PERIČIĆ, Denis (Varaždin, 1968.), Varaždin

denis.pericic@vz.htnet.hr

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu magistrirao je znanost o književnosti. Književni je kritičar, urednik i prevoditelj. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima, a zastupljen je i u nekoliko antologija. Djela

su mu prevedena na nekoliko stranih jezika. Sudjeluje na brojnim književnim natječajima i recitalima u domovini i inozemstvu. Dobitnik je više od 70 nagrada među kojima su najznačajnije nagrade *Marin Držić* (dva puta), *Lapis Histriae*, *Katarina Patačić*, *Pasionska baština*, *Medalja Grada Varaždina 2014.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti te izvanredne rezultate i osobite uspjehe u književnom radu te *Nagrada Varaždinske županije 2017.* za najviše zasluge u kulturi i umjetnosti. Odnedavno vrlo uspješno piše i u suautorstvu sa suprugom Anitom Peričić. Član je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika* i *Matice hrvatske*.

Na 5. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za poeziju, na 6. *Susretu* 2. nagrade za kratku priču, na 7. *Susretu* 2. nagrade za monodramu koju je napisao u suautorstvu s Anitom Peričić, a na 8. *Susretu* 3. nagrade za esej, također u suautorstvu s Anitom Peričić.

Objavio je tri romana, sedam zbirki pjesama, tri knjige drama, tri knjige pripovijedaka, jednu zbirku kolumni i eseja te desetak stručnih knjiga (antologije, studije, monografije).

RABAR, Josip Sanko (Zagreb, 1946.), Zagreb

sanko.rabar@terrakom.net; sanko.rabar@gmail.com

Diplomirao je filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pjesnik, prozaist, esejist, filozof, kritičar, scenarist i publicist. Svoje radove objavljuje u brojnim časopisima i na radijskim postajama. Zastupljen je u više od petnaest antologija i za svoje radove više je puta nagrađivan. Član je *Društva hrvatskih književnika*, *Hrvatskoga društva katoličkih novinara*, *Hrvatskoga filozofskog društva* i *Matice hrvatske*.

Na 2. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 1. nagrade za esej, na 3. *Susretu* 3. nagrade za esej, na 4. *Susretu* 1. nagrade za kratku priču, a na 8. *Susretu* 1. nagrade za poeziju i 2. nagrade za esej.

Različite književne žanrove koje stvara objavio je u 17 samostalnih knjiga, a uredio je i zbornik suvremene hrvatske duhovne poezije *Kruh i vino* (2009.).

SARKOTIĆ, Slavica (Vukojevac, 1951.), Vukojevac

slavicasarkotic@gmail.com

Po zanimanju je inženjerka medicinske citologije. Piše pjesme i prozne tekstove koje objavljuje u časopisima, zbornicima književnih recitala

na kojima sudjeluje, a zastupljena je i u antologiji *Hvaljen budi, Gospodine moj: Sv. Franjo u hrvatskom pjesništvu*. Više puta je nagrađivana, a radovi su joj prevedeni na slovenski jezik. Članica je *Društva hrvatskih književnika, Hrvatskoga društva književnika za djecu i mlade, Društva hrvatskih haiku pjesnika, Književnoga društva Sv. Jeronima i Hrvatskoga sabora kulture*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 2. nagrade za kratku priču, a na 5. *Susretu* 2. nagrade u istom žanru.

Objavila je deset knjiga (poezija za odrasle i djecu, kratke priče).

ŠOVAGOVIĆ, Tomislav (Šibenik, 1976.), Zagreb

tsovagovic@yahoo.com

Diplomirao je novinarstvo na Hrvatskim studijima u Zagrebu i teologiju na Institutu za teološku kulturu laika u Zagrebu. Piše poeziju i prozu. Sudionik je brojnih književnih recitala na kojima je više puta i nagrađivan. Dobitnik je nagrade *Josip i Ivan Kozarac* za knjigu godine, nagrade *Dubravko Horvatić* i *Pasijska baština*. Član je *Društva hrvatskih književnika, Hrvatskoga društva katoličkih novinara i Matice hrvatske*.

Na 1. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnik je 2. nagrade za putopis, na 2. *Susretu* 1. nagrade za monodramu i 3. nagrade za esej, na 4. *Susretu* 3. nagrade za putopis, na 5. *Susretu* 1. nagrade za monodramu, na 6. *Susretu* 1. nagrade za putopis i 2. nagrade za monodramu, na 7. *Susretu* 3. nagrade za putopis, na 8. *Susretu* 2. nagrade za monodramu, a na 9. *Susretu* 3. nagrade za putopis i 1. nagrade za monodramu.

Objavio je zbirke priča *Rudnik čvaraka* (2012.), *Cesta knezova Bribirskih* (2016.) i *Ispod skala* (2017.) te roman *Mangan* (2016.).

TIŠLJARIĆ, Snježana (Koprivnica, 1964.), Ždala

snjetis@gmail.com

Diplomirala je predškolski odgoj te stekla potvrđnicu za odgojiteljicu u vjeri na Katoličkom bogoslovnom fakultetu. Književne radove objavljuje u časopisima i zbornicima. Sudjeluje na književnim recitalima i natječajima na kojima je nekoliko puta i nagrađena. Članica je *Podravsko-prigorskoga ogranka Društva hrvatskih književnika* i *Udruge Vendi*. Dobitnica je prestižne državne nagrade *Ivan Filipović* za doprinos teoriji i praksi u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

Na 9. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 3. nagrade za kratku priču.

Objavila je knjigu *Moja Ždala* (1995.).

TOMIĆ, Sonja (Dubrovnik, 1947.), Zagreb

stjepan.tomic9@zg.t-com.hr

Diplomirala je hrvatski i njemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Književnica, prevoditeljica, slikarica, ilustratorica. Radovi su joj zastupljeni u čitankama, nizu književnih časopisa, dječjih listova te zbornika i antologija suvremene duhovne književnosti. Prevođena na nekoliko stranih jezika. Članica je *Društva hrvatskih književnika*, *Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne* i *Hrvatskoga društva katoličkih novinara*.

Na 3. *Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić«* dobitnica je 1. nagrade za putopis, na 4. *Susretu* 2. nagrade, a na 6. *Susretu* 3. nagrade, također za putopis.

Objavila je 30-ak knjiga (pripovijetke, romani, zbirka poezije za odrasle, strip, hagiografije za djecu, slikovnice – od kojih je većinu sama i ilustrirala).

Bilješke o članovima Stručnog ocjenjivačkog suda

LONČAREVIĆ, Vladimir (Zagreb, 26. 7. 1960.), Zagreb

U Zagrebu je završio osnovnu i srednju školu te studij kroatistike na Filozofskom fakultetu 1985. Na spomenutom fakultetu magistrirao je 2002. Doktorirao je 2004. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu.

Radio je kao lektor i redaktor u izdanjima INA-e 1986. i 1987., u reviji za religioznu kulturu »Obnovljeni Život« 1988. i 1989. te izdanjima Zagrebačke banke od 1989. do 1994. Od 1994. do 1996. radio je pri Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Ljubljani, gdje je, uz ostalo, uređivao mjesečni bilten za Hrvate u Sloveniji *Korijeni*. Od godine 1997. bio je savjetnik u Ministarstvu obnove i razvitka, a od 1. veljače 1999. radi u Uredu Predsjednika Republike.

Godine 2009. stekao je znanstveno zvanje znanstvenoga suradnika, a 2011. izabran je u nastavno zvanje docenta. Honorarno predaje na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu i na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Objavio je knjige: *Oslobađanje povijesti* (eseji, 1997.), *Luči Ljubomira Marakovića* (znanstvena monografija, 2003.), *Književnost i hrvatski katolički pokret* (znanstvena monografija, 2005.); priredio antologije *Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana* (2007.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s B. Petračem i N. Videk, 2009.) te *Križni put u stihovima hrvatskih pjesnika XX. stoljeća* (2010.) i *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu* (s J. Bratulićem i B. Petračem, 2016.). Osim više desetaka znanstvenih i stručnih članaka i studija u zbornicima, stručnim publikacijama, znanstvenim i književnim časopisima, objavio je stotine raznih

članaka u različitim listovima, novinama, revijama i časopisima, priredio je i (su)uredio više knjižnih izdanja i zbornika. Recenzent je školskih udžbenika i mentor na diplomskim i doktorskim studijima. Održao je niz javnih predavanja i tribina o raznim temama te nastupio na više znanstvenih simpozija. Bio je urednik lista *MI* (1992. – 1997.) i predsjednik HKZ-a *MI* (2003. – 2007.). Član je Matice hrvatske, HKD-a Sv. Jeronima i Društva hrvatskih književnika. Glavni je urednik biblioteke »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća«.

PETRAČ, Božidar (Zagreb, 21. 7. 1952.), Zagreb

Književni povjesničar, antologičar, kritičar, publicist, urednik, bibliograf, prevoditelj, pjesnik. Završio je studij komparativne književnosti, talijanskog te francuskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radio je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, bio lektor na Jagiellonskom sveučilištu u Krakovu. Godine 1989. uključio se u politički život kao član Hrvatske demokratske zajednice. Bio je savjetnik Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana,

zastupnik u Hrvatskom saboru i glavni urednik *Vjesnika*. Potpredsjednik je Društva hrvatskih književnika, član je Hrvatskog PEN-a i Hrvatskoga filološkog društva. Urednik je biblioteke »Vrhovi svjetske književnosti« te glavni urednik u nakladničkoj kući »Alfa«. U biblioteci »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća« uredio je od 2005. do 2012. prvih dvadeset knjiga.

Uz više stotina kritika, znanstvenih, stručnih i preglednih članaka, studija i recenzija u periodici te predgovora i pogovora u knjigama i književnim zbornicima, priredio je brojne knjige hrvatskih i svjetskih pisaca. Vrlo je zapažen antologičar. Sastavio je antologije: kapitalnu *U sjeni Transcendencije* (s N. Juricom, Zagreb, 1987.), *Duša duše hrvatske: novija hrvatska marijanska lirika* (s N. Juricom, Mostar, 1988.), *Hrvatska lađa, I, II. Izbor pjesničkih i proznih tekstova te dokumenata o stvaranju neovisne suverene države Hrvatske i o Domovinskom ratu 1990. – 1992.* (s V. Pandžićem, Zagreb, 1996.), *Kip domovine: antologija hrvatske rodoljubne poezije XIX. i XX. st.* (Zagreb, 1996.), *Majci, Kraljici mira* (Međugorje, 1998.), *Mila si nam ti jedina – hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Bašćanske ploče do danas* (s J. Bratulićem, Zagreb, 1998.), *Hrvatska božićna lirika od Kranjčevića do danas* (Zagreb, 2000.), *Povrh starog Griča brda: Zagreb u hrvatskom pjesništvu 19. i 20. stoljeća* (Zagreb, 2000.), *Hrvatska uskrсна lirika*

od Kranjčevića do danas (Zagreb, 2001.), *Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (s V. Lončarevićem i N. Videk), proznu zbirku *Božićne priče* (Zagreb, 2001.), *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu*, (s J. Bratulićem i V. Lončarevićem, 2016.).

Uz ostalo, priredio je knjige *Dante u hrvatskoj likovnoj umjetnosti i književnosti* (s T. Maroevićem, 1982.), *Ivan Pavao II. i Hrvati* (s F. Šanjekom, 1995.) te sastavio udžbenike *Hrvatska čitanka 5-8* (s V. Pandžićem, 1997. – 1999.). Uz knjigu pionirskoga značenja *Futurizam u Hrvatskoj: dossier* (Pazin, 1995.), objavio je zbirke književnih kritika, ogleada i eseja *Jakovljeve ljestve hrvatske lirike* (Zagreb, 2003.), *Različiti književni svjetovi* (Zagreb, 2006.), *Na tuđim tragovima* (Zagreb, 2009.) i *Hrvatski književni panoramikum* (Zagreb, 2013.), *Arhaika i postmoderna* (Zagreb, 2017.) te zbirke poezije *Dani kušnje* (Zagreb, 2001.) i *Cedulje sestri Klari* (Zagreb, 2012). Preveo je s francuskog jezika više beletrističkih naslova psiholoških i religioloških tekstova te naslove povijesne i teološke literature s talijanskog jezika. Organizator je i sudionik više znanstvenih i stručnih skupova te književnih tribina u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je više književnih nagrada.

BOSNAR, Drago (Vinagora, Hrvatsko zagorje, 6. 9. 1947.),

Oroslavje

Svećenik Zagrebačke nadbiskupije, književnik, prevoditelj, autor duhovnih meditacija na radiju. Osnovnu školu pohađao je na Vinagori i u Desiniću, gimnaziju u Interdijecezanskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu, gdje je maturirao 1966. i kao bogoslov Zagrebačke nadbiskupije započeo studij teologije na Bogoslovnom fakultetu. Nakon kraćega boravka u Njemačkoj i svećeničkoga ređenja 1973., diplomirao je 1974. kod prof. Ivana Goluba s temom o književnosti Augusta Cesarca *Čovjek u nedohodu*.

Kao svećenik najprije je djelovao kao kapelan u Prelogu, potom kao župnik u podravskome Drnju i Peterancu. Uz župničku službu vrijeme je posvećivao proučavanju veze teologije i književnosti, prijevodima i esejima. Svoju je poeziju objavljivao u časopisima *Spectrum*, *Svesci* i *Kana*. Više godina uređivao je vjerski program na Radiju Koprivnica i s prijateljem, svećenikom Josipom Vnućecom, uređivao biblioteku *FOS-ZOE*, objavljujući svoje prijevode katehetsko-homiletske tematike. Godine 1994., kao

župnik u zagorskoj Orehovici, počeo je djelovati kao autor u emisiji *Duhovna misao* na 1. programu Hrvatskog radija, na kojem i danas, kao župnik u Oroslavju, redovito objavljuje.

Od radova objavljenih u časopisu *Svesci* objavio je antologiju latinsko-američkoga pjesništva *Bune i otpora* i dvije zbirke svojih pjesama: *Život je tako čudesan* i *Jedanaesta postaja*. U biblioteci FOS-ZOE objavio je prijevode s njemačkoga: *Znakovne propovijedi*, *Biblijski igrokazi*, *Pokorničko bogoslužje*, *Kratke priče I. i II.*, *Punina i Praznina* (mistika augustinca Davida Steidl-Rasta), *Molitva s onu stranu riječi* i *Govor znakova*. Kao plod suradnje na Radiju Koprivnica i 1. programu Hrvatskoga radija objavio je zbirke duhovnih meditacija: *Duhovno u svagdanjemu* (1998.) i *Dopustiš li životu da ti priđe* (2010.). U pripremi mu je i treća zbirka *Odmrsivanje uzlova*.

Sudionici (autori)

9. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2017.

1. **Marina Alerić Bebić**, Posušje (Bosna i Hercegovina)
2. **Nedjeljka Andrić-Novinc**, Slavonski Brod
3. **Zorica Antulov**, Zadar
4. **Natalija Bajer**, Lukač
5. **Željko Bajza**, Zagreb
6. **Tomislav Baran**, Sesvete
7. **Danica Bartulović**, Podstrana
8. **Ivan Bašić**, Split
9. **Tomislav Marijan Bilosnić**, Zemunik Donji
10. **Kristina Birtić**, Laslovo
11. **Željka Blažević**, Split
12. **Ante Bojanić**, Zagreb
13. **Dražen Bos**, Ždala
14. **Nada Bošković**, Samobor
15. **Josipa Braut**, Viškovo
16. **Božidar Brezinščak Bagola**, Hum na Sutli
17. **Ana Ceković**, Požega
18. **Zdenka Čavić**, Koprivnica
19. **Sanja Čižić**, Zagreb

20. **Drago Čondrić**, Split
21. **Lea Čorak**, Zagreb
22. **Dijana Čupić**, Zagreb
23. **Marina Ćavar**, Zagreb
24. **Tomislava Kata Ćavar**, Zagreb
25. **Iva Damjanović**, Sesvete
26. **Višnjica Dananić**, Sveti Ivan Zelina
27. **Renata Dobrić**, Kaštel Sućurac
28. **Nevenka Erman**, Žminj
29. **Marija Filipaj Oklobdžija**, Zagreb
30. **Kornelija Fešiš**, Belišće
31. **Ivan Gaćina**, Zadar
32. **Božica Gašparić**, Starigrad, Koprivnica
33. **Goran Gatalica**, Zagreb
34. **Zdravko Gavran**, Zagreb
35. **Zlatan Gavrilović-Kovač**, Adelaide (Australija)
36. **Biserka Goleš Glasnović**, Zagreb
37. **Vera Grgac**, Novaki Bistranski, Bistra
38. **Marija Grgić**, Vranjic
39. **Ivanka Hajsek**, Krapinske Toplice
40. **Irena Ivetić**, Požega
41. **Ana Jakopanec**, Koprivnica
42. **Branka Japec Orlović**, Sveti Đurđ
43. **Milica Ježovita**, Križevci
44. **Maro Jović**, Dubrovnik
45. **Zvonko Jurčević**, Samobor
46. **Vjekoslava Jurdana**, Lovran
47. **Živka Kancijanić**, Vodnjan
48. **Pejo Karlović**, Zagreb
49. **Zdenka Kirin**, Zagreb
50. **Josip Klarić**, Gračišće
51. **Vilma Knežević**, Viškovo

52. **Sonja Kokotović**, Zagreb
53. **Kristina Koren**, Zagreb
54. **Manja Kostelac-Gomerčić**, Otočac
55. **Aleksandar Kostjuk**, Koprivnica
56. **Marija Kovač**, Pula
57. **Denis Kožljan**, Pula
58. **Zlatko Kraljić**, Velenje (Slovenija)
59. **Zrinka Krišković**, Brezovica
60. **Ana Krnjus**, Pazin
61. **Nada Lozar-Tomašić**, Šenkovec
62. **Stella Lučić**, Zagreb
63. **Štefanija Ludvig**, Dubravica
64. **Ljiljana Lukačević**, Ivanec
65. **Danijela Majcenić**, Hum na Sutli
66. **Zdenka Maltar**, Novi Marof
67. **Franjo Mandić**, Zagreb
68. **Katica Maravić**, Trogir
69. **Marija Maretić**, Žminj
70. **Tibor Martan**, Novi Marof
71. **Ružica Martinović-Vlahović**, Slavonski Brod
72. **Franjo Matanović**, Trieste (Italija)
73. **Miro Matijaš**, Zagreb
74. **Antun Matošević**, Zagreb
75. **Tihana Matota**, Zagreb
76. **Ana Mesar**, Lukač
77. **Jasminka Mesarić**, Čučerje, Zagreb
78. **Marina Mesek**, Zagreb
79. **Mirjana Mikulec**, Oroslavje
80. **Ivana Miličević**, Čitluk (Bosna i Hercegovina)
81. **Tomislav Milohanić**, Poreč
82. **Branka Mlinar**, Omiš
83. **Vlasta Molinar**, Zagreb

84. **Ivan Nadilo**, Metković
85. **Nives Opačić**, Zagreb
86. **Ivka Ozuška**, Zagreb
87. **Milivoj Pašiček**, Zagreb
88. **Vinko Pavić**, Zagreb
89. **Jelka Pavišić**, Velika Gorica
90. **Pero Pavlović**, Neum (Bosna i Hercegovina)
91. **Anita Peričić**, Varaždin
92. **Denis Peričić**, Varaždin
93. **Lajčo Perušić**, Zagreb
94. **Jelena Petković**, Vukovar
95. **Ana Pisac**, Kaštel Gomilica
96. **Adolf Polegubić**, Liederbach am Taunus (Njemačka)
97. **Nada Pomper**, Križevci
98. **Ivanka Popijač Vrbanić**, Zagreb
99. **Jagoda Prebeg**, Rijeka
100. **Silvana Puljić**, Split
101. **Josip Sanko Rabar**, Zagreb
102. **Miroslav Radić**, Rijeka
103. **Katica Rajić Popijač**, Koprivnica
104. **Adam Rajzl**, Đakovo
105. **Darko Ramušćak**, Varaždin
106. **Marijan Rebrina**, Kupres (Bosna i Hercegovina)
107. **Slava Rosandić**, Zagreb
108. **Dubravka Rovičanac**, Zagreb
109. **Slavica Sarkotić**, Lekenik
110. **Antonija Selaković**, Zagreb
111. **Ruža Siladjev**, Sonta (Srbija)
112. **Sofija Sitar**, Osijek
113. **Josip Stanić**, Zagreb
114. **Nela Stipančić Radonić**, München (Njemačka)

115. Đurđica Stuhldreiter, Osijek
116. Nikola Šimić-Tonin, Drage, Pakoštane
117. Mario Šimudvarac, Oroslavje
118. Ana Emanuela Šimunić, Gospić
119. Blaženka Šitum, Kutjevo
120. Srđan Škunca, Viškovo
121. Ivan Šoić-Maleni, Samobor
122. Tomislav Šovagović, Zagreb
123. Ankica Špoljarić Mandić, Križevci
124. Daria Tabak, Gradište
125. Ante Nadomir Tadić Šutra, Knin
126. Ivna Talaja, Makarska
127. Snježana Tišljarić, Ždala
128. Ana Tomašević, Grižane
129. Sonja Tomić, Zagreb
130. Štefica Vanjek, Ivanić Grad
131. Jadranka Varga, Zagreb
132. Mirko Varga, Varaždin
133. Ljiljana Vasilj, Zagreb
134. Mirjana Mimi Vlašić, Imotski
135. Vinko Vrbanić, Vinkovci
136. Nela Vrkljan, Zagreb
137. Đurđa Vukelić-Rožić, Ivanić Grad
138. Danijela Zagorec, Križevci
139. Ivanka Zdrilić, Zagreb
140. Marija Znika, Zagreb
141. Vojmil Žic, Zagreb

Svim autorima zahvaljujemo na sudjelovanju!

U izvedbi

9. Susreta hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva »Stjepan Kranjčić« 2017.

sudjelovali su:

Organizator

Udruga za promicanje znamenitih Križevčana »Dr. Stjepan Kranjčić«

Pokrovitelji

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Grad Križevci
Grad Zagreb
Župa sv. Ane Križevci
Župa BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina Križevci

Pokrovitelji nagrada

Hrvatska kapucinska provincija
Glas Koncila
Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog
Hrvatska karmelska provincija
Hrvatska dominikanska provincija

Doprinos Susretu

Radnik d. d., KTC d. d., Zadruga Žumbar,
Pučko otvoreno učilište Križevci, Turistička zajednica Križevci

Stručni ocjenjivački sud

Vladimir Lončarević (predsjednik), Božidar Petrač, Drago Bosnar

Suradnici

Roko Bašić, Valentina Jurišić, Željko Picig, Željko Štubelj, Martina Valec Rebić, Marina Vidović Krušić (koordinatorka natječaja i Susreta), Renata Vivek Božić, Danijela Zagorec, Patricia Županić, Dijana Žuškin

Izvršni producenti Susreta

Stjepan Soviček i Dražen Hladuvka, križevački župnici

Interpretacija

Lucija Dujmović i Dubravko Sidor

Glazbeni program

VIS Amorose

Autorica Susreta, scenaristica i voditeljica

Tanja Baran

www.kranjcic.hr

www.knjizevni.kranjcic.hr

ISBN 978-953-241-501-8

9 789532 415018

www.glas-koncila.hr

40 kuna